

Орлова О. В.

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ
ЗАРУБІЖНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

Навчально-методичний посібник

Полтава – 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Кафедра світової літератури

Орлова О. В.

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Навчально-методичний посібник

Полтава – 2021

УДК 821.09(100)(075.8)
О-66

Автор:

Орлова Ольга Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Рецензенти:

Кушнірова Тетяна Віталіївна, доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Ленська Світлана Василівна, доктор філологічних наук, доцент кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

**Друкується за рішенням вченої ради
Полтавського національного педагогічного університету імені
В. Г. Короленка
(протокол № 13 від 26 вересня 2021 року)**

Орлова О. В.

О-66 Методика навчання зарубіжної літератури : навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава : ПНПУ, 2021. 109 с.

У посібнику представлені основні аспекти викладання зарубіжної літератури в закладах середньої та вищої освіти. Проаналізовані методологічні основи, принципи методики викладання літератури, визначені провідні напрями розвитку методики навчання зарубіжної літератури, її головні завдання та функції. Запропонований огляд основних нормативних документів, що регламентують викладання зарубіжної літератури. Представлені методи та прийоми вивчення зарубіжної літератури, основні етапи сприйняття та аналізу художнього твору, методичні аспекти вивчення теорії літератури та родо-жанрової своєрідності літературно-художніх явищ, культурологічні й комунікативні аспекти навчання літератури. Зроблені акценти на специфіці шкільної літературної освіти та вивчення літератури у закладі вищої освіти, відповідно, окремо розглянуті методичні підходи до викладання зарубіжної літератури.

Для студентів закладів вищої освіти.

УДК 821.09(100)(075.8)

© Орлова О. В., 2021

© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021

ТЕМА 1.

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

1. Методологічні основи методики навчання літератури
2. Література в шкільній освіті: історичний дискурс.
3. Методика навчання літературознавчих дисциплін як наука.
4. Сучасний стан літературної освіти в Україні.

1. Методологічні основи методики навчання літератури

Світова література як шкільний предмет посідає особливе місце в системі сучасної освіти. Залучення до скарбниці найвищих духовних цінностей художньої літератури формує світосприйняття учня, розвиває критичне, творче мислення, закладає основи моральності. Світова література належить до циклу гуманітарних наук, у її викладанні поєднується знання наукової парадигми, застосування основних принципів освітньої діяльності, розуміння сили впливу мистецтва слова на формування світогляду і духовності окремої особистості та нації загалом.

Ніл Гейман у статті «Чому майбутнє залежить від бібліотек, читання та уяви?» (2012) переконливо і яскраво пояснив важливість читання для розвитку мислення, уяви, почуттів: *«Найпростіший спосіб переконатися в тому, що ми виховуємо освічених дітей, – навчити їх читати, і показати їм, що читання приносить задоволення. А це значить, у найпростішому розумінні, знайти книжки, які їм подобаються, дати їм доступ до цих книжок і дозволити їм читати їх.*

Друга річ, яку робить художня література, – це вибудовування співпереживання. Коли ви дивитеся телевізор або фільм, ви дивитеся на те, що відбувається з іншими людьми. Проза – це те, що ви вибудовуєте з 26 літер і жменьки знаків пунктуації, і ви, тільки ви, використовуючи свою уяву, створюєте світ, заселяєте його та дивитеся на нього очима інших. Ви відчуваєте, відвідуєте місця та світи, про які ніколи б і ніяк інакше не дізналися. Ви дізнаєтеся, що всі, хто там існують, це також ви. Що ви – це хтось інший. І коли ви повертаєтеся у свій світ, ви вже будете трохи зміненим.

Альберта Ейнштейна одного разу запитали, як можна зробити наших дітей розумними. Його відповідь була і простою, і мудрою. «Якщо ви хочете, щоби ваші діти були розумними, читайте їм більше казок». Він розумів цінність читання й уяви. Я сподіваюся, що ми зможемо дати нашим

дітям світ, у якому вони будуть читати, і ми будемо їм читати, і вони будуть уявляти і розуміти»¹.

Активне впровадження курсу світової літератури в систему середньої освіти, що розпочалося з 1992 року, засвідчило важливість цього предмету для цілісної та гармонійної підготовки молодшої людини. На думку **Л. Мірошниченко**, специфіка предмету світова література полягає у тому, що *«як навчальний предмет є, з одного боку, системою планомірного тематичного впливу на духовність учня під керівництвом учителя, а з другого – складовою синтетичної гуманітарної освіти. Вона створює можливість реальної взаємодоповнюваності дисциплін у процесі навчання. Тому теорія методики викладання світової літератури у навчальному закладі повинна спиратися на головні закони розвитку мистецтва загалом, літератури та педагогічного процесу зокрема, дослідження яких неможливо здійснити без визначення й обґрунтування основ наук, що виконують роль підвалин цих дисциплін, тобто – методології»².*

Методика навчання світової літератури спирається на унікальність предмета вивчення – Книгу, цінність якої, необхідність для існування і розвитку людства довів час та історія. Невичерпний океан літератури приховує у своїх глибинах справжні скарби, перлини тисячолітнього досвіду людства чекають щоразу нових поціновувачів, тих, кому відкриється краса і мудрість слова. На думку Л. Мацевко-Бекерської: *«Успішне викладання світової літератури можливе за гармонійного поєднання трьох концептуальних вимог: 1) знання літератури у цілісному комплексі авторів, текстів, історичних чинників, теоретичних постулатів тощо; 2) потреба передати своє знання іншим; 3) набір певних навиків організувати свій контакт з іншими з метою передати власне знання»³.*

Враховуючи специфіку предмета, пов'язаного з формуванням особистості молодшої людини і водночас з законами гуманітарної освіти, завдання методичної концепції полягають у:

- з'ясуванні провідних тенденцій історії становлення та розвитку методики викладання світової літератури; визначенні особливостей педагогічної діяльності словесника; формуванні уявлення про специфіку світової літератури як естетично-інтелектуального феномену та особливого предмету вивчення й дослідження;

- визначенні особливостей сприйняття та розуміння художнього тексту в різних вікових групах та зумовлених ними форм та прийомів роботи з твором; засвоєнні основних підходів до організації навчально-пізнавальної діяльності в середній школі та вищому навчальному закладі;

¹ Гейман Н. «Чому майбутнє залежить від бібліотек, читання та уяви?». URL : <https://bokmal.com.ua/books/gaiman-future-libraries-reading-daydreaming/>

² Мірошниченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. К. : Вища школа, 2007. С. 8.

³ Мацевко-Бекерська Л. В. Методика викладання світової літератури: навч.-метод. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 296 с.

- формуванні умінь та навичок проведення кваліфікованого літературознавчого аналізу відповідно до вимог нормативних документів;
- розвиткові осмисленого бажання та фахового уміння передати учням чи студентам власне знання про літературу, особистісне її сприймання, розуміння, оцінку;
- відпрацюванні навичок толерантної комунікації, спрямованої на створенні атмосфери співтворчості та порозуміння в контексті опрацювання літературного твору.

Надзвичайно гострою проблемою на тлі швидкого розвитку високих технологій та глобалізаційних процесів стала гуманітаризація процесів університетської освіти. Однією із важливих складових місії Університету завжди вважали завдання зберігати культурну спадщину, водночас збагачуючи її та неперервно інтерпретуючи.

Методика викладання світової літератури у системі формування та реалізації власне предметної методології зумовлюється подвійною природою самого об'єкта вивчення. Як цілісний, системотворчий процес методика викладання літератури спирається на: 1) головні закони розвитку мистецтва загалом; 2) головні закони розвитку літератури; 3) головні закони розвитку педагогічного процесу. Осмислення триєдиної методологічної бази забезпечує цій дисципліні прозорість освітніх завдань, критичне засвоєння попереднього науково-методичного досвіду, перспективне бачення форм та прийомів її практичного застосування. Методологія навчання літератури має у своїй основі тлумачення мистецтва як феномена культури.

Методологія викладання світової літератури об'єднує вчення про наукові методи пізнання літератури як мистецтва слова, систему методів (основних підходів і прийомів дослідження літературного твору). Методологія викладання світової літератури – галузь наукових знань, яка вивчає засоби (знаряддя, наочність та інші матеріальні й нематеріальні чинники для забезпечення дії або сприймання чогось – те, чим або за допомогою чого виконується завдання), передумови та принципи організації пізнавальної й практично-перетворювальної діяльності й виконує роль підвалин наявних дисциплін. Методом у цьому контексті є певний спосіб пізнання твору чи спосіб його дослідження.

Таким чином, методологія викладання світової літератури забезпечує можливість передати знання про літературу та знання самої літератури в сукупності методів та прийомів освітньої діяльності. Для цього використовуються апробовані правила, усталені вимоги до розумової та практично-пізнавальної діяльності. Методологія викладання літератури передусім «виростає» із глибин основної науки, науки, що визначає пріоритети світосприймання, світовідчуття та світорозуміння – філософії. Як «любов до мудрості», як основа усіх наук в їх новочасному форматі, саме філософія є безпосередньою передумовою формування методологічних засад викладання світової літератури. Численні праці Е. Канта, Ф. Шлейєрмахера, Й.-Г. Фіхте, Г.-В.-Ф. Гегеля, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Вольтера, К.А. Гельвеція, Ж.-Ж. Руссо, О. Конта, Дж.С. Мілля, Г. Спенсера, С. К'еркегора,

Г. Сковороди засвідчують важливість та актуальність проблем передавання та примноження знання, втілюють цікаві ідеї щодо освіти і виховання, формування особистості, визначення її місця в житті. Дослідник і викладач філософії та педагогіки Еммануїл Кант зосереджував увагу на проблемах формування «морального почуття» особистості як найскладнішому і найважливішому завданні, яке стоїть перед людством. Дещо ширше цю проблему розумів та вивчав Фрідріх Ніцше, який вважав, що проблема падіння загальної культури молоді зумовлена надмірною спеціалізацією освітніх закладів, скороченням годин на гуманітарні дисципліни, занедбаням морального виховання молоді загалом.

2. Література в шкільній освіті: історичний дискурс *Освіта в Київській Русі*

За М. Грушевським, *княжа доба* розпочалася задовго до прийняття християнства в Київській Русі (у VII–VIII ст.) і характеризувалася активним процесом державотворення, зокрема розвитком науки і освіти. Князі Рюриковичі (Олег, Ольга, Ігор, Святослав) заклали підмурок державної освіти і виховання, зокрема *школи грамоти*, де дітей навчали писати, читати, рахувати. Засобами навчання тут були фольклорні твори – казки, билини, приказки і прислів'я, пісні, легенди та перекази.

Князь Володимир Великий, прийнявши християнство і утвердивши його в якості державної релігії, сприяв рівноправному входженню Русі в коло європейських держав християнського світу, подальшому суспільному і культурному розвитку. Володимир заснував у Києві школу для дітей вищих верств українського суспільства. Запис у літописі від 988 року, свідчить що Володимир почав «брати у знатных людей чад и отдавати на учение книжне».

Мініатюра Антонія Сійського. 1648 р.

Київська *школа «книжного вчення»* була державним навчальним закладом і утримувалась за рахунок казни. У ній навчалось 300 учнів. Книжне вчення означало не тільки письменність, а ґрунтовну на той час освіту: опанування граматики, богослов'я, філософії, риторики, математики, співів, іноземних мов.

У стінах Софії Київської (1037 р.) зусиллями Ярослава Мудрого було засновано велику бібліотеку, майстерню – *скрипторій*, де перекладали та переписували книжки. Використовуючи Євангеліє, Псалтир, школи, що відкривалися при церквах, давали початкову освіту та релігійне виховання. Література, так само як і в школах княжої доби була не предметом навчання, а засобом. При навчанні в XI ст. використовувались переклади уривків із творів Аристотеля, Платона, Сократа, Епікура, Пултарха, Софокла, Геродота та інших учених античного світу. Навчальними книгами були також два «Ізборника» Святослава (1073, 1076), псалтирі, зміст яких розкривав значення виховання та освіти, ролі праці в житті людини, позитивного прикладу дорослих у вихованні дітей тощо.

Ярослав Мудрий. Портрет 1672 р.

Володимир Мономах. Портрет 1672 р.

«Повчання дітям» *Володимира Мономаха* є високим досягненням педагогічної думки XII ст. У ньому вперше у вітчизняній літературі обґрунтовано необхідність зв'язку освіти з потребами особистості та її діяльністю. Велике значення надається вихованню у дітей ініціативи і працьовитості, праця розглядається як основа успіху, честі людини. Наголошується на заохоченні дітей до *діяння* прикладом власного життя батьків.

Освіта і педагогічна думка у період українського Відродження (XVI-перша половина XVII ст.)

Київська Русь, знесилена татаромонгольською навалою, втратила свою могутність. А з часу прилучення Волині та Наддніпрянщини до Литви і Галичини до Польщі українські землі стали здобиччю литовських, польських та угорських феодалів. На розвиток української культури і освіти значний вплив справив католицизм, що привніс якісно вищий рівень освіченості, але водночас нівелював національну мову, традиції, вірування.

З кінця XVI ст. відкриваються початкові та підвищені школи, засновниками яких були братства – **братські школи**. Братчики вели боротьбу проти вищого католицького духівництва, організували школи, будували шпиталі, православні церкви, видавали українські книжки і підручники. В основу діяльності братств було покладено ідеологію Просвітництва.

Першою братською школою підвищеного типу в Україні стала **школа Львівського братства** (1586), яка за організацією навчання і розпорядком шкільного життя перевершила подібні західноєвропейські школи. У братських школах підвищеного типу, крім читання, лічби, письма та хорового співу, засвоювали «сім вільних мистецтв». На високому рівні вивчали предмети тривіуму: граматику, риторику, діалектику; предмети квадривіуму – на дещо нижчому рівні, окрім музики. Головна увага зверталася на гуманітарні дисципліни: учні вивчали рідну, слов'янську, грецьку, латинську і польську мови. У школах запроваджувалися елементи класно-урочної системи, а також різні методи навчання: пояснення, бесіда, самостійна робота, диспут, взаємне навчання. Для закріплення навчального матеріалу широко використовувалося повторення.

Першими національними закладами вищого типу стали Острозька школа-академія і Києво-Могилянська академія. Школу-академію в Острозі відкрив князь К. Острозький на власні кошти у 1576 р. її називали «тримовним ліцеєм» або слов'яно-греколатинською академією. У цій школі вивчали не лише слов'янську, а й грецьку, латинську, польську мови. Програма навчання передбачала й інші предмети «семи вільних мистецтв», передусім риторику, діалектику, астрономію.

Другим вищим закладом освіти стала Києво-Могилянська академія, створена 1632 р. у результаті злиття Київської братської та Лаврської шкіл. Об'єднаний заклад почав свою роботу на території братської школи під назвою Києво-братська колегія, її опікуном став Петро Могила. Згодом заклад на його честь було названо Києво-Могилянською академією.

Національний університет «Острозька академія (сучасне фото)

Національний університет «Києво-Могилянська академія» (сучасне фото)

Формування методики навчання літератури в XIX та XX століттях

У XIX столітті на розвиток вітчизняної освіти вплинули прогресивні ідеї національної етнопедагогіки, а також просвітницькі ідеї І.Франка, Х. Алчевської, Т. Лубенця. Ідеї національного виховання Утілені у виданнях: 3-томний критико-бібліографічного покажчика «Что читать народу?» (1884-1906) за редакцією Х. Алчевської, де вміщено рецензії, анотації на твори української, зарубіжної літератури. Сама Х. Алчевська написала 1150 анотацій. Авторський колектив на чолі з нею підготував також 3-томний посібник «Книга взрослых», що протягом 1899-1917 витримав 40 видань.

Русифікація українських шкіл, що почалася у XIX ст. відобразилася в програмах гімназичних закладів, які були орієнтовані на вивчення античної та російської літератури. Методика навчання літератури була збагачена ідеями евристичного аналізу літературного твору та розвитком аналітичного мислення у 60-ті роки завдяки працям В. Водовозова, В. Острогорського, Ф. Балталона

Харківська методична школа викладання літератури 20-40-х р.р. XX ст. відома методичними розробками П. Волинського, В. Масальського, Л. Булаховського, А.Машкіна. Систематичний курс методики – «Методика літературного читання» П.Волинського та Г.Снежкової (1940 р.);

Методична спадщина М. Рибникової (1885-1942) характеризується увагою до слова на уроках літератури. Актуальними залишаються чотири дидактичні правила:

- дія на усі боки сприйняття із здоровим дозуванням і постійним враженням;
- ясне розуміння учням навчального завдання та відповідальна участь вчителя у її розв'язанні;
- показ складного у простому, нового у знайомому;

•забезпечення систематичності знань і виховання свідомості шляхом діалектичного поєднання дедукції з індукцією;

Розробка М.О.Рибніковою системи роботи над виразним читанням, написання творчих робіт, стилістичної роботи над художнім словом.

Аналіз основних методів у викладанні літератури М. Кудряшова (репродуктивні, евристичні, творчого читання, дослідницькі). Програма літературного розвитку:

- вчити спостерігати, уявляти та називати літературні явища;
- виробляти культуру сприйняття, культуру почуттів;
- розвивати аналітичні вміння та художнє мислення.

За 25 років Незалежності шкільний предмет «Зарубіжна література» набув виключного національного й морального змісту, сприяючи формуванню світогляду й ціннісних орієнтацій юного покоління громадян України, вихованню їхньої моралі, входженню в коло цивілізованих країн світу через найкращі здобутки культури. Читаючи твори письменників країн Європи, Азії, Америки, українська дитина відчуває себе час частиною світової культури, долучається до проблем та інтересів своїх однолітків різних національностей. Поза українських дітей не проходять найкращі книжки, картини, ілюстрації, кінофільми світу. Чи можна без цього прожити? Так. Суспільство без книжок, картин, бібліотек і читачів описали Рей Бредбері, Станіслав Лем, Роберт Шеклі у своїх антиутопіях, де людина приречена на самотність, відчуженість, бездуховність, де вона не живе, а існує. За свободу і духовність не треба боротися, їм треба вчити. Учитель літератури не все знає і може, але він вчить діалогу з найрозумнішими людьми світу – письменниками-мислителями.

3. Методика навчання літературознавчих дисциплін як наука

Сучасні наукові методичні школи: Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова (Київ) (кер. Л.Ф.Мирошниченко), Полтавського національного педагогічного університету (кер. О.М. Ніколенко) Тернопільського університету ім. В.Стефаника (кер. Ю.І. Султанов).

Характерними ознаками *першого етапу* (1991-1995), стали, по-перше, пошуки шляхів подолання наслідків тотальної ідеологізації як художньої літератури загалом, так і шкільної освіти зокрема, і, по-друге, практично і цілеспрямовано здійснювалося повернення до сучасної школи всесвітньо відомих художньо-мистецьких цінностей, репресованих, замовчуваних та цензуровано редагованих у світлі ідеологем соцреалізму за часів панування радянської ідеології в українській школі. Вихід *орієнтовно-тематичного плану програми (1992) та орієнтовної програми (1993)*. Прикметним є і той факт, що з перших кроків становлення дисципліни відчутними виявилися два принципово різні методологічні підходи в аспекті методологічної бази та основних принципів побудови шкільної програми. Перший підхід передбачав

вибирати в якості програмних творів лише такі, які репрезентують різні літератури однієї культури, а другий – багатьох культур.

Учителями-практиками пропонувалися наступні концептуальні підходи щодо вирішення цієї проблеми:

- Вивчення зарубіжної літератури з позиції християнських цінностей.
- Вивчення зарубіжної літератури як «підручника життя».
- Вивчення зарубіжної літератури як мистецтво слова.
- Вивчення зарубіжної літератури з урахуванням пріоритетності загальнолюдських цінностей.
- Духовно-ціннісний підхід до вивчення літератури.

Другий етап (1995-2000) процесу становлення і розвитку методики викладання шкільного курсу зарубіжної літератури розпочався з появи програми за редакцією *К. О. Шахової*. Це була перша програма, яку рекомендувало Міністерство освіти України для 5-11 класів середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, що, на відміну від попередніх вже на початку 1995-1996 навчального року отримала статус повноправного документа і була майже повністю забезпечена рекомендованими Міністерством освіти України підручниками-хрестоматіями із зарубіжної літератури для 5-8 класів і підручниками та хрестоматіями для 9-11 класів. Ключові проблеми викладання предмета не були розв'язані, а деякі з них ще й загострилися. Так, за новою програмою предмет знову змінив свою назву: «Література народів світу» (1992) – «Зарубіжна література» (1993), «Зарубіжна література» (1995). Завершився появою перших спроб теоретичного осмислення методичної концепції викладання зарубіжної літератури на різних методологічних засадах, але їх вплив на подальший розвиток методики викладання зарубіжної літератури позначився дещо пізніше і став характерною ознакою наступного етапу.

Третій етап (2000-2005) став переломним з погляду з'ясування його методологічної та теоретичної суті. Накопичений досвід, досягнення і помилки, що супроводжували процес народження, становлення і подальшого розвитку зарубіжної літератури як нової дисципліни в системі шкільних предметів естетичного циклу, створили необхідне теоретичне і практичне підґрунтя, спираючись на яке можна було остаточно визначитись щодо методологічних позицій.

Четвертий період (2005-2012) – період дії програми 2005 р. Формування основ для змін (вимоги часу, розвиток компаративного вивчення, інформатизація суспільства, нагальна проблема формувати нове покоління читачів. Програма для 12-річної школи (кер авторського колективу Ю.І. Ковбасенко) значно переорієнтували програму (2005), визначили пріоритети у вивченні класичних творів, але був збережений курс на історико-літературне (хронологічне) вивчення літератури.

Новий сучасний період (з 2012) розвитку методичної науки. Нові підходи, нові програми (за ред. проф. Ніколенко О.М.). Для нового періоду характерно

Формування читача; осучаснення літератури; компаративна змістова лінія; орієнтація на вивчення іноземних мов; цілісне читання творів. Раніше програми будувалися так: у 5-7 класах діяв в основному тематичний принцип із виокремленням (доволі несистемно) кількох жанрів (казка, байка, повість, хоку та ін.). А починаючи з 8 класу вивчення світової літератури нагадувало міні-вузівський курс літератури за хронологією. Авторам хотілося вмістити туди дуже багато епох, творів, імен... А це неможливо. Середня й вища школа мають різні завдання.

Структура нової програми відповідає структурі літературної освіти, закладеної в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти. Тобто вивчення світової літератури поділяється на три етапи. 5-7 класи – етап прилучення учнів до читання, формування в них стійкої мотивації до читання художньої літератури. Тут використано традиційний для вітчизняної методики жанрово-тематичний принцип розташування творів, запропоновано такі рубрики, як «Казки народів світу», «Природа і люди», «Світ дитинства», «Образ майбутнього в літературі» (5 клас), «Міфи народів світу», «Мудрість байки», «Пригоди і фантастика», «Людські стосунки», «Поетичне відчуття світу» (6 клас), «Билини і балади», «Історичне минуле в літературі», «Духовне випробування людини», «Дружба і кохання», «Літературний детектив», «Світова новела» (7 клас).

8-9 класи – етап системного читання, тобто тут пропонується огляд ключових літературних епох у контексті культури із вивченням тих творів, що відповідають віковим особливостям учнів. На цьому етапі поєднано історико-літературний і жанрово-родовий принцип, запропоновано такі основні рубрики: «Священні книги людства як пам'ятки культури і джерело літератури», «Античність», «Середньовіччя», «Відродження», «Бароко», «Класицизм», «Просвітництво» (8 клас); «Романтизм», «Реалізм», «Модернізм і авангардизм», «Постмодернізм» (9 клас).

Починаючи з 2016 р. введення компетентнісного підходу до навчання. Концепція Нової української школи з 2016-2029 рр. (2016 р.).

4.Сучасний стан літературної освіти в Україні

Державний стандарт базової середньої освіти

Сучасний стан шкільної літературної освіти регламентується Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від **30 вересня 2020 р.** (№ 898). **Метою базової середньої освіти** визначений розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу.

Базова середня освіта має такі **цикли**, як *адаптаційний* (5-6 класи) та *базового предметного навчання* (7-9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначено на основі компетентнісного підходу. До **ключових компетентностей** належать:

1) **вільне володіння державною мовою**, що передбачає вміння: здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо;

2) **здатність спілкуватися рідною** (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає вміння: здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм мови, особливостей основних стилів і жанрів мовлення, типів мовної взаємодії;

3) **математична компетентність**, що передбачає здатність розвивати і застосовувати математичні знання та методи для розв'язання широкого спектра проблем у повсякденному житті; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичного апарату; усвідомлення ролі математичних знань і вмінь в особистому та суспільному житті людини;

4) **компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій**, що передбачають формування наукового світогляду; здатність і готовність

застосовувати відповідний комплекс наукових знань і методологій для пояснення світу природи; набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін, зумовлених людською діяльністю; відповідальність за наслідки такої діяльності;

5) **інноваційність**, що передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів;

6) **екологічна компетентність**, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства;

7) **інформаційно-комунікаційна компетентність**, що передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності;

8) **навчання впродовж життя**, що передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, застосовувати різні способи розвитку компетентностей, знаходити можливості для навчання і саморозвитку; спроможність навчатися і працювати в колективі та самостійно, організовувати своє навчання, оцінювати його, ділитися його результатами з іншими, шукати підтримки, коли вона потрібна;

9) **громадянські та соціальні компетентності**, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають: спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію;

10) **культурна компетентність**, що передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних

культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва;

11) **підприємливість і фінансова грамотність**, що передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності; здатність до активної участі в житті суспільства, керування власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми; готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати в команді для планування і реалізації проектів, які мають культурну, суспільну або фінансову цінність, тощо.

Наскрізними в усіх ключових компетентностях є такі **вміння**:

1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного, розуміння інформації, записаної (переданої) у різний спосіб або відтвореної технічними пристроями, що охоплює, зокрема, уміння виявляти приховану і очевидну інформацію, висловлювати припущення, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту, висловлювати ідеї, пов'язані з розумінням тексту після його аналізу і добору контраргументів;

2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формі, тобто словесно передавати власні думки, почуття, переконання, зважаючи на мету та учасників комунікації, обираючи для цього відповідні мовленнєві стратегії;

3) критично і системно мислити, що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації;

4) логічно обґрунтовувати позицію на рівні, що передбачає здатність висловлювати послідовні, несуперечливі, обґрунтовані міркування у вигляді суджень і висновків, що є виявом власного ставлення до подій, явищ і процесів;

5) діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей, доброзичесне використання чужих ідей та їх доопрацювання, застосування власних знань для створення нових об'єктів, ідей, уміння випробовувати нові ідеї;

6) виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем, активну участь у різних видах діяльності, їх ініціювання, прагнення до лідерства, уміння брати на себе відповідальність;

7) конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовуючи себе на пошук

внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність;

8) оцінювати ризики, що передбачає вміння розрізняти прийнятні і неприйнятні ризики, зважаючи на істотні фактори;

9) приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем на основі розуміння причин та обставин, які призводять до їх виникнення, досягнення поставлених цілей з прогнозуванням та урахуванням можливих ризиків та наслідків;

10) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми, висувати гіпотези, практично їх перевіряти та обґрунтовувати, здобувати потрібні дані з надійних джерел, презентувати та аргументувати рішення;

11) співпрацювати з іншими, що передбачає вміння обґрунтовувати переваги взаємодії під час спільної діяльності, планувати власну та групову роботу, підтримувати учасників групи, допомагати іншим і заохочувати їх до досягнення спільної мети.

Вимоги до результатів навчання учнів визначено за такими **освітніми галузями**:

Для кожної освітньої галузі визначено: мету, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти; компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання; обов'язкові результати навчання учнів; рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання (5-6, 7-9 класи).

Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень.

У додатках до Концепції містяться компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі та базові знання; вимоги до обов'язкових результатів навчання.

Типова освітня програма

Типова освітня програма розробляється з метою реалізації Державного стандарту базової середньої освіти. Програма затверджена наказом МОН від **19.02.2021 р.** (№235). Документ створює умови для продовження реформи «Нова українська школа» у 5-9 класах із 2022 року.

Типова освітня програма визначає:

– загальний обсяг навчального навантаження, орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення які натеper подані в рамках навчальних планів;

– очікувані результати навчання учнів подані в рамках навчальних програм; пропонований зміст навчальних програм, які мають гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України» і розміщені на офіційному веб-сайті МОН);

– рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;

– вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією Типовою освітньою програмою.

Документ містить варіанти навчального плану для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання і з навчанням мовою відповідного корінного народу чи мовою національної меншини.

Навчальний план закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою

Освітні галузі	Предмети	Кількість годин на тиждень у класах				
		5	6	7	8	9
Мовно-літературна	Українська мова	4	4	3	3	3
	Українська література	2	2	2	2	2
	Іноземна мова	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
	Зарубіжна література	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
	Інтегровані курси Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної), 5-9 клас Інтегрований курс української мови та літератури, 5-9 клас Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжна літератури), 5-9 клас	Міжгалузеві інтегровані курси Робототехніка 509 клас. СТЕМ 5-9 клас Драматургія і театр 5-9 клас Фізика та основи техніки 7-9 клас Економіка і право 9 клас				

Питання та завдання для самоаналізу

1. Як ви розумієте методологічну основу предмета «Методика навчання зарубіжної літератури». Визначте пріоритети: знань, результатів навчання, особистості вчителя зарубіжної літератури.
2. Який період у становленні методичної науки був, на ваш погляд, найбільш продуктивним та ефективним. Поясніть, чому?
3. Визначте хронологію методичних ідей, які вплинули на розвиток методичної бази предмета.
4. Охарактеризуйте сучасний стан літературної освіти в Україні.

Теми для дискусій

1. Що є головним у навчанні зарубіжної літератури – знання літератури чи володіння методикою навчання?
2. Який тип компетентностей сприяє більшим досягненням учнів у навчанні зарубіжної літератури?

Теми для студентських проектів та презентацій

1. Книги, які не старіють – огляд методичних праць XIX та XX століть.

- Моніторинг студентів групи, потоку: «Які твори з програми зарубіжної літератури справили на мене найбільший вплив.

Література

- Концепція Нової української школи (2016). URL: https://drive.google.com/file/d/0BzZHdib_sbF5ZnZmOD1BV0JmTnc/view
- Державний стандарт базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898.). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
- Типова освітня програма закладів середньої освіти II ступеня (5-9 класи) наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02. 2021 р. № 235 URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
- Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. Мовно-літературна освітня галузь. (2021). URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/>
- Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах: підручник. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 432 с.
- Мацевко-Бекерська Л. В. Методика викладання світової літератури: навч.-метод. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 296 с.
- Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: навчальний посібник / Ф.М.Штейнбук – К.: Кондор, 2007. – 316 с.
- Методика преподавания литературы: учебник для педвузов / [под ред. Ю.О.Богдановой, В.Г.Маранцмана]: В 2-х ч. – М.: Владос, 1994. – 288 с.

Електронні джерела

- «Тисяча журавлів»: сайт для вчителів зарубіжної літератури. URL: <https://www.xn--1000-83dma3a1c7b6a8s.xn--j1amh/>
- «Світ філолога»»: навчально-методичний портал для вчителя зарубіжної літератури. URL: <https://svitfilologa.com.ua/>

Додатки до лекції

Хронологічна таблиця формування методологічної та методичної бази предмета зарубіжної літератури

<i>Етапи</i>	<i>Програми</i>	<i>Методичні засади</i>
(1991-1995)	Орієнтовно-тематичний план програми (1992); Орієнтовна програм (1993)	Методична невизначеність. Відсутність підручників і хрестоматій
(1995-2000)	Програма середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи [за ред. К.О. Шахової]. – К.: Освіта, 1995.	Перші підручники й хрестоматії. Становлення науково-методичних засад предмета
(2000-2005)	Програма середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи [за ред.	Створені основні методично-наукові засади предмета;

	<p>Д.С.Наливайка; кер. авт. кол. Ю.І.Ковбасенко (1998, 2003).</p> <p>Програма середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи [за ред. Д. В. Затонського; кер. авт. кол. Б. Б. Шалагінов (Л.Ф. Мірошніченко, К.О. Шахова, Є.В. Волощук]. – К.: Перун, 2001.</p>	Існування альтернативних програм;
(2005-2012)	<p>Програма середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-12 класи [за ред. Д. С. Наливайка, кер. авт. кол. Ю. І. Ковбасенко]. – К.: Перун, 2005.</p>	Перехід на 12-річну школу. Методична забезпеченість підручниками, посібниками, зошитами; Вивчення предмета за вузівським історико-хронологічним принципом
(2012-2018)	<p>Програма середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-9 класи [кер. авт. кол. О.М. Ніколенко. – К.: Перун, 2017, оновлена 2015-2017</p> <p>Програма середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. Рівень стандарту та профільний рівень 10-11 класи [кер. авт. кол. О.М. Ніколенко. – К.: Перун, 2017</p>	Методична забезпеченість підручниками, посібниками, зошитами; Формування читача; Осучаснення літератури; Компаративна змістова лінія; Орієнтація на вивчення іноземних мов; Цілісне читання творів.
(2018-2022)	<p>Типова освітня програма закладів середньої освіти II ступеня (5-9 класи). Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 (№ 405).</p> <p>Модельна навчальна програми для 5-9 класів Нової української школи. Мовно-літературна освітня галузь. (2021). [кер. авт. кол. О.М. Ніколенко.</p>	Компетентісне навчання; Орієнтація на результат навчання. Відсутність єдиної програми з предмета. Вибір програм, підручників.

ТЕМА 2

ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ШКІЛЬНОГО ПРЕДМЕТА

1. Історія становлення програм із зарубіжної літератури (1993-2018 рр.).
2. Принципи побудови програми за редакцією О.М. Ніколенко (2012).
3. Модельні програми з предмета (2021), їхня специфіка.
4. Перспективні зміни у навчанні зарубіжної літератури Нової української школи.

1. Історія становлення програм із зарубіжної літератури

Із 1992 р. в Україні запроваджено викладання зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (натомість російської літератури, яка домінувала в радянську добу). Предмет «зарубіжна література» уведений після проголошення Незалежності як закономірний крок у боротьбі з тоталітарним минулим і демократичного поступу держави. Ніде у світі в середніх навчальних закладах не вивчається окремо предмет «зарубіжна література». Тому досвід України в прилученні молоді до читання є унікальним.

Існувало кілька шкільних програм із зарубіжної (світової) літератури, кожна з яких засвідчує поступовий розвиток предмета відповідно до викликів часу. У 1992/1993 н. р. Міністерством освіти і науки України загальноосвітнім навчальним закладам було запропоновано вивчення предмета «Літератури народів світу» для 5-11 класів (1992 р.). Це був список творів, з якого вчителі на свій розсуд обирали твори, розподіляли години на вивчення тем і персоналій. Уперше в історії української школи на нові плани програм перейшли усі класи водночас. У 1992 р. було запропоновано орієнтовний план «Література народів світу» для 5-11 класів. Це був перелік творів, із якого вчителі обирали тексти на свій розсуд, враховуючи наповнення шкільних бібліотек.

У 1993/94 н.р. була підготовлена перша орієнтовна програма зі світової літератури:

Орієнтовні програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Світова література. 5-11 класи (1993 р.). – Автори: К.І. Шахова, В.С. Куземський, Н.М. Нагорна, К.М. Пахарєва, С.П. Щолокова.

Відомий методист Ю.І. Султанов головними проблемами перших років існування нового шкільного предмета визначив брак методичного забезпечення, а також «пошуки шляхів подолання наслідків тотальної ідеологізації як художньої літератури загалом, так і шкільної освіти зокрема, оскільки практично і цілеспрямовано здійснювалося повернення до сучасної школи всесвітньо відомих художньо-мистецьких цінностей, репресованих,

замовчуваних та цензуровано редагованих у світлі ідеологем соцреалізму за часів панування радянської ідеології в українській школі»¹.

Це була перша програма (1993) нового і напрочуд важливого для України предмета. У програмі була визначена мета – залучення учнів до скарбниці світової культури, ознайомлення з визначними зразками художньої літератури різних країн і народів, дати уявлення про світовий літературний процес, історію його розвитку, про національну своєрідність та загальнолюдську цінність включених до курсу літературних творів у співставленні з рідною літературою.

Програма (1993) дала імпульс для подальших пошуків методологічних і методичних засад предмета. Після появи програми (1993) сформувалися різні підходи² до викладання зарубіжної літератури в школі: синтезу культур (Ю.І. Султанов), європоцентризму та вікових ціннісних орієнтацій учнів (Б.Б. Шалагінов), полікультурності (С.М. Руссова), локальності культур (О.В. Пронкевич), пріоритету загальнолюдських цінностей (Л.Ф. Мірошніченко), викладання літератури як «мистецтва слова» (І.Я. Ненько, І.К. Мойсеїв) та ін.

Порівнюючи орієнтовну програму «Світова література» (1993) із орієнтовно тематичним планом програми «Література народів світу» (1992), можна помітити ряд відмінностей. При зменшенні мінімуму персоналій з 279 прізвищ письменників до 234, майже вдвічі збільшився відсоток, який припадав на репрезентацію у школі всією літератури Сходу (з 7% до 13%), європейської літератури – з 44% до 47.5%, літератури латинської Америки – з 0.8% до 1.7%, білоруської – з 0% до 2.5%. водночас був зменшений відсоток письменників і творів, які репрезентували російську літературу, – з 40.5% до 28.2%, літератури США і Канади – 7.7% до 7.1%. ці зміни говорять про те, що програма «Світова література» (1993) була більшою мірою підпорядкована принципу синтезу культур.

¹ Султанов Ю.І. У пошуках засад, адекватних шкільному курсу світової літератури: Теоретичний аналіз сучасного методологічного доробку. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 2. С.50.

² О. В. Пронкевич О.В. Про принципи викладання світової літератури у школі і вузі. *Відродження*. 1993. № 7.

Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 316 с.

Гладишев В.В., Пронкевич А.В. Следуя авторскому замыслу: Изучение сказки Г.Х.Андерсена с точки зрения христианских ценностей. *Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины*. 1992. № 7-8.

Шалагінов Б.Б. З урахуванням вікових ціннісних орієнтацій учнів. *Відродження*. 1994. № 2.

Мойсеїв І.К. Вершинне пасмо, а не «підніжка». *Зарубіжна література* 1998. №33.

Морозов Ю.Г. Художественно-семантический анализ литературного произведения. *Відродження*. 1993. № 3-4, 7, 8, 11.

Починаючи з 1994 року пропагуються ідеї локальності культур, які переходять до ідей європоцентризму. На Всеукраїнській науково-практичній конференції з питань викладання світової літератури в середніх та вищих навчальних закладах України, котра відбулася 9-10 червня того ж року та організована і проведена Київським міжрегіональним інститутом удосконалення вчителів, порушувалися питання, спрямовані проти впровадження дошкільної практики ідей європоцентризму. С.Н. Руссова¹ зазначила, що в створенні шкільних програм не враховується ні філософська думка, ні величезна історіографія, ні прекрасна поезія Китаю, Японії, Персії. Вчитель мусить враховувати і психологію, й історію, і релігію. Він має бути досить обізнаним з культурою Сходу для того, щоб викладати її на відповідному рівні. Б.Б. Шалагінов наголошував на тому, що викладачем західної літератури в школі має бути випускник романо-германського відділення, «взагалі, – педагог, який широко володіє іноземними мовами і пройшов спеціальну мовну підготовку»².

Наступний етап процесу встановлення і розвитку методики шкільного курсу світової літератури розпочався з появою програми за редакцією К.О. Шахової.

Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (1995 р.) / за ред. К.І. Шахової; В.С.Куземський.

Це була перша програма, рекомендована Міністерством освіти України для 5-11 класів середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання, що, на відміну від попереднього орієнтовно-тематичного плану програми (1992) та орієнтовної програми (1993), вже на початку 1996/1997 н. р. отримала статус повноправного документа і була майже повністю забезпечена рекомендованими Міністерством освіти України підручниками-хрестоматіями із зарубіжної літератури для 5-8 класів і підручниками та хрестоматіями для 9-11 класів. Слід зазначити, що за невеликий час назва предмету змінилася втретє (1992 р. – «Література народів світу», 1993 р. – «Світова література», 1995 р. – «Зарубіжна література»).

У новій програмі значно збільшився відсоток репрезентації європейських літератур та літератури США та Канади: відповідно – на 7.9% і 3.3%. а уся література Сходу була представлена лише 8.7% від загальної

¹ Руссова С.Н. Важлива ланка полікультурного виховання. З виступів учасників Всеукраїнського науково-практичної конференції «Проблеми викладання зарубіжної літератури в навчальних закладах України і загальнолюдські цінності. *Відродження*. 1994. №10-11.

¹ Шалагінов Б.Б. Западная литература как самостоятельный предмет. Программа для старших классов в средней общеобразовательной школе с преподаванием на русском языке. *Відродження*. 1994. № 7

кількості репрезентованих літератур. В новій програмі було скорочено на 16% кількість письменників в порівнянні з орієнтовною програмою і збільшилася кількість годин, відведених на оглядове і монографічне вивчення їхньої творчості.

Програма, забезпечена посібниками і хрестоматіями, була чинною до 1998 року. З появою нової програми вона не припинила свого існування, а функціонувала паралельно з нею, засвідчивши не тільки свою життєздатність, а й конкурентну спроможність.

У 1996 р. Міністерство освіти України спільно з Академією педагогічних наук України та Інститутом змісту і методів навчання розпочали роботу над стандартами шкільних дисциплін. Державні стандарти загальноосвітньої школи – було новим явищем у системі освіти України, і це не могло не позначитися на їхній якості. Проект державного стандарту з предмета «Зарубіжна література» розроблявся за дорученням Міністерства освіти (МО) колективом учених (В. Куземський, Н. Нагорна, Л. Мірошниченко, Н. Мірошникова) під керівництвом Б. Шалагінова. Цей проект одразу привернув увагу вчених-теоретиків та вчених-методистів, широкого кола вчителів-словесників.

Д.С. Наливайко, розуміючи важливість загальних методологічних принципів, застерігав укладачів від повторення у шкільних програмах курсу зарубіжної літератури, що викладався у вищій школі: «Нам не потрібні стандарти з історії літературного процесу, бо перед курсом зарубіжної літератури постають ширші завдання – залучити дітей та підлітків до духовної скарбниці людства, дати їм основи естетичного і морального виховання»¹.

Того ж року з'явився альтернативний проект творчої групи під керівництвом Ю.І. Ковбасенка. Розроблені варіанти Державного стандарту активно обговорювалися і аналізувалися з боку методологічних підходів і методичних принципів: «не були визначені методологічні підходи до змістового наповнення, викладання і вивчення шкільного курсу світової літератури, в обох проектах були допущені прикрі помилки в теоретико-педагогічних формулюваннях... Не менш вражаючи «відкриття» з педагогіки і методики натрапляємо і в проекті, розробленому творчою групою під керівництвом Ю.І. Ковбасенка. Наприклад, у четвертому його розділі «Головні принципи та структура предмета» читаємо: «В основу добору і структурування матеріалу навчальної дисципліни «Всесвітня література» покладено два головні принципи: 1) Методичний (для пропедевтичного

¹ Наливайко Д.С. Вивчення зарубіжної літератури в школах України цілком відповідає політичному курсу нашої держави. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1998. № 8.

курсу) (! – Ю.С.); 2) Історико-літературний (для систематичного курсу) (! – Ю.С.) ». Коментарі, як кажуть, зайві»¹.

Допрацьовані після тривалої дискусії, з урахуванням усіх слушних пропозицій, стандарти творчої групи Б.Б. Шалагінова були прийняті Міністерством освіти і науки України за основу.

У 1998 р. вийшла нова програма:

Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (1998 р.) / за редакцією Д.С. Наливайка (авторський колектив: Ю. Ковбасенко, К. Шахова, М. Борецький, Н. Нагорна, Л. Мірошниченко, Л. Ковбасенко, Л. Білань; керівник авторського колективу – Ю.Ковбасенко).

Програма була розроблена за чинними стандартами, а також з урахуванням недоліків, виявлених у попередніх програмах, зокрема змістового наповнення і структурування навчального матеріалу.

Динаміка змін репрезентації літератур різних культурологічних регіонів і зон у шкільних програмах із світової літератури (Ю.Султанов)

Рік	Програми	Європейська література	Література США і Канади	Література Латинської Америки	Російська література	Білоруська література	Література Сходу
1995	За ред. К.О.Шахової	55,4%	10,4%	1,7%	28,2%	1%	8,7%
1998	За ред. Д.С.Наливайка	64,5%	7,5%	3%	20,2%	0,8%	4%

Динаміка змін кількості письменників, включених до шкільних програм зі світової літератури, і годин, передбачених на оглядове і монографічне вивчення їхньої творчості (Ю.Султанов)

Рік	Програми	Кількість навчальних годин на весь курс	Кількість письменників	Кількість навчальних годин на оглядове і монографічне вивчення творчості письменників
1995	За ред. К.О.Шахової	478	197	364
1998	За ред. Д.С.Наливайка	476	145	369

Позитивними змінами у новій програмі 1998р. були розвантаженість, збалансованість вивчення російської літератури щодо літератур інших регіонів і зон; чітка літературознавча спрямованість; намагання у більшості випадків дотримуватися дидактичного принципу науковості у доборі та структуруванні програмового матеріалу; вмотивованість тем та дібраних до

¹ Султанов Ю. Актуальні проблеми методики викладання літератури. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2013. С.71-73.

них творів; здебільшого достатня кількість годин, виділених на текстуальне вивчення творів; надання учителю права вибору в межах програми творів для текстуального вивчення; врахування при виборі творів, включених до програми, психолого-вікових особливостей школярів.

Попри позитивні характеристики, програма 1998 року мала суттєві недоліки: відсутність методологічного і концептуального планів; зосередивши увагу на змістовому наповненні програми і структуруванні навчального матеріалу, її укладачі проігнорували необхідність суто методичного обґрунтування; намагання укладачів докорінно змінити змістовне наповнення програми (іноді за рахунок непринципових заміन одних творів іншими)¹

Програма 1998 року безперечно стала вагомим внеском у розвиток методики викладання зарубіжної літератури. А дискусія, яка розгорнулася на сторінках фахових видань у зв'язку з цими двома програмами, сприяла чіткішому усвідомленню як позитивних напрацювань у сфері програмотворення, так і помилок, зумовлених тим, що так і не було вирішено цілу низку методологічних проблем. Крім того, паралельне функціонування впродовж певного часу різних варіантів програм із зарубіжної літератури розширювало можливості творчого пошуку як учителів, так і науковців.

На початку 2000-х років у методичних часописах був оприлюднений проект нової програми за редакцією Б.Б. Шалагінова. Нова програма була ще одним кроком на шляху вдосконалення програм із зарубіжної літератури:

Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (проект) / за редакцією Б.Б.Шалагінова; Авторський колектив: Б.Б.Шалагінов (керівник колективу), Л.Ф.Мірошніченко, О.О.Ісаєва, Ж.В.Клименко, О.А.Корнієнко, Н.І.Дорофєєва, С.В.Рудаківська.

У програмі 2001 року уперше був розроблений методичний супровід з предмета за рубриками: «Міжпредметні зв'язки», «Теорія літератури», «Міжлітературні зв'язки», «Виразне читання», «Наочність та ТЗН». Критику вчених, методистів і учителів викликало занадто дидактичне спрямування програми. У передмові до програми визначена «принципово нова виховна настанова», суть якої полягає у наданні переваги текстам, «які розкривають насамперед красу та доцільність світу як такого, прищеплюють терпиме й зацікавлене ставлення до всіх існуючих форм життя, зокрема природи, повагу до інших способів мислення, культур і естетично-філософських та віросповідних систем».

Головний редактор головного методичного часопису «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України» висловив занепокоєння певною заміною концептуальних пріоритетів: «Сказати, що література

¹ Султанов Ю. Актуальні проблеми методики викладання літератури. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2013. С.77-78.

вивчається сьогодні як мистецтво слова, не можна. Бо тут усе вирішують акценти: на якій меті вони ставляться – виховній чи емоційно-естетичній. На жаль, акценти досі ставляться на першій»¹.

Протягом майже усього 2000–2001 навчального року обговорювався один проект програми, створений авторським колективом під керівництвом Б. Б. Шалагінова, а у квітні 2001 року без будь-якого публічного обговорення було затверджено програму за редакцією доктора філологічних наук, професора, академіка НАН України Д. В. Затонського.

Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (2001 р.) / за редакцією Д.В. Затонського, К.О. Шахової, Є.В. Волощук. Авторський колектив: Б.Б. Шалагінов (керівник колективу), Л.Ф. Мірошніченко, О.О. Ісаєва, Ж.В. Клименко, О.А. Корнієнко, Н.І. Дорофєєва, С.В. Рудаківська.

Метою предмета авторами програми 2001 року разом із необхідністю залучати школярів до скарбниці світової літератури та сприянням формуванню особистості, її духовно-ціннісним орієнтаціям було наголошено на формуванні культурно-пізнавальних інтересів та естетичного смаку. Концепція програми ґрунтувалася на принципі взаємозв'язку аксіологічного, естетичного і культурологічного підходів до вивчення художнього твору у школі.

Курс зарубіжної літератури у програмі 2001 року було суттєво розвантажено. Про це свідчать такі цифри: загальна кількість творів, які учні мали вивчити текстуально протягом навчання з 5 по 11 клас, у новій програмі дорівнювало 169 – проти 227 у програмі 1998 і 333 у програмі 1995 року. З них великих за обсягом творів, які учні повинні були прочитати повністю, – 20 (порівняно з 31 твором у відносно розвантаженій програмі 1998 року). Але треба розуміти, що кількісні показники важливі не самі по собі – вони, з одного боку, свідчать про якісні зміни, а з іншого боку, вони, що є цілком закономірним, такі якісні зміни породжують.

Укладачі програми запровадили репрезентативний принцип. Один з авторів програми – Є.В. Волощук – пояснювала переваги цього підходу: «Саме репрезентативний принцип забезпечив необхідну програм кількісної та якісної мінімізації. З огляду на нього стає логічним, що для того, аби учні отримали уявлення про французький класичний роман ХІХ ст., їм зовсім не обов'язково читати й “Червоне і чорне” Стендаля, й “Пані Боварі” Флобера (див. програму 1998 року та проект програми 2000 року, де наявні обидва твори). Досить ознайомитися з одним романом і, зважаючи на життєвий досвід юнацтва, ним радше мав би бути, напевно, стендалівський твір»².

¹ Ненько І. Я. Викладання літератури як мистецтва слова: зміст і форми, або Учити вмінню виробляти власні естетичні судження. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 1.

² Волощук Є.В. Методичний коментар до програми. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2001. № 7. С.10

Репрезентативний принцип сприяв зменшенню кількості творів для обов'язкового текстуального вивчення, глибоко звернутися до вивчення оглядових тем, а також суттєво зменшити кількість творів, які вивчалися. За багатьма параметрами у новій програмі було досягнуто чимало розумних, виправданих та корисних для справи компромісів: вдалося подолати проекцію вузівської філологічної освіти, яка не відповідала, а навіть суперечила потребам шкільної літературної освіти; уповільнився надмірно прискорений темп вивчення творів зарубіжної літератури; в основу систематичного курсу 9–11 класів було покладено конструкцію, у якій чергувалися оглядові та монографічні теми. При цьому огляд замислювався як засіб введення учня в історико-культурну добу чи літературно-художній напрям.¹

Початок 2000-х років був позначений існуванням двох варіативних програм (2001 р.) за редакцією Д.В. Затонського і оновленої в 2003 році програми за редакцією Д.С. Наливайка.

Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (2003 р.) — 2-ге вид., виправ. і допов. (авт. кол.: Ю.І. Ковбасенко, Д. Наливайко, К. Шахова, М. Борецький, Н. Нагорна, Г. Гребницький, Л. Ковбасенко, Л. Білань; керівник авторського колективу — Ю.Ковбасенко).

2 березня 2004 року Міністерством освіти і науки України були оприлюднені Типові навчальні плани для 12-річної школи, за якими кількість годин на вивчення предмету «Зарубіжна література» було суттєво зменшено: в основній школі з 2 годин на тиждень до 1, а у старшій школі — з 2 годин до 1,5. Утім, справедливість було відновлено, і МОНУ повернуло предмету «Зарубіжна література» відібрану 1 годину².

У 2005 році 5-ті класи почали навчатися за новою програмою, розрахованою за новими Державними стандартами (2004 р.) на 12-тирічну школу:

Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-12 класи. (2005 р.) / за загальною редакцією Д.С. Наливайка. Автори: Ю.І. Ковбасенко, Г.М. Гребницький, Н.О. Півнюк, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська. Керівник авторського колективу Ю.І. Ковбасенко.

За Державними вимогами усі шкільні програми були орієнтовані на компетентнісний підхід до навчання і містили обов'язковий компонент результатів навчання. До кожної теми був визначений зміст і обсяг знань, умінь і навичок, які учні повинні засвоїти. Програма із зарубіжної літератури теж була орієнтована на результат навчання.

Водночас програма 2005 року не відповідала запитам суспільства, яке значно змінилося з часів запровадження предмета на початку 90-х років. Вразливі місця програми визначила О.О. Ісаєва у статті «Геть книжки

¹ Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури в школі: навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. С. 37-38

² *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2005. № 3.*

виснажливі!», або Роздуми навколо проблем шкільної літературної освіти» («Дзеркало тижня». – 2008. – 9 лютого (№ 5)¹): «Що ж ми бачимо в програмі? У 5 класі передбачено вивчення сучасної дитячої літератури лише оглядово (що само по собі є нонсенсом для 5 класу!). Натомість школярі повинні ще раз прочитати добре знайому їм казку про Попелюшку Шарля Перро, на що відводиться аж чотири години. При тому, що в програмі для 5 класу «години гуляють», поза увагою її укладачів (а значить, і учнів) залишилися твори, які давно ввійшли до золотого фонду дитячої літератури і без яких важко уявити сучасного розвиненого читача. Наприклад, у програмі не представлено жодної казки О. Пушкіна. Натомість для вивчення рекомендується вже знайома дітям цього віку драматична казка С. Маршака «Дванадцять місяців». Також з невідомих причин у програмі відсутні казки О. Уальда, А. Ліндгрена, оповідання про тварин Е. Сетона-Томпсона, фентезі Дж.Р. Толкієна – тобто твори, що їх із захватом читають учні цієї вікової категорії (звичайно ті, які взагалі ще читають)».

Про необхідність осучаснення програми писав Б.Б. Шалагінов: «На сьогодні програма 2004 року виконала своє завдання. Тепер виникла необхідність ще раз переглянути засади предмета, привести його у відповідність до вимог сучасної методики й філології. Суттєво змінився за 20 років і сам український підліток. Чинна донині програма вже не відповідає його психологічному і соціальному портретові, не відбиває його соціальних та естетичних запитів...Ще одну перевагу новітньої програми я бачу в осучасненні курсу. За старою програмою учень ознайомлювався із сучасною літературою, а через неї – з реаліями й цінностями сучасного життя, лише в 11-12 класах. А до цього протягом семи років він був протиприродно занурений у саму давнину, в казково-фантастично-естетичну дійсність. Разом із тим сучасна освітня стратегія вимагає, щоб школа, не нехтуючи фундаментальними естетичними поняттями й цінностями, готувала учня до життя в складних умовах сучасного життя. У цьому й полягає «соціалізація» підлітка. У новітній програмі я бачу куди більше творів «про життя ровесників». Пульс сучасності починає битися одразу в 5 класі. Зате вилучено тексти, які не відповідають віковій психології, ціннісним запитам і потребам підліткового віку. Наприклад, «Божественну комедію» Данте більшість учнів сприймало як похмуру розповідь про потойбічне життя. Тема, безперечно, важлива, але не для 8 класу!»²

¹ Ісаєва О.О. «Геть книжки виснажливі!», або Роздуми навколо проблем шкільної літературної освіти». *Дзеркало тижня*. 2008. 9 лютого (№ 5). URL: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/get_knizhki_visnazhliivi_abo_rozdumi_navkolo_problem_shkilnoyi_literaturnoyi_osviti.html

² «Світова література» у школі: погляд Бориса Шалагінова й Олександра Пронкевича. *Літакцент* 16 травня 2012 р. URL: <http://litakcent.com/2012/05/16/svitova-literatura-u-shkoli-pohljad-borysa-shalahinova-j-oleksandra-pronkevycha/comment-page-1/>

2. Принципи побудови програми за редакцією О.М. Ніколенко (2012 р.)

Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Світова література. 5-9 класи (2012, зі змінами 2015 р.). Автори: О.М. Ніколенко, Н.В. Онищенко, О.В. Ревнивцева, К.В. Таранік-Ткачук, С.П. Фоміна, Т.П. Сегеда. Керівник авторського колективу О.М. Ніколенко.

Головна мета вивчення предмета «Зарубіжна література» в загальноосвітній школі – прилучення учнів до здобутків зарубіжної літератури і культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до зарубіжної спільноти.

Завдання вивчення зарубіжної літератури в основній школі:

- ✓ формування стійкої мотивації до читання художньої літератури, до вивчення зарубіжної літератури як скарбниці духовних цінностей людства;
- ✓ ознайомлення учнів з найкращими зразками оригінальної й перекладної літератури («золотого» фонду класики і сучасної);
- ✓ поглиблення уявлень про специфіку художньої літератури як мистецтва слова;
- ✓ формування читацької та мовленнєвої культури;
- ✓ розвиток умінь і навичок учнів сприймати, аналізувати й інтерпретувати літературний твір у культурному контексті, у зв'язках з іншими видами мистецтва, в аспекті актуальних питань сучасності й становлення особистості;
- ✓ активізація інтересу до вивчення іноземних мов у процесі читання творів зарубіжних письменників;
- ✓ формування поваги до різних мов, культур, традицій, толерантного ставлення до всіх народів, народностей, рас і національностей;
- ✓ виховання любові до української мови і літератури як органічної частки зарубіжної культури, прагнення до збереження рідної мови, національних традицій і цінностей в умовах глобалізації світу;
- ✓ формування духовного світу особистості, її високої моралі, ціннісних орієнтацій;
- ✓ розвиток творчих здібностей, культури спілкування, критичного мислення;
- ✓ формування етичних уявлень та естетичних смаків;
- ✓ розширення культурно-пізнавальних інтересів особистості.

Чергова нова програма враховувала здобутки і переваги попередніх методологічних пошуків, але водночас пропонувала і дещо дійсно інноваційне. Не менш принциповим стало і те, що програму було структуровано у відповідності до чотирьох змістових ліній літературного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої

освіти, а саме: *емоційно-ціннісної, літературознавчої, культурологічної та компаративної*.

До того ж згідно з Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти всі освітні галузі повинні мати *українознавче спрямування*, що безпосередньо стосується літературного компонента галузі «Мови і літератури», до якого належить предмет «Світова література». Своєю чергою, програма містить *обов'язковий і варіативний компоненти* (відповідно **80% : 20%**). У кожному класі запропоновано теми й твори для обов'язкового текстуального вивчення, у тому числі поетичні твори для вивчення напам'ять. Варіативний компонент забезпечується можливістю вибору (вчителем і учнями) творів у межах обов'язкових тем, а також для уроків вивчення сучасної літератури, розвитку мовлення, позакласного читання і для уроків із резервного часу. Вибір учнів (в окремих розділах і темах програми) вимагає від учителя відповідного планування уроків, творчості, врахування читацьких інтересів молоді, здатності йти поруч зі своїми вихованцями, допомагати формуванню їхніх духовних потреб та естетичних смаків у сучасний період.

Закономірним є і те, що окреслений зміст цієї програми ґрунтується на компетентнісному, цілісному та діяльнісному підходах.

У програмі реалізовано *нову структуру літературної освіти*, яка затверджена відповідними нормативними документами: Концепція літературної освіти (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.01.2011 р. № 58) і новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Курс зарубіжної літератури в 11-річній загальноосвітній школі поділено на три етапи: **5-7 класи** – *прилучення до читання*, **8-9 класи** – *системне читання*, **10-11 класи** – *творчо-критичне читання*. Вивчення зарубіжної літератури в **5–7 класах** побудовано на поєднанні *проблемно-тематичного і жанрового принципів*; у **8–9 класах** – *історико-літературного і жанрово-родового принципів*; у **10-11 класах** – *історико-літературного і мультикультурного принципів*. Така структура дає можливість вивчати твори зарубіжної літератури *не тільки за хронологією*, а й за принципом *концентричного розширення* (від простого – до складного, від початкових уявлень про літературне явище або творчість письменника – до поглиблення знань про них). Нова структура літературної освіти реалізує *принцип перспективності* в навчанні, дає можливість учням повертатися до того чи іншого письменника або етапу літератури в різні періоди, виховує у школярів повагу до книги, потребу йти поруч з улюбленими творами й митцями протягом подальшого життя.

Програма пройшла три громадських обговорення – у 2015, 2017 та 2018 році, в результаті яких зазнала істотних змін, основний зміст програми залишився. У 2018 році до програми було вміщено завдання та шляхи реалізації компетентнісного підходу через визначення умінь, ставлення та навчальні ресурси.

Реалізація компетентнісного підходу у вивченні зарубіжної літератури (2018)

	<i>Ключові компетентності</i>	<i>Компоненти</i>
1	Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами	<p>Уміння: сприймати, розуміти інформацію державною мовою; усно й письмово тлумачити поняття, факти, висловлювати думки, почуття, погляди.</p> <p>Ставлення: поцінування української мови як державної – чинника національної ідентичності; готовність активно послуговуватися українською мовою в усіх царинах життя.</p> <p>Навчальні ресурси: текстоцентризм; дискусія, дебати, діалог.</p>
2	Спілкування іноземними мовами	<p>Уміння: читати тексти іноземною мовою за умови вивчення відповідної іноземної мови в школі; зіставлення оригінальних текстів з українськими художніми перекладами.</p> <p>Ставлення: усвідомлення багатства рідної мови; готовність до міжкультурного діалогу, відкритість до пізнання різних культур.</p> <p>Навчальні ресурси: зіставлення текстів українських перекладів літературних творів та оригіналів.</p>

Запровадження наскрізних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека» й «Підприємливість та фінансова грамотність» сприятиме забезпеченню такого переходу.

Завдання реалізації наскрізних ліній у вивченні зарубіжної літератури (2018)

Наскрізна лінія	Загальна мета	5-7 класи	8-9 класи
«Екологічна безпека та сталий розвиток» (НЛ-1)	Формування в учнів соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості задля збереження й захисту довкілля.	Розкриття взаємозв'язків людини і навколишнього середовища в процесі вивчення творів у рубриці «Природа і людина».	Усвідомлення краси природи, її благотворного впливу на людину, розкриття значення образного слова для висловлення емоцій та почуттів, розуміння

			образу природи.
«Громадянська відповідальність» (НЛ-2)	Формування відповідального члена громади та суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також – виховання національно свідомої особистості, яка спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку суспільства.	Формування здатності до ненанасильницького розв’язання конфліктів.	Осмислення та захист особистих прав і прав інших людей, усвідомлення своєї ролі в суспільстві і набуття умінь брати участь у процесі ухвалення рішень.
«Здоров’я і безпека» (НЛ-3)	Формування всебічно розвинутого члена суспільства, здатного усвідомлювати пріоритетність здорового способу життя, допомагати у формуванні безпечного здорового життєвого середовища.	Усвідомлення переваг здорового способу життя та безпечної поведінки.	Осмислення причиново-наслідкових зв’язків між власними рішеннями та поведінкою, здоров’ям та безпекою, набуття знань та умінь правильної поведінки в критичних та небезпечних ситуаціях.

3. Модельні навчальні програми

Модельні навчальні програми загальною кількістю 79 для 5-9 класів Нової української школи розміщено на сайті МОН України (запроваджуються поетапно з 2022 р.) ¹ *Модельна навчальна програма* – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання, зміст предмета або інтегрованого курсу і види навчальної діяльності учнів та учениць. Розробляється на основі Державного стандарту базової середньої освіти. Модельна програма не визначає кількості годин викладання – вимога Державного стандарту.

Модельні програми із зарубіжної літератури:

1. Зарубіжна література 5-6 кл. О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська та ін. (для окремих циклів)
2. Зарубіжна література 5-9 кл. О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська та ін. (для всього рівня)
3. Зарубіжна література 5-6 кл. Є. Волощук.
4. Зарубіжна література. 5-6 кл. Н. Богданець-Білоskalенко, В. Снегірєва, О. Фідкевич
5. Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) 5-6 кл. Т. Яценко, І. Тригуб. 3,5 годин на тиждень.

¹Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

6. Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури) 5-6 кл. І.Старагіна та ін.

Всеукраїнський проєкт, у якому взяли участь відомі науковці й передові вчителі України – Модельна програма з зарубіжної літератури

Наукові консультанти – д. філол. н., проф. Ольга Ніколенко, д. п. н., проф. Олена Ісаєва, д. п. н., проф. Жанна Клименко, д. філол. н., проф. Лідія Мацевко-Бекерська.

Члени вчительської групи – учителі-методисти зарубіжної літератури Людмила Юлдашева, Наталія Рудніцька, Вікторія Туряниця, Світлана Тіхоненко, Марина Вітко, Тетяна Джангобекова.

Авторський колектив програми

Структура програми

- ✓ У 5-6 класах поєднано проблемно-тематичний і жанровий принципи побудови програми.
- ✓ У 7 класі, окрім проблемно-тематичного й жанрового принципів, у програмі розширено перелік теоретико-літературознавчих категорій, отримані в 5-6 класах початкові уявлення про певні явища і поняття поглиблюються.
- ✓ У 8-9 класах домінують історико-літературний і жанрово-родовий принципи побудови програм. Школярам запропоновано для вивчення ті художні твори та явища, які репрезентують певну добу і водночас відповідають особливостям саме їхнього віку.

Головна мета вивчення зарубіжної літератури в системі середньої освіти – прилучення учнів до найкращих здобутків класичної й сучасної художньої літератури різних країн і народів, формування компетентних читачів, здатних творчо сприймати, критично оцінювати й насолоджуватися художніми творами, брати участь у різних комунікативних ситуаціях та взаємодії (зокрема із застосуванням цифрових технологій) на підставі прочитаних художніх текстів і медіатекстів відповідно до контексту.

Завдання вивчення зарубіжної літератури в основній школі:

- репрезентувати актуальні для школярів художні твори (класичні та сучасні), необхідні для духовної та психологічної адаптації людини в сучасному полікультурному суспільстві;

- сформувати в учнів сталу потребу в діалозі з творами словесного мистецтва, необхідність у власній рефлексії над почуттями й думками, які виникають в семантичному та естетичному полі б художнього тексту;
- навчити школярів естетично сприймати літературні твори, виявляти їх художню своєрідність, розглядати в контексті розвитку загальнолюдської культури та національних культур різних країн і народів;
- розширити особистісний культурно-естетичний тезаурус учнів на основі набутих знань про художню літературу світу, практичних умінь і навичок сприймання, аналізу, інтерпретації, дослідження художніх творів зарубіжних письменників від давнини до сучасності, а також у процесі творчого діалогу із художніми текстами і відповідними медіатекстами;
- розвивати високі моральні якості школярів, їхні ціннісні орієнтації, ставлення, емоційно-чуттєву сферу особистості;
- виховувати в учнів патріотизм, повагу до національних традицій і різних культур, толерантне ставлення до «інакшості», до відмінного від власного погляду.

Результатом вивчення зарубіжної літератури в основній школі має стати не сума розпорошеної інформації, а сформована здатність учня/учениці комплексно використовувати набуті знання, уміння, навички в різноманітних життєвих ситуаціях і в процесі соціальної адаптації до умов сучасного мультикультурного і різнополярного суспільства.

Програма забезпечує вибір індивідуальної траєкторії навчання відповідно до інтересів учнів. Широке поле творів для обов'язкового читання (65 %) і за вибором учителя і учнів (35 %). Протягом вивчення зарубіжної літератури в 5-6 класах класичні твори і твори сучасних письменників поєднані в межах окремих розділів і тем на підставі образно-тематичної або жанрової подібності.

Розділ «**Літературна казка**» містить:

1. Ганс Крістіан Андерсен (1805–1875). «Снігова королева».
2. Оскар Уайльд (1854–1900). «Хлопчик-Зірка».
3. Роальд Дал (1916–1990). «Чарлі і шоколадна фабрика» АБО Астрід Анна Емілія Ліндгрєн (1907–2002). «Пеппі Довгапанчоха», «Пригоди Калле Блюмквіста» (1 твір за вибором учителя).

До кожного розділу запропоновано рубрики, що сприятимуть вивченню зарубіжної літератури з урахуванням досягнень літературознавства, культурного контексту, українознавчого аспекту, сучасного медіапростору: *Теорія літератури (ТЛ)*, *Література і культура (ЛК)*, *Україна і світ (УС)*, *Медіатекст (МТ)*

Наскрізним стрижнем навчального предмета «Зарубіжна література» є поєднання класичної й сучасної літератури, художніх творів і медіатекстів. Розділ «**У вирі захопливих пригод**»: Марк Твен. «Пригоди Тома Соєра» (2-3 розділи за вибором учителя). Туве Янсон. «Комета прилітає», «Капелюх Чарівника», «Зима-чарівниця» (1 твір за вибором учителя) АБО Пауль Маар. «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу»

Перспективні зміни у навчанні зарубіжної літератури Нової української школи.

Кількість годин на вивчення окремих розділів і тем визначає вчитель. Зміст навчального матеріалу, представлений у програмі для 5-6 класів, відповідає Типовій освітній програмі й становить орієнтовно 1,5 години на тиждень. Але відповідно до нормативної бази та резерву, що має мовно-літературна галузь у кожному класі, заклад середньої освіти може збільшити щотижневу кількість до 2 годин на тиждень. За рахунок гнучкого варіативного компонента модельна навчальна програма придатна як для 1,5, так і для 2 годин на тиждень.

ОСНОВНА ЧАСТИНА		
Зміст навчального предмета, очікувані результати навчання, види навчальної діяльності учнів		
5 КЛАС		
Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності учнів
Вступ		
Роль книжки в третьому тисячолітті		
<p><i>Учень/учениця</i></p> <p>I. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації у різних комунікативних ситуаціях визначає мету (провідну думку) почутого та/або прочитаного висловлювання та його форму (монолог/діалог); формулює і відповідає на запитання за змістом почутого та/або прочитаного повідомлення; відтворює усно (творчо переказує (повністю або частково), коментує, інтерпретує) почутий та/або прочитаний текст.</p> <p>II. Аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів характеризує, обговорює порушені в художньому тексті/медіатексті теми й</p>	<p>Роль книги та читання художньої літератури для формування гармонійної особистості. Види читання в цифрову епоху. Паперові та електронні книги. <i>Теорія літератури (ТЛ) Зарубіжна література.</i></p> <p><i>Література і культура (ЛК) Роль художньої літератури в житті людини та сучасному суспільстві.</i></p> <p><i>Україна і світ (УС) Українські ресурси (друковані, цифрові та ін.) художніх творів для школярів.</i></p> <p><i>Медіатекст (МТ) Бібліотеки в медіапросторі. Популяризація читання художньої літератури медійними засобами.</i></p>	<p>Різні види читання (про себе, вголос, «ланцюжком» або ін.), визначення провідної думки та деталей почутого та/або прочитаного тексту, формулювання запитань до тексту, відповіді на запитання до тексту, творчий переказ тексту, коментування та інтерпретація тексту, самостійне збирання інформації, написання мінітвору або створення посту для соцмереж, дискусія (очно або в онлайн-середовищі), розповідь про</p>

Модельна програма не є остаточною, не з нею вчитель іде в клас. У модельних навчальних програмах не зазначається необхідна кількість годин на викладання тієї чи іншої теми. Вона мусить бути конкретизована в навчальній програмі.

Педагог іде до дітей із прив'язкою очікуваних результатів до певного часового проміжку. Причому цей проміжок – не рік, пів року чи семестр, а кожен урок.

Це фіксується в навчальній програмі. Тому навчальні програми і складають на рівні закладу освіти. Отже, саме тут відбувається подальша деталізація результатів навчання – від очікуваних результатів за розділом і темою (що визначає модельна програма) до очікуваних результатів щуроку (що визначає навчальна програма).

Лише вчитель розуміє, які теми, у якому обсязі треба викладати для повторення та закріплення вже пройденого, а які уроки будуть спрямовані на формування абсолютно нових знань та умінь.

Неможливо створити навчальну програму, не орієнтуючись в обраному для викладання підручнику. Адже важливий зміст, який пропонує підручник.

Узагальнена таблиця програм із зарубіжної літератури

1. 1992-1993 н.р.	Орієнтовний план програми «Література народів світу» для 5-11 класів	За ред. К.О.Шахової
2. 1993-1994 н.р.	Орієнтовні програми середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Світова література. 5-11 класи	
3. 1995-1996 н.р. 4. 1996-1997 н.р.	Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (1995)	
5. 1997-1998 н.р.	Програма (1995 р.)	За ред. К.О.Шахової
	Апробація проекту програми	За редакцією Д.С. Наливайка
6. 1998-1999 н.р. 7. 1999-2000 н.р. 8. 2000-2001 н.р.	Програма (1995 р.)	За ред. К.О.Шахової
	Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (1998 р.)	За редакцією Д.С. Наливайка
9. 2001-2002 н.р. 10. 2002-2003 н.р.	Програма (1998 р.)	За редакцією Д.С. Наливайка
	Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (2001 р.)	За редакцією Д.В.Затонського, К.О.Шахової, Є.В.Волощук.
11. 2003-2004 н.р.	Програма (1998, 2003 р.)	За редакцією Д.С. Наливайка
	Програма для середньої загальноосвітньої	За редакцією Д.В.Затонського,

	школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (2001 р.)	К.О.Шахової, Є.В.Волощук.
12. 2005-2006 н.р. 13. 2006-2007 н.р. 14. 2007-2008 н.р. 15. 2008-2009 н.р. 16. 2009-2010 н.р. 17. 2010-2011 н.р. 18. 2011-2012 н.р.	Починаючи з 5-х класів: Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-12 класи. (2005 р.)	За редакцією Д.С. Наливайка
	Інші класи: Програма (1998, 2003 р.)	За редакцією Д.С. Наливайка
	Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-11 класи (2001 р.)	За редакцією Д.В.Затонського, К.О.Шахової, Є.В.Волощук.
19. 2013-2014 н.р. 20. 2014-2015 н.р. 21. 2015-2016 н.р. 22. 2017-2018 н.р. 23. 2018-2019 н.р. 24. 2019-2020 н.р. 25. 2020-2021 н.р. 26. 2020-2021 н.р.	Починаючи з 5-х класів: Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Світова література. 5-9 класи (2012, зі змінами 2015-2018 р.).	Керівник авторського колективу О.М. Ніколенко.
	Інші класи: Програма для середньої загальноосвітньої школи з українською мовою навчання. Зарубіжна література. 5-12 класи. (2005 р.)	
27. 2021-2022 н.р.	Модельні навчальні програм для 5-9 класів Нової української школи	О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська та ін.

Питання та завдання для самоаналізу

1. Прокоментуйте процес становлення предмета зарубіжної літератури в українській школі.
2. Назвіть головну мету літературної освіти в українській школі. Прокоментуйте її.
3. Охарактеризуйте структуру, принципи організації навчального матеріалу в Програмі із зарубіжної літератури 2012-2018 рр.

4. Поясніть відмінності у програмах із зарубіжної літератури для Нової української школи.
5. Прокоментуйте особливості модельної програми із зарубіжної літератури, назвіть її інновації у порівнянні з попередніми навчальними програмами з предмета.
6. Прокоментуйте ключові компетентності, які є традиційними для навчання літератури. Наведіть приклади компетенцій, які є новими для викладання зарубіжної літератури.

Теми для дискусій

1. Висловіть свою думку щодо компетентнісного підходу в українській освіті.
2. Назвіть дискусійні проблеми у формуванні програмового забезпечення зарубіжної літератури.

Теми для студентських проектів та презентацій

1. Сучасна дитяча та підліткова література в модельних програмах із зарубіжної літератури (2021).
3. Соціальний проект «Читаємо казки дітям Полтавщини».

Література

1. Концепція Нової української школи (2016). URL: https://drive.google.com/file/d/0BzZHdib_sbF5ZnZmODIBV0JmTnc/view
2. Державний стандарт базової середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898.)
URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
3. Типова освітня програма закладів середньої освіти II ступеня (5-9 класи) наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02. 2021 р. № 235
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/tipovi-osvitni-programi-dlya-2-11-klasiv>
4. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. Мовно-літературна освітня галузь. (2021).
URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/movno-literaturna-osvitnia-haluz/zarubizhna-literatura/>
5. Програма зарубіжної літератури для загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання. 5-9 класи / кер. авт. колективу О.М. Ніколенко (2012 р., оновлена 2015-2017 рр.). К. : УОВЦ «Оріон», 2017. 80 с.
6. Орлова О.В., Гузь О.О. Шкільні програми: аналітика, практика, перспективи Відверто про шкільні програми із зарубіжної літератури: що було, що є і що буде далі? Думки учителів, методистів, науковців. *Зарубіжна література в школах України*. 2016. №1. С.2-12.

Електронні джерела

1. «Тисяча журавлів»: сайт для вчителів зарубіжної літератури. URL: <https://www.xn--1000-83dma3a1c7b6a8s.xn--j1amh/>
2. «Світ філолога» »: навчально-методичний портал для вчителя зарубіжної літератури. URL: <https://svitfilologa.com.ua/>

ТЕМА 3

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5-9 КЛАСАХ

1. Дидактичні, методичні, літературознавчі принципи навчання зарубіжної літератури в 5-9 класах.
2. Побудова програм, підручників, хрестоматій із зарубіжної літератури.
3. Роль вчителя зарубіжної літератури: вимоги до професіоналізму.

1. Дидактичні, методичні, літературознавчі принципи навчання зарубіжної літератури в 5-9 класах.

Художня література є частиною культури людства і специфічною (естетичною) формою відображення життя, тому зарубіжна література потребує особливого підходу у викладанні – як предмета, що має справу із мистецтвом слова, і як духовною сферою особистості. Водночас для ефективного вивчення зарубіжної літератури необхідно залучення знань, умінь, навичок, що формуються в процесі засвоєння учнями інших галузей: соціальної та здоров'язберезувальної, громадянської та історичної, мистецької та ін. Зважаючи на те, що в умовах інформаційного суспільства зростає роль сучасних цифрових технологій, які впливають на навчання і виховання, з метою розширення кола читання та підвищення інтересу учнів до художньої літератури у викладанні зарубіжної літератури в закладах середньої освіти слід доречно використовувати потенціал й інформатичної галузі.

Провідними векторами викладання зарубіжної літератури є формування в учнів стійкого інтересу до читання класичної та сучасної літератури, прагнення до активного діалогу із книжкою, самостійного пошуку та критичного осмислення художніх творів у процесі різних видів діяльності (індивідуальних, у парі, мікрогрупі, колективі), використання багатства сучасних бібліотечних і цифрових ресурсів. Модельна навчальна програма із зарубіжної літератури спрямована на створення в учнів різнобічного уявлення про світ, формування позитивного мислення і творчої уяви, а також на виховання в них відчуття причетності до духовної культури країн і народів світу з позиції свідомого(ої) громадянина/громадянки України.

Пріоритетами викладання предмета «Зарубіжна література» є такі: антропологічний (з позицій якого головним аспектом вивчення літературних творів є особистість учня, його естетичне сприйняття і творчий розвиток); *аксіологічний* (спрямований на розвиток в учнів сталого інтересу до взірців світового красного письменства, уміння читати і творчо сприймати художні твори зарубіжних письменників, збагачуватися фундаментальними цінностями культури різних країн і народів, вирішувати життєві ситуації з урахуванням набутого читацького досвіду); *українознавчий* (метою якого є

презентація зарубіжної літератури крізь призму української культури, що в умовах глобалізації сучасного світу буде сприяти виявленню і збереженню національної ідентичності школярів, сприйняттю української культури як невід'ємного складника світової, вихованню молодого(ої) громадянина/громадянки України, який(а) пізнає і досліджує реалії своєї країни, традиції рідної культури й усвідомлює їх у світовому контексті); полікультурності (реалізація якого передбачає вивчення художніх текстів національних культур у контексті розвитку світової літератури, розкриття різноманітних аспектів взаємодії творів різних національних традицій, що буде сприяти вихованню полікультурної особистості, формуванню культури міжетнічних і міжнаціональних відносин, толерантного і шанобливого ставлення до інших національних традицій, запереченню будь-яких форм насильства); *етичний* (який передбачає, що робота над художніми текстами, включеними до програми, дозволить не тільки збагатити учнів знаннями класичної й сучасної зарубіжної літератури, але і, що не менш важливо, запропонує варіанти вирішення моральних проблем, що хвилюють школярів).

Структура навчального предмета «Зарубіжна література» і місце адаптаційного циклу в ній. Згідно з Державним стандартом базова середня освіта охоплює два цикли

5-6 класи (адаптаційний цикл)

7- 9 класи (базове предметне навчання).

Відповідно курс зарубіжної літератури в основній школі має два етапи: 5-6 класи – прилучення до читання художньої літератури; 7-9 класи – системне читання художньої літератури. Передбачається, що в профільній школі (10-12 класи) буде запроваджено етап творчо-критичного читання художньої літератури. У 5-9 класах поєднано проблемно-тематичний і жанровий принципи побудови програми із настановою на формування початкових уявлень про окремі літературні явища та поняття. Протягом вивчення зарубіжної літератури в 5-9 класах класичні твори й твори сучасних письменників поєднані в межах окремих розділів і тем на підставі образно-тематичної або жанрової подібності.

Наскрізним стрижнем навчального предмета «Зарубіжна література» є поєднання класичної й сучасної літератури, художніх творів і медіатекстів. Це дає змогу вибудувати єдиний простір цікавих для учнів третього тисячоліття творів, що належать до різних культур, забезпечити умови для діалогу класики й сучасності, реалізувати різновекторність у пізнавальній діяльності, залучити інтермедіальність як один із ефективних шляхів вивчення зарубіжної літератури, підвищити мотивацію учнів до читання найкращих книжок світу.

Завдання вивчення зарубіжної літератури в 5-9 класах: прилучити школярів до читання творів класики й сучасності; сформувати в них стійкий інтерес до художньої літератури, а також початкові вміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати художній текст та медіатекст, використовувати елементи порівняння художніх творів, критично оцінювати інформацію з

різних джерел, виявляти окремі елементи змісту і форми, встановлювати їхню роль у тексті, характеризувати й оцінювати літературних персонажів на підставі їхніх учинків, мови, взаємозв'язків із іншими персонажами та докiлллям, творчо самовиражатися у різних видах діяльності, зокрема із застосуванням цифрових технологій, досліджувати окремі літературні й мовні явища в художньому тексті та медіатексті; розвивати естетичні почуття та емоції учнів, здатність отримувати естетичне задоволення від прочитаного, а також уміння та навички взаємодіяти (усно і письмово) в різних комунікативних ситуаціях, шукати потрібну інформацію щодо художньої літератури, зокрема в цифровому середовищі із дотриманням правил безпеки та академічної доброчесності.

Гуманістичний потенціал зарубіжної літератури дозволяє реалізувати ціннісні орієнтири базової середньої освіти. Під час вивчення художніх творів різних країн і народів необхідно забезпечити повагу до особистості учня/учениці, зокрема до його/її власної думки, позиції, оцінки, права на різні форми творчого самовираження та вибір художніх текстів і медіатекстів. Особливу увагу слід приділити рівному доступу учнів до художніх текстів та медіатекстів, різних видів інформації без будь-яких форм дискримінації. У процесі вивчення зарубіжної літератури учні беруть участь у різних формах взаємодії (усно і письмово), у виконанні різних видів творчих робіт, у створенні власних текстів або медіатекстів. У зв'язку з тим учителеві необхідно наголосити на важливості дотримання правил *академічної доброчесності та безпечної поведінки* в сучасному цифровому просторі (зокрема медіапросторі). Предмет «Зарубіжна література» покликаний засобами мистецтва слова сприяти становленню вільної особистості учня/учениці, його/її критичного мислення, впевненості у собі й креативності. «Зарубіжна література» завдяки добору найкращих зразків класичної й сучасної літератури, вітчизняним і закордонним здобуткам у методиці викладання предмета створює умови для розвитку емоційного інтелекту учнів, їхнього психічного здоров'я, позитивної атмосфери зустрічі із прекрасним, взаємодії з іншими особами на підставі творчості, довіри й партнерства.

Твори зарубіжної літератури містять яскраві приклади літературних персонажів, які сприяють самоствердженню учнів, формуванню їхньої особистості, людської гідності, милосердя, доброти, справедливості. Зарубіжна література є важливим джерелом виховання громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей України та людства, дбайливого ставлення до довкілля.

2. Побудова програм, підручників, хрестоматій із зарубіжної літератури.

Модельна навчальна програма побудована на основі загальнодидактичних принципів послідовності і наступності у навчанні. Отже, в програмі було враховано основні здобутки початкової школи. Так,

при виборі творів для текстуального вивчення і теоретико-літературознавчих понять враховано компетентності, які учні мають набути протягом навчання в початковій школі. Реалізація наступності в навчанні досягається за рахунок узгодження змісту, очікуваних результатів, видів навчальної діяльності та організаційно-методичного забезпечення в початковій і основній ланках освіти. Очікувані результати та види навчальної діяльності у модельній навчальній програмі сформовані (до кожного розділу) за чотирма основними групами:

I. Взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації у різних комунікативних ситуаціях;

II. Аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів;

III. Висловлювання думок, почуттів, ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема в цифровому середовищі;

IV. Дослідження літературних і мовних явищ, читацької діяльності та індивідуального мовлення. Вони корелюють (враховуючи розвиток учнів) із відповідними групами результатів у Державному стандарті початкової освіти та групами результатів і орієнтирами для оцінювання в Державному стандарті базової середньої освіти. У такий спосіб досягається зв'язок і наступність у процесі навчання в контексті реалізації концепції Нової української школи.

Принципи побудови модельної навчальної програми. В основу модельної навчальної програми покладено комплекс принципів, кожен із яких органічно взаємодоповнює інші (кожен із них окремо не є достатнім). Основні принципи, на яких будується модельна навчальна програма для 5-9 класів, – **хронологічний** (вивчення зразків світового красного письменства відповідно до розвитку літературного процесу), **жанрово-родовий** (розгляд художніх творів у їхній родовій та жанровій специфіці), **концентричний** (можливість розширення, нарощування знань, умінь і навичок учнів, повертатися до певних творів, жанрів чи періодів національних літератур на різних етапах дорослішання учнів), **проективний** (здатність рухатися від початкових уявлень про літературне явище або поняття до його проєкції в часі й просторі культури, постійно поглиблювати знання класичної та сучасної літератури, розвивати вміння та навички роботи з різними ресурсами, зокрема цифровими).

Структура модельної навчальної програми. Модельна навчальна програма предмета «Зарубіжна література» для 5-9 класів містить: 1) пояснювальну записку (в якій зазначено мету, завдання предмета, пріоритети викладання зарубіжної літератури, принципи модельної навчальної програми, шляхи реалізації модельної навчальної програми, особливості організації освітнього процесу під час вивчення зарубіжної літератури в 5-9 класах та ін.); 2) основну частину, в якій визначено для кожного класу зміст навчального предмета (за розділами, темами), очікувані результати навчання учнів (що корелюють із результатами навчання та орієнтирами для оцінювання учнів у мовно-літературній галузі відповідно до Державного

стандарту), види навчальної діяльності учнів (за розділами); 3) прикінцева частина (додатки – 1) компетентнісний потенціал предмета «Зарубіжна література», 2) список творів для додаткового читання учнів, 3) електронні ресурси зарубіжної літератури для учнів).

У модельній навчальній програмі до кожного розділу запропоновано рубрики, що сприятимуть вивченню зарубіжної літератури з урахуванням досягнень літературознавства, культурного контексту, українознавчого аспекту, сучасного медіапростору: Теорія літератури (ТЛ), Література і культура (ЛК), Україна і світ (УС), Медіатекст (МТ). Базові знання в межах предмета «Зарубіжна література» визначені Державним стандартом. Це передовсім літературний твір (класичної або сучасної художньої літератури) в аспектах актуальної національної та загальнолюдської проблематики (історична, соціальна, морально-етична, філософська тощо), жанрово-родового поділу художньої літератури, змісту і форми художнього твору (тема, ідея, фабула, сюжет, композиція, образ, поетика), історико-культурного контексту, перебігу літературного процесу, індивідуального стилю письменника, естетичної вартості твору, його відкритості для інтерпретацій у часі, розвитку української перекладацької традиції, збагачення емоційного та естетичного досвіду читача/читачки.

У межах модельної навчальної програми предмета «Зарубіжна література» доречно залучені й інші базові знання, що становлять основу мовно-літературної галузі, зокрема: інформація, її джерела, види та вміння працювати з нею; комунікація як взаємодія в ситуаціях спілкування та використання різних форм мовлення і мовленнєвих стратегій; текст (зокрема медіатекст) як більш широке поняття порівняно із «художній текст», різновиди, зміст і структури текстів у сучасну добу; мовні засоби, що використовуються в художніх текстах відповідно до задуму письменника та культурної ситуації доби. Значення зарубіжної літератури для формування ключових компетентностей. Зарубіжна література разом із іншими навчальними предметами та інтегрованими курсами сприяє формуванню ключових компетентностей учнів.

Програма містить обов'язковий і варіативний компоненти. Обов'язковий компонент – це художні твори класики й сучасності, які передбачені для обов'язкового вивчення. Варіативний компонент містить перелік художніх текстів, із яких учитель може вибрати один або декілька відповідно до забезпечення матеріально-технічними ресурсами, інтересів учнів тощо. Художні твори для текстуального вивчення у модельній навчальній програмі для 5-9 класів відібрані з урахуванням психологічних та інтелектуальних можливостей школярів, а також відповідно до інтересів і проблем (моральних, соціальних, культурних та ін.), актуальних для учнів певних вікових груп. Основу змісту навчального матеріалу програми становлять літературні тексти, перевірені часом, які мають сталу добру традицію у шкільній практиці викладання літератури, і художні твори, що цікаві сучасному поколінню учнів, популярні нині серед молодіжної аудиторії зарубіжних країн у різних частинах світу. Кількість годин на

вивчення окремих розділів і тем визначає вчитель. Зміст навчального матеріалу, представлений у програмі для 5-9 класів, відповідає Типовій освітній програмі й становить орієнтовно 1,5 години на тиждень. Але відповідно до нормативної бази та резерву, що має мовнолітературна галузь у кожному класі, заклад середньої освіти може збільшити щотижневу кількість годин до 2 годин на тиждень. За рахунок гнучкого варіативного компонента модельна навчальна програма придатна як для 1,5 години, так і для 2 годин на тиждень.

Зважаючи на автономність закладів середньої освіти, учителі можуть використати цю модельну навчальну програму як основу для створення власних навчальних програм і календарно-тематичного планування. Навчальна модельна програма, окрім своєї традиційної функції – бути основою для планування і здійснення навчального процесу, детально окреслює очікувані результати навчання і тим самим визначає об'єктивні критерії оцінювання.

Особливості організації освітнього процесу під час вивчення зарубіжної літератури в 5-9 класах

Виходячи із освітньо-виховних завдань вивчення літератури в основній школі, а також вікових особливостей сприйняття художніх творів учнями різних читацьких груп побудова курсу здійснюється на основі проблемно-тематичного і жанрового підходів. У процесі викладання зарубіжної літератури слід звернути увагу на можливості використання окремих елементів компаративістики – порівняння явищ однієї національної літератури, художніх творів різних національних культур, художніх текстів і медіатекстів (наприклад, кінофільмів, мультфільмів за прочитаними творами тощо), літературних творів і творів інших видів мистецтва, художніх і нехудожніх текстів (наприклад, науковопопулярних, документальних тощо), оригіналу і перекладу. Спираючись на Державний стандарт і модельну навчальну програму, важливо реалізовувати сучасні підходи до вивчення літератури в школі. Особистісно орієнтоване навчання, діалогічний характер викладу матеріалу досягаються завдяки застосуванню новітніх педагогічних технологій.

Згідно із Державним стандартом у межах мовно-літературної галузі передбачено різні види діяльності учнів в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства, зокрема не лише із художніми текстами (у книжковому форматі), а й цифровими ресурсами, соцмережами, медіатекстами тощо. Відповідно вчителю слід завчасно перевірити необхідний цифровий контент для безпечної роботи з ним учнів, провести інструктаж щодо основних правил поведінки в інтернет-просторі та в онлайнвзаємодії, повідомити про необхідність дотримання етичних норм і академічної доброчесності. Під час вивчення зарубіжної літератури доречно буде системно представляти інформаційно-комунікаційні технології навчання, вони значно підсилюють інтерес до навчання та активізують творче сприйняття учнями художніх творів. Модельна навчальна програма із зарубіжної літератури для 5-9 класів відповідає сучасним запитам

української молоді й забезпечує формування засобами мистецтва слова позитивного мислення, креативності, комунікативних умінь і соціокультурної адаптації учнів до суспільства ХХІ століття, тим самим увиразнює актуальну, як ніколи, думку нашого великого співвітчизника Василя Сухомлинського: *«Вчитимемо дитину думати, відкриємо перед нею періоджерело думки – навколишній світ. Дамо їй найбільшу людську радість – радість пізнання!»*.

3.Роль вчителя зарубіжної літератури: вимоги до професіоналізму

Позитивне сприйняття головної мети навчання – розвиток особистості засобами свого предмета; зміна пріоритетів (усвідомлення того, що учень стає повноправним суб'єктом навчального процесу, орієнтації на його індивідуальність); розвиток толерантності, сприйняття учня як цінності, емпатії (здатності відчувати учня, його почуття, переживання, подивитися на світ, на себе, свій навчальний предмет, текст його очима); ставлення до художнього твору як засобу розвитку особистості; формування позитивної Я-концепції, високої мотивації до праці, прагнення до самоактуалізації, спрямованості на самореалізацію, самоствердження, рефлексію, вироблення індивідуального стилю діяльності.

До спеціальних здібностей учителя-словесника можна віднести:

- здатність бачити та відчувати, чи розуміє учень матеріал, який вивчається, встановлювати ступінь і характер такого розуміння;
- здатність по-різному викладати, пояснювати той самий навчальний матеріал, щоб забезпечити його розуміння та засвоєння всіма учнями;
- здатність будувати навчання з урахуванням індивідуальності учнів, забезпечуючи швидке та глибоке засвоєння ними знань, умінь і навичок;
- здатність передавати свій досвід іншим учителям і вчитися на інших прикладах;
- здатність до самоосвіти, включаючи пошук і творче засвоєння корисної для навчання інформації, а також її безпосереднє використання у педагогічній діяльності;
- здатність формувати в учнів потрібну мотивацію та структуру навчальної діяльності.

Особливий клас спеціальних педагогічних здібностей складають *здібності до виховання дітей*. Серед них можна виділити головні:

- здатність бути прикладом і взірцем для наслідування збоку дітей у думках, почуттях, вчинках.
- здатність викликати у дитини шляхетні почуття, бажання і прагнення ставати кращим, робити людям добро, досягти високих моральних цілей;
- здатність пристосовувати виховні діяння до індивідуальних особливостей дитини.
- здатність викликати до себе повагу з боку дітей, користуватися авторитетом серед них.

До головних вимог належать такі: любов до дітей, до педагогічної діяльності; наявність спеціальних знань з тієї галузі, у якій він навчає дітей; широка ерудиція, педагогічна інтуїція. Високо розвинутий інтелект, високий рівень загальної культури та моралі, професійне володіння різними методами навчання та виховання дітей. Без будь-якого з перерахованих факторів успішна педагогічна робота неможлива.

Додатковими є комунікабельність, артистичність, веселий оптимістичний характер, гарний смак та інші. Головні та другорядні педагогічні якості в сукупності складають індивідуальність педагога, у силу якої кожен хороший учитель – це унікальна та своєрідна особистість. Справжній учитель повинен пам'ятати, що основним і кінцевим результатом педагогічної діяльності є сам учень, розвиток його особистості.

Професійну компетентність учителя складає сума знань, умінь і навичок, на основі яких формується творчий потенціал учителя, будується його професійна діяльність, спрямована на розвиток особистості кожного учня. Отже, компетентний педагог – знаючий, обізнаний, тямущий, який на основі своїх знань та повноважень успішно вирішує навчально-виховні задачі.

Професійна компетентність учителя складається з *компетенцій* – кваліфікаційних характеристик педагога, що визначають стиль його роботи, спосіб досягнення професійної мети. До них входять:

- спеціальна компетентність* (забезпечення результативності та якості своєї роботи, здатність до саморозвитку – творчість, конкурентоспроможність на ринку праці);
- методична компетентність* (робота над проблемою, конспекти уроків, методи, прийоми, форми роботи з різними групами учнів, участь у конкурсах, у роботі НМК, виступи, публікації);
- комунікативно-ситуативна компетентність* (моральне задоволення від спілкування);
- інформаційно-технологічна* (уміння роботи з комп'ютером, використання схем, діаграм, таблиць, ТЗН);
- аутопсихологічна компетентність* (уміння бачити недоліки в своїй роботі прогнозувати проект власного психологічного розвитку);
- валеологічна компетентність* (уміння забезпечити власний здоровий спосіб життя і здоров'язберігаючу функцію під час навчально-виховного процесу)
- загальнокультурна* (інтелігентність, толерантність, гнучкість, повага до себе і оточуючих);
- аналітико-прагматична*.

Шляхи удосконалення професійної компетентності учителя.

- за допомогою діагностичних процедур визначення можливостей, перспектив, чинників, які перешкоджають досягненню мети;
- самоосвітня діяльність (курси підвищення кваліфікації, рефлексія, виявлення і впровадження продуктивних технологій в навчально-виховний процес;
- відвідування уроків методистів, колег;

- участь у конкурсах, майстер-класах, семінарах, конференціях, дискусіях, творчих мостах;
- складання плану удосконалення професійної компетентності;
- створення власної бази кращих сценарії уроків, цікавих прийомів, знахідок;
- кооперативна професійна діяльність з колегами;
- творче портфоліо учителя;
- ведення щоденників саморефлексії;
- консультування, робота з наставником;
- виконання індивідуальних завдань;
- оприлюднення індивідуальних наробок.

Відповідно, нові завдання сучасної освіти вимагають від педагога виконання багатьох різних ролей:

Розробник навчальних програм. Педагог повинен уміти визначати очікувані навчальні результати, навчальні завдання, які приведуть до досягнення цих результатів, способи перевірки (оцінювання), необхідні ресурси та час.

Фасилітатор. Роль фасилітатора – допомогти учням досягнути очікуваних результатів навчання. Тому педагог-фасилітатор скоріше ставить запитання, сприяє, щоб звучали різні думки, точки зору у групі. На відміну від презентатора, який є певним чином експертом в інформації, що презентується, фасилітатор пропонує процес, який допомагає учасникам засвоїти знання.

Презентатор. Під час проведення презентацій педагог інформує, мотивує, описує. Презентація здебільшого – це одностороння комунікація, яка передбачає передачу інформації від педагога аудиторії та підкріплюється візуальними засобами.

Тренер. Допомагає іншим в оволодінні новими навичками, знаннями, ставленнями.

Наставник. Допомагає учням переносити здобуті знання у практику. Заохочує рефлексивну практику.

Менеджер. Планує, оцінює, вносить зміни до навчального процесу для досягнення учнями очікуваних навчальних результатів. Забезпечує необхідними ресурсами.

Консультант. Ділиться знаннями, навичками, розвиває спроможності учнів, робить внесок в успіх кожного.

Дослідник. Роль учителя як дослідника вимагає від учнів нового розуміння процесу навчання, зміщуючи акцент від «зовнішнього до внутрішнього джерела» (Lytle&Cochran-Smith, 1993).

Агент змін. Заохочує та проводить постійний аналіз і рефлексію. Ініціює різноманітні альтернативні існуючій практиці. Сприяє процесу змін і розвитку класу/школи.

Педагогічна інновація – процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які до цього розв'язувались по-іншому.

Думка вчителя.

«Власно створений потужний бренд – це можливість впливу. Якщо вчитель чи вчителька вважає себе експертом, професіоналом, хорошим ментором, наставником, це означає, що треба подумати про можливість поширювати свої знання, ідеї та вплив. Можна популяризувати читання цікавих книг. От наприклад, я на своїй ФБ-сторінці позиціоную себе як любителька вишуканої поезії, поціновувачка театру, людина, що цікавиться освітніми новаціями тощо. Переглянувши мої дописи чи репости, можна зробити висновок про мене як про людину-інтелектуалку, люблячу маму талановитої молодшої дівчини, професійно сформовану вчительку, яка не боїться експериментувати.

Вчитель може бути орієнтиром і надією під час кризи довіри, яку зараз переживає людство. Кожен у соцмережі може написати будь-що. І ці фейки, агресивні новини поширюються з величезною швидкістю. Люди не знають, кому вірити. Гарна, виважена інтелігентна сторінка вчительки для людей, що слідкують за соцмережею, буде острівцем спокою. Бо якщо ви висловилися на тему, в якій ви фахівець, на якій у вас побудований особистий бренд, то стаєте для них осередком спокою».¹

¹ Рудницька Н. Персональний бренд, творення медіа-іміджу, або Практичні поради від «чайника». *Світ філолога*. URL: <https://svitfilologa.com.ua/>

Питання та завдання для самоаналізу

1. Назвіть мету і завдання предмета «Зарубіжна література» в середній школі, схарактеризуйте принципи навчання предмета, роль у формуванні ключових і предметних компетентностей.
2. Визначте основні етапи навчання зарубіжної літератури в 5-9 класах, принципи структурування літературного матеріалу із зарубіжної літератури.
3. Назвіть професійні компетентності сучасного вчителя Нової української школи. Які б ще компетентності ви б додали до них?
4. Запропонуйте власне кредо як вчителя зарубіжної літератури.
5. Проілюструйте прийом коучинга на прикладі навчання зарубіжної літератури.

Теми для дискусій

1. Складіть тест «Який я вчитель?», використовуючи питання на знання кращих педагогічних ідей у викладанні літератури. Перше питання я пропоную таке:
Для зацікавлення учнів читанням класики я:
 - а) створюю драматичний гурток;
 - б) організую перегляд кінофільмів за відомими творами;
 - в) подарую дітям цікаві книжки;
 - г) буду переказувати зміст творів.
2. Що є головним у навчанні зарубіжної літератури – знання літератури чи володіння методикою навчання?
3. Який тип компетентностей учителя сприяє більшим досягненням учнів у навчанні?

Теми для студентських проектів та презентацій

1. Ролі сучасного вчителя в організації навчального процесу.
2. Моніторинг студентів групи, потоку: «Я знаю програму (5,6,7 класів із зарубіжної сучасної літератури)».

Література

1. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednyaua-sch-2016/koncepciya.html>
2. Султанов В. І. У пошуках засад, адекватних шкільному курсу зарубіжної літератури: Теоретичний аналіз сучасного методичного доробку. *Всесвітня література в навчальних закладах України*. 2001. № 2-5.
3. Куцевол О. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури. Вінниця: Глобус-прес, 2006. 348 с.
4. Ніколенко О.М. Сучасний урок зарубіжної літератури: посібник. 5-11 класи. К.: Академія, 2003. 288 с.
5. Наукові основи методики літератури / За ред. д-ра пед. наук, професора, чл.-кор. АПН України Н.Й.Волошиної. К.: Ленвіт, 2002. 344 с.

ТЕМА 4

ОРГАНІЗАЦІЯ УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дидактичні та методичні основи уроку літератури.
2. Основні структурні елементи уроку. Різновиди структур уроку із зарубіжної літератури.
3. Типологія уроків літератури: види класифікацій.

1. Дидактичні та методичні основи уроку літератури

Успішність реалізації сучасних шкільних програм залежить від багатьох умов організації навчального процесу, починаючи від загальнонаціональних умов життя. Але центром і головним координатором шкільної освіти завжди був і залишається Учитель. Діяльність і творчість українського вчителя-словесника рясніє здобутками всупереч усім життєвим реаліям. Прикладами цього є сучасні методичні часописи, що друкують конспекти уроків учителів з цікавими інтерпретаціями літературних творів у поєднанні з оригінальними формами роботи. Лише за цей навчальний рік викликали інтерес конспекти уроків учителів Н. Рудницької та І. Ремарчук (Хмельницька область), Є. Кашуби (Полтавська область), В. Козієвої та С. Гарної (Донецька область) та багатьох інших.

Урок – це акт творчості, у якому поєднуються загальні закони дидактики з особистістю автора. Ідеальним уроком слід вважати такий, де структурування навчального матеріалу відповідає літературній природі твору та особистісному стилю учителя. За час існування класно-урочної системи навчання відбувалися зміни в структурі шкільного уроку, яка органічно залежить від мети, завдань, змісту навчання, від типу уроку, методів і прийомів навчання. Починаючи з засновника класно-урочної системи навчання – Яна Амоса Коменського, структурними елементами процесу навчання і уроку було визначено: *почуттєве сприйняття, пояснення і вправи*. Логіка такої послідовності була обумовлена розвитком спочатку «почуттів, потім пам'яті, мислення і, нарешті, мовлення і руки» (Я. Коменський).

Дидактичні вимоги до структури уроку:

- Організаційна чіткість у проведенні уроку, з'ясування навчальних і виховних завдань.
- Раціональний розподіл навчального часу.
- Забезпечення творчих завдань учням, проблемний виклад матеріалу.
- Логічність і послідовність викладу матеріалу.
- Включення питань на повторення раніше пройденого матеріалу, дотримання міжпредметних зв'язків.
- Пошук ефективних методів і прийомів викладу матеріалу.
- Використання різних видів графічного і звуко-технічного унаочнення.

У працях відомих сучасних дидактів – Ю. Бабанського, М. Махмутова, В. Онищука, В. Бондаря та ін., структура визначається як склад певних елементів або етапів, їхня послідовність і зв'язок між собою. Інваріативна структура М. Махмутова включає такі елементи: *актуалізація одержаних знань; формування нових понять і способів дії; практичне застосування одержаних знань*. Можна провести певну аналогію з попереднім тричленом, запропонованим Я. Коменським у XVII столітті. Актуалізація опорних знань спрямована на психологічну й емоційну підготовку учня до навчального матеріалу.

В. Онищук увів поняття мікро- і макроструктури уроку. Макроелементи визначаються завданнями уроку певного типу. Такими, на його думку, є етапи засвоєння знань: *сприймання, осмислення, узагальнення, систематизація*. До мікроелементів структури уроку належать засоби і способи розв'язання дидактичних завдань на кожному його етапі. Загальнодидактичними вимогами до структури є *логічність, послідовність, вікова відповідність, рівень підготовленості класу*, які і сьогодні залишаються обов'язковими орієнтирами структурування навчального матеріалу.

Структурними елементами визначають етапи, моменти, навчальну ситуацію. У вітчизняній методиці активно розробляється саме поняття «навчальна ситуація». Є. Пасічник, Л. Мірошниченко, А. Токмань уважають навчальну ситуацію найменшою структурною одиницею уроку, логічно і емоційно завершеною, послідовність і взаємозв'язок яких обумовлює логіка процесу навчання й іманентні закони літератури.

Узагальнення і систематизація як етап уроку має визначити послідовність і підпорядкованість вивчених на уроці і засвоєних раніше споріднених понять на основі встановлених між ними істотних зв'язків і взаємозалежностей, визначити місце виучуваного поняття в системі відповідних знань. Під узагальненням розуміють мисленеве виділення яких-небудь властивостей, які належать певному класу предметів; перехід від одиничного до загального. Систематизація — це мисленнєва діяльність, у процесі якої виучувані об'єкти організуються в певну систему на основі вибраного принципу. Вищою формою систематизації є організація виучуваного і засвоєного раніше матеріалу в систему знань, у якій розрізняють основи (поняття, факти, постулати) і наслідки.

Підбиваючи підсумки уроку, вчитель коротко повідомляє, якими знаннями оволоділи учні, як працював клас, окремі учні.

2. Основні вимоги до уроку із зарубіжної літератури, його основні структурні елементи.

Для уроків літератури продуктивною залишається запропонована *Л.Ф. Мірошниченко*. багатокomпонентна структура уроку літератури як взаємодія навчальних ситуацій. Пропонуються структурні елементи уроків текстального вивчення творів:

- I. Підготовка до сприйняття художнього твору.
- II. Читання тексту.
- III. Навчальна пауза.
- IV. Підготовка до аналізу художнього твору.
- V. Аналіз художнього тексту.
- VI. Підсумки.

Оптимальним інваріантом структурних елементів може бути наступний, який відповідає сучасним вимогам формування компетентностей і спрямування на результат навчальної діяльності:

- I. Підготовка до сприйняття навчальної теми.
- II. Актуалізація опорних знань і умінь.
- III. Оголошення теми, епіграфа до уроку.
- IV. Формування нових компетентностей.
- V. Узагальнення та систематизація результатів навчання.
- VI. Підсумки.

Особистісно-орієнтоване навчання змінило структуру уроку, елементами якої було виділено *мотивацію, цілепокладання, рефлексію, оцінювання*. Окремим етапом структури дидактик виділяють осмислення і вирішення навчальних завдань. Ю. Машбиць, виходячи з психологічного аналізу навчальної задачі, вважає за необхідне співвідносити її з цілями навчальної діяльності. У цьому випадку, на думку ученого, терміном «навчальна задача» можуть позначатися три різні категорії задач:

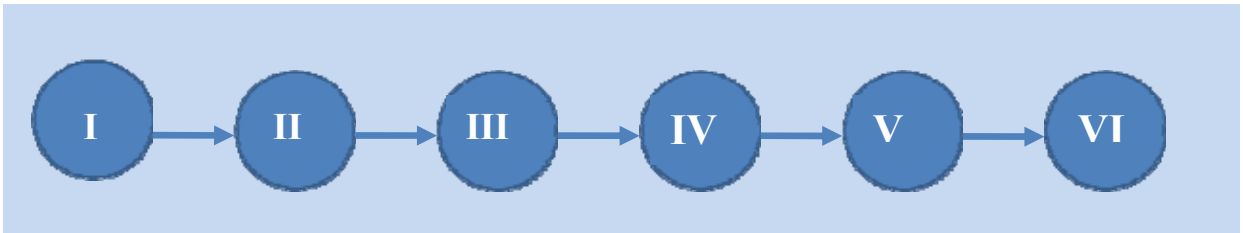
- 1) цілі учіння;
- 2) задачі навчання, або «дидактичні задачі», які ставить перед собою вчитель;
- 3) задачі, що ставляться учням для того, щоб їх розв'язання забезпечило досягнення цілей учіння¹.

Мотивація навчальної діяльності учнів – це застосування різних способів і засобів формування в учнів позитивних мотивів учіння. Способи мотивації можуть бути різні: постановка проблемного навчального завдання, створення проблемної ситуації, ситуації успіху, повідомлення учням практичної, теоретичної чи соціальної значимості виучуваного матеріалу, формування інтересу до знань, процесу їх набування.

Структура за визначенням Ю. Лотмана – це система систем, складно організований зміст. Головне – не які етапи чи навчальні ситуації виокремлюються, а як вони взаємодіють між собою.

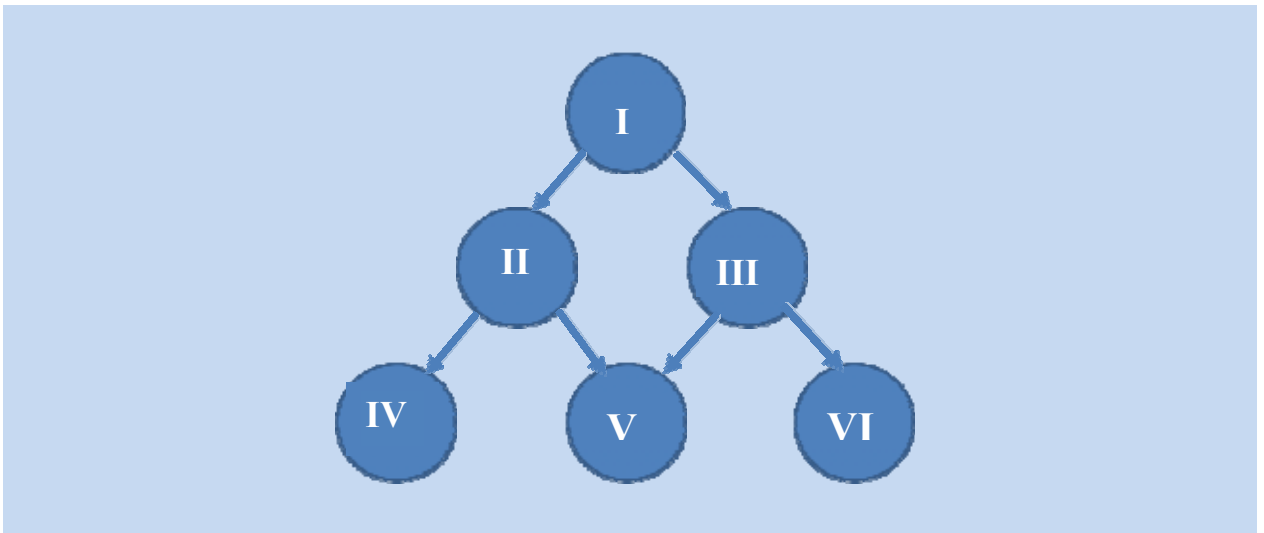
Типовою структурною формою є на *ланцюжок*, коли тісно пов'язані між собою лише найближчі структурні елементи. Графічно це нагадує послідовний тип зв'язку. Етапи готують перехід від компетентнісної підготовки до навчальної діяльності, до осмислення і застосування набутих знань, до узагальнення та систематизації очікуваних результатів навчання.

¹ Машбиць Е.И. Диалог в обучающей системе. К.: Вища школа. 1989. С.59.

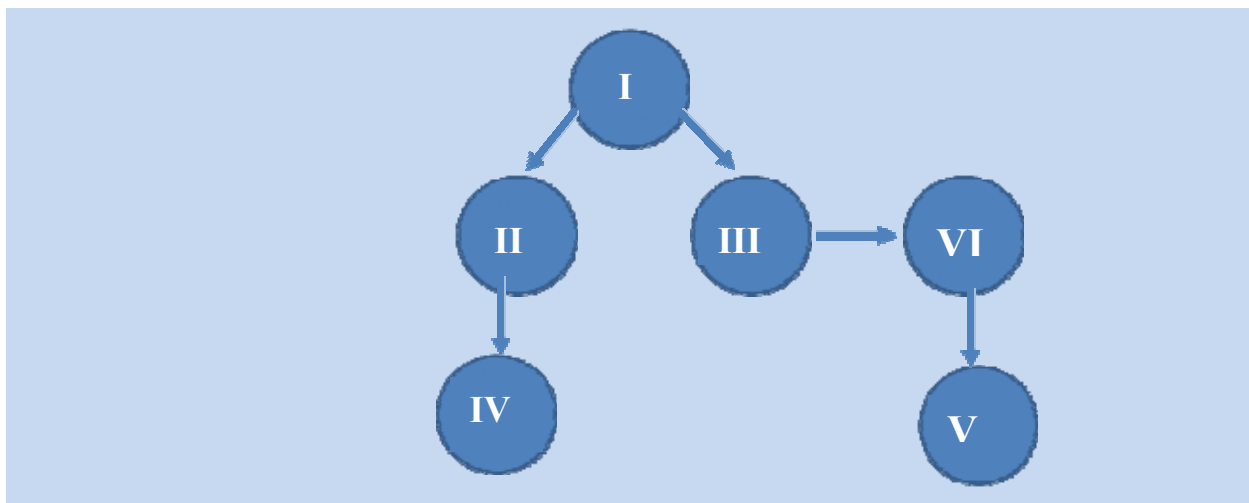
- I. Актуалізація опорних знань і умінь.
- II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.
- III. Оголошення теми, епіграфа до уроку.
- IV. Формування нових компетентностей.
- V. Узагальнення та систематизація результатів навчання.
- VI. Підсумки.

Іншим типом структурної будови називають *куну* або *піраміду*, де кожен елемент пов'язаний з іншим не тільки послідовністю, а й принципом будови. Кожен структурний елемент слугує основою для подальших навчальних кроків. Піраміда може мати вид спрямування до верхівки, коли проблема організовує подальшу будівлю. Така структура уроку забезпечує повернення до попередніх етапів уроку, щоб на новому рівні в процесі читання, бесіди, роботи з підручником, словникової роботи та ін. розв'язати головну проблему уроку, сформульованої в темі уроку, епіграфі, підготовці до читання, аналізу.

- I. Актуалізація опорних знань і умінь.
- II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.
- III. Оголошення теми, епіграфа до уроку.
- IV. Формування нових компетентностей.
- V. Узагальнення та систематизація результатів навчання.
- VI. Підсумки.

Деревом називають структурну будову, де існують декілька автономних гілок-разгалужень, кожна з яких має самостійне коло навчальних завдань та їх розв'язання.

Приклади структури уроків різних типів

Ланцюжкова структура уроку

Тема: Уроки пані Метелиці (за німецькою народною казкою «Пані Метелиця»)

Мета:

- вивчати зміст казки, її героїв, морально-етичні висновки, звернути увагу на особливості німецької казки та водночас на спільність з іншими казками народів світу, з українськими зокрема;
- розвивати та збагачувати зв'язне мовлення учнів, їх образне мислення;
- виховувати повагу до працелюбних героїв казки, звертати увагу на красу доброти, милосердя, благородства

Наочність до уроку: збірки народних казок, малюнки до казки «Пані Метелиця», музична композиція «Пори року» А.Вівальді.

Тип уроку: засвоєння нових знань (урок творчого читання).

СТРУКТУРА УРОКУ

Хліб, що з'їдають перед роботою, нестить ледачих.

Німецьке прислів'я

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ І УМІНЬ.

- Слово вчителя про народні казки, де засуджуються лінощі та непрацьовитість;

II. ОГолошення теми, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Творче читання казки;
- Робота з ілюстраціями;

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.

- Бесіда за змістом казки;
- Словникова робота;
- Гра-зіставлення «Пасербиця чи вдовина дочка?»;
- Бесіда на морально-етичну тему.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Узагальнення вчителя

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Пірамідальна структура уроку

Тема: Чарівні помічники (Урок позакласного читання. Казки народів світу.)

Мета уроку: поглибити знання учнів про будову і художні особливості чарівної казки; вчити уважно і вдумливо читати літературний твір, характеризувати вчинки і моральні якості казкових героїв; розвивати вміння висловлювати враження від прочитаного твору; виховувати інтерес до фольклору народів світу.

СТРУКТУРА УРОКУ

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ.

- Літературна вікторина «Чарівна крамниця».

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА ДО УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.

- Робота зі схемою «Чарівні помічники» (№ 1).
- Виступ учнів з повідомленнями-презентаціями.
- Бесіда за казкою «Про Аладдіна і чарівну лампу» з елементами компаративного аналізу.

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.

- Узагальнення вчителя «Чарівна річ обирає господаря».
- Узагальнення вчителя «Велика любов робить річ чарівною».

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.

- Складання опорної схеми «Чарівні помічники» (№ 2).

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

ХІД УРОКУ

– Я твій друг, але я раб лампи.

– Так друг чи раб?

Діалог із кінофільму «Чарівна лампа Аладдіна»

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Вступне слово вчителя

Чарівна казка – це захоплива подорож у таємничий світ, де на кожному кроці героїв очікують пригоди й небезпеки, де випадковий перехожий може перетворитися на чаклуна, а звичайна річ – на чудодійний предмет або фантастичну істоту. Підступна *Баба Яга* з'являється в українських казках, а *джини* – у східних чарівних історіях. Злим силам протистоять герої, які відважно вступають у боротьбу і перемагають завдяки розуму, сміливості й доброті. У складній боротьбі зі злом героям завжди допомагають помічники – чарівники, казкові тварини і рослини, предмети, що наділяються фантастичними властивостями. У народній казці навіть найсильніший герой не в змозі один подолати випробування. «*Один у полі не воїн*» – вчить народна мудрість.

Хто ж допомагає героям? Без кого і без чого казкові герої не можуть подолати підступні й жорстокі сили зла?..

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ.

Літературна вікторина «Чарівна крамниця».

У яких казках зустрічаємо цих помічників казкових героїв?

«Та фазан кинувся дзьобати їм очі своїм довгим дзьобом, мавпа — дряпати обличчя кігтями, а собака — кусати за ноги».

(Фазан, мавпа, собака з японської народної казки «Момотаро, або Хлопчик-Персик»)

«Коли Іссумбосі опам'ятався, то побачив перед собою на землі маленький чарівний молоток — скарб чудовиськ».

(Чарівний молоток з японської народної казки «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізичик»)

«Приснилося йому якось, що підходить до нього сивобородий дідусь і дарує йому вимріяного пензлика.

– Це чарівний пензлик, – сказав дідусь, – тож будь обережний із ним, бо може статися лихо».

(Чарівний пензлик з китайської народної казки «Пензлик Маляна»)

«Разом з батьківським благословенням залишаю тобі ось цю ляльку; бережи її завжди при собі і нікому не показуй, а коли трапиться тобі яке горе, дай їй поїсти і запитай у неї ради».

(Чарівна лялька з народної казки «Василиса Прекрасна»)

«О сину, цей перстень вибавить тебе від будь-якої біди за умови, що ти запам'ятав усе, що я тобі сказав. Якщо зробиш усе, як я сказав, то незабаром станеш найбагатшим з усіх людей на світі!»

(Чарівний перстень з арабської народної казки «Про Аладдіна і чарівну лампу»)

«Аж раптом перед нею став велетень — джин, страшний та грізний на вигляд, і промовив:

– Твій раб до твоїх послуг! Кажі, чого бажаєш! І я, і всі раби цієї лампи коримось тому, хто володіє нею».

(Чарівна лампа з арабської народної казки «Про Аладдіна і чарівну лампу»)

«Нічого робити – узяв дурень сідло на плечі та й пішов собі дорогою, а коня покинув. Коли це доганяє його знову той же самий вовк:

– Сідай, – каже, – на мене і кажи, куди тебе везти?

А дурень йому відповідає:

– Вези куди сам знаєш!»

(Вовк з української народної казки «Про Жар-Птицю та Вовка»)

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА ДО УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.

1. Робота зі схемою «Чарівні помічники» (№ 1).

- Розподіліть чарівних помічників зі згаданих казок за вказаними на схемі категоріями. Поясніть свій вибір.

Наведіть приклади фантастичних істот, чарівних тварин і рослин, чарівної зброї з відомих вам народних казок.

2. Виступ учнів з повідомленнями-презентаціями.

- «Чарівні речі у норвезькій казці «Королівські зайці», ірландській казці «Білий кіт», італійській казці «Три помаранчі»;
- «Чарівні помічники в українських народних казках».

3. Бесіда за казкою «Про Аладдіна і чарівну лампу» з елементами компаративного аналізу.

- Прочитайте, як чарівна лампа потрапила до рук Аладдіна. Розкажіть, у чому полягають її чарівні властивості.
- Порівняйте лампу Аладдіна з пензликом Маляна. Поміркуйте, чи залежить чарівна сила предмета від моральних якостей господаря?
- Чим заслужив Аладдін чарівну лампу? Чи змінився він морально після того, як став її господарем?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.

1. Узагальнення вчителя «Чарівна річ обирає господаря».

Чарівні помічники в народних казках відрізняються не тільки зовнішніми ознаками. Існує внутрішній зв'язок поміж моральними якостями героя й чарівними властивостями отриманого предмета чи казкової істоти. Пензлик набував чарівності лише в руках Маляна, адже його добре серце робило малюнки корисними для людей. Аладдін, навпаки, випадково отримав владу над чарівною силою джина. Лампа Аладдіна залишалася чарівною для усіх господарів, незважаючи на їхні моральні якості. Однак поступово життя змінило юнака, він почав розуміти відповідальність за чародійство. Автори кіноверсії за арабською народною казкою (1966 р.) змінили сюжет і показати, як *чарівна річ обирає свого господаря* і починає служити тільки добрим справам.

Ви звернули увагу, що поруч з Аладдіном завжди була любляча матір, допомога якої виявилася сильнішою за чарівну силу лампи. На жаль, більшість казкових героїв не мають такої щирої материнської підтримки.

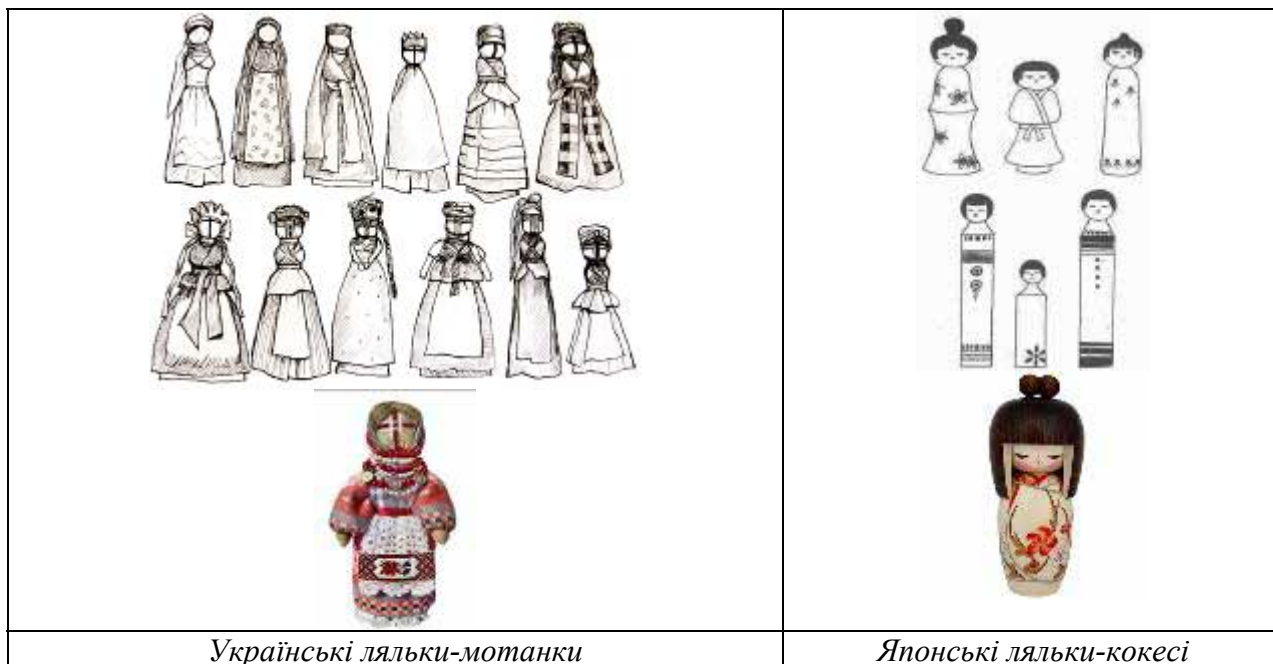
2. Узагальнення вчителя «Велика любов робить річ чарівною».

Казка «Василина Прекрасна» містить одвічне протиставлення зла і добра. Працьовита і відважна Василина за допомогою ляльки – материнського подарунку поклала край володарюванню злої мачухи і потворної Баби-Яги. Лялечка-оберіг мала велику силу завдяки *благословенню* («молитовне побажання успіхів, щастя, довголіття»). Так мати передала доньці частинку власної сили і душі, залишилася поруч з нею, допомагаючи і підтримуючи у скрутні часи.

Ляльки-обереги поширені у різних народів світу з давніх часів. Жінки робили їх не для гри, а задля захисту своїх рідних. Виготовляли обереги завжди з любов'ю, суворо дотримуючись правил:

- робити ляльку не для себе, а лише для близьких людей;
- з любов'ю думати про рідну людину під час виготовлення оберегу;
- робити ляльку лише руками, не використовуючи інструментів.

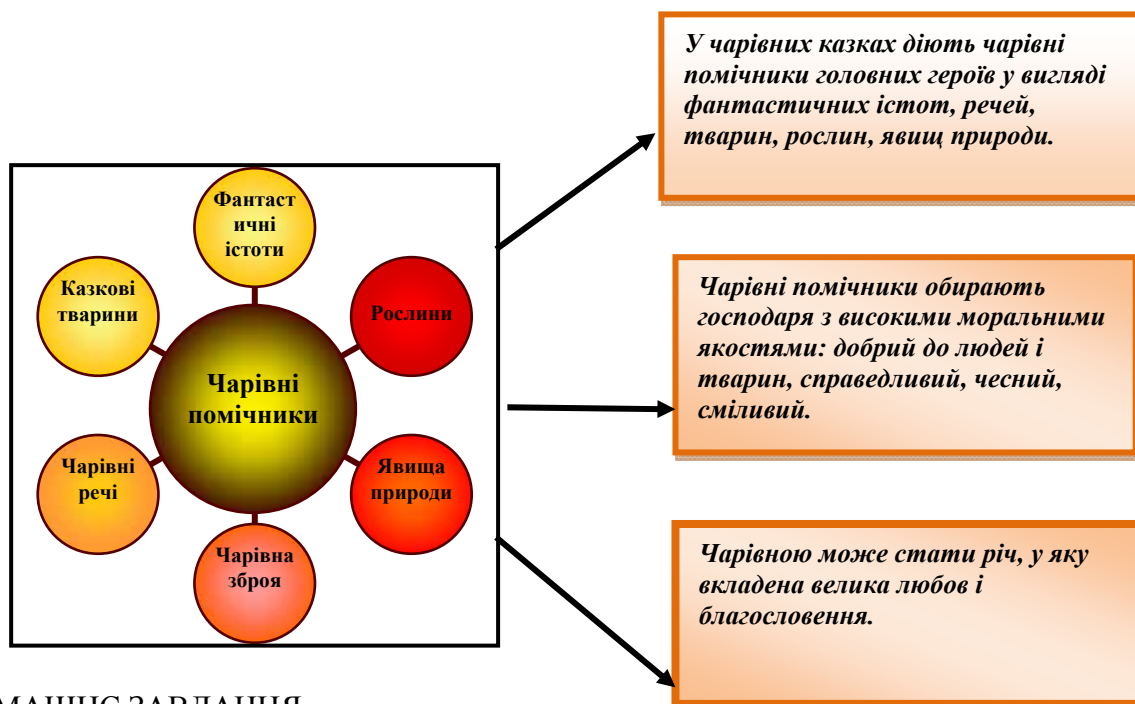
4. Коментар вчителя «Лялькові історії».

Ляльки виготовлялися з давніх-давен як обереги для захисту від злих сил, хвороб, природних явищ. Кожен народ мав свої неповторні символи-ляльки, виготовлені з глини, дерева або тканини. У світі широко відома японська лялька **кокесі**, зроблена з дерев'яних цурочок і розмальована у традиційні кольори й орнаменти. Не менш відома і українська **лялька-мотанка**. Спочатку російським слово «**кукла**» називали прикрашений стрічками жмуток колосся, що лишали на краю поля для кращого майбутнього врожаю. Здавна ляльки-мотанки (назва походить від слова «мотати») мали вигляд зроблених з тканини ляльок, частини тіла яких зв'язувались у вузлики. Обличчя ляльки-мотанки залишали чистим або на ньому робили хрест зі стрічки. Кожна лялечка була власним витвором майстрині і не була схожою на інших.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ.

Складання опорної схеми «Чарівні помічники» (№ 2).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

3. Типологія уроків літератури: види класифікацій

Відповідно до мети та загальних цілей, окреслених у **Державному стандарті** (2020), визначено завдання і форми реалізації для формування ключових компетентностей учнів. Навчання за наскрізними лініями реалізується насамперед через:

- ✓ організацію навчального середовища;
- ✓ окремі предмети;
- ✓ предмети за вибором;
- ✓ роботу в проектах;
- ✓ позакласну навчальну роботу і роботу гуртків.

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення факту із практичної ситуації, а й по можливості створювати умови для самостійного виведення нового знання, перевірки його на практиці і встановлення причинно-наслідкових зв'язків шляхом створення проблемних ситуацій, організації спостережень, дослідів та інших видів діяльності. Формуванню ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація в освітньому процесі міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес учнів до навчання і підвищує рівень їхньої загальної культури, створює умови для систематизації навчального матеріалу і формування наукового світогляду. Учні набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх в нові ситуації.

Основними формами організації освітнього процесу є різні **типи уроку**:

- ✓ *формування компетентностей;*
- ✓ *розвитку компетентностей;*
- ✓ *перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;*
- ✓ *корекції основних компетентностей;*
- ✓ *комбінований урок.*

Також **формами організації освітнього процесу** можуть бути *екскурсії, віртуальні подорожі, уроки-семінари, конференції, форуми, спектаклі, брифінги, квести, інтерактивні уроки (уроки-«суди», урок-дискусійна група, уроки з навчанням одних учнів іншими), інтегровані уроки, проблемний урок, відео-уроки тощо.*

З метою засвоєння нового матеріалу та розвитку компетентностей крім уроку проводяться навчально-практичні заняття. Ця форма організації поєднує виконання різних практичних вправ, експериментальних робіт відповідно до змісту окремих предметів, менш регламентована й має акцент на більшій самостійності учнів в експериментальній та практичній діяльності. Досягнуті компетентності учні можуть застосувати на практичних

заняттях і заняттях практикуму. *Практичне заняття* – це така форма організації, в якій учням надається можливість застосовувати отримані ними знання у практичній діяльності. *Експериментальні завдання*, передбачені змістом окремих предметів, виконуються на заняттях із практикуму (виконання експериментально-практичних робіт). *Оглядова конференція* (для 8-11 класів) повинна передбачати обговорення ключових положень вивченого матеріалу, учнем розкриваються нові узагальнюючі підходи до його аналізу. Оглядова конференція може бути комплексною, тобто реалізувати міжпредметні зв'язки в узагальненні й систематизації навчального матеріалу. *Оглядова екскурсія* припускає цілеспрямоване ознайомлення учнів з об'єктами та спостереження процесів з метою відновити та систематизувати раніше отримані знання.

Функцію перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей виконує навчально-практичне заняття. Учні одержують конкретні завдання, з виконання яких звітують перед вчителем. Практичні заняття та заняття практикуму також можуть будуватися з метою реалізації контрольних функцій освітнього процесу. На цих заняттях учні самостійно виготовляють вироби, проводять виміри та звітують за виконану роботу.

Можливо проводити *заняття в малих групах, бригадах і ланках* (у тому числі робота учнів у парах змінного складу) за умови, що окремі учні виконують роботу бригадирів, консультантів, тобто тих, хто навчає малу групу.

Екскурсії в першу чергу покликані показати учням практичне застосування знань, отриманих при вивченні змісту окремих предметів (можливо поєднувати зі збором учнями по ходу екскурсії матеріалу для виконання визначених завдань).

Учні можуть самостійно знімати та монтувати відеофільми (під час відео-уроку) за умови самостійного розроблення сюжету фільму, підбору матеріалу, виконують самостійно розподілені ролі та аналізують виконану роботу.

Форми організації освітнього процесу можуть уточнюватись та розширюватись у змісті окремих предметів за умови виконання державних вимог Державного стандарту та окремих предметів протягом навчального року. Вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у навчальних програмах окремих предметів.

Типологія уроків зарубіжної літератури визначається у залежності від методів навчання, змісту навчального матеріалу, мети і завдань уроку. Ці чинники формують типології уроків, кожна з яких має право на існування.

Типологія уроків за методами

Урок-лекція (з необхідним в кінці або в середині його закріпленням).

Урок-розповідь (розповідь-бесіда, розповідь-висновки).

Урок-бесіда (евристична, проблемна, дискусія).

Урок-диспут.

Урок-екскурсія.

Урок учнівських питань (доповіді, реферати учнів, усний твір).

Урок читання художнього твору (коментоване читання, виразне читання, самостійні роботи, усний переказ).

Урок самостійної роботи учнів над підручником, хрестоматією, іншими друкованими матеріалами.

Урок складання планів (колективне складання планів, індивідуальне складання планів).

Урок письмової роботи (навчальної, тренувальної, контрольної, з наступним аналізом).

Урок з використанням технічних засобів навчання, ілюстративно-живописних (навчальні фільми, відеоуроки, інформаційні плакати, таблиці, схеми, постери, інфографіка).

Типологія уроків за змістом навчання

Урок текстуального вивчення твору.

Урок повторення або закріплення матеріалу.

Урок-бесіда з позакласного читання.

Урок розвитку зв'язного мовлення.

Типологія уроків за формами взаємодії учнів і вчителя

Урок репродуктивного сприйняття навчального матеріалу.

Урок активного сприйняття навчального матеріалу.

Інтерактивний урок (робота групами, парами).

Типологія уроків за жанрами, структурними елементами, ідейним сенсом художніх творів, що вивчаються

Уроки-подорожі:

– урок-віртуальна подорож (за романом «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна);

– урок-історична подорож (в Елладу, в епоху Просвітництва);

– урок-заочна екскурсія («Гоголівські місця України», «Місто Джульєтти»);

– урок-подорож по сторінках книги;

– урок-експедиція (за творами Дж. Свіфта, Дж. Лондона);

– урок-героїчні, авантюрні або пізнавальні мандрівки (Гомер «Одіссея», М. Твен «Пригоди Тома Соєра»);

– урок-квест (за романами-фентезі: К.С. Льюїс «Хроніки Нарнії», Дж. Толкієн «Володар кілець»);

– урок-засідання клубу мандрівників (за творами Ж. Верна, Д. Дефо, Дж. Свіфта);

– урок-подорож у часі та просторі («Подорож з Гоголем у часі та просторі Україною, Росією, Європою, Єрусалимом»);

– урок-подорож поза часом і простором («Подорож Маленького Принца Всесвітом»);

– урок-подорож на хвилях-питаннях (за творами фантастів: Г. Уеллса, А. Азімова);

Уроки аналізу художнього образу:

– урок-образ (О. Генрі «Останній листок»);

– урок-аналіз образної системи твору (М. Гоголь «Мертві душі»);

– урок порівняльної характеристики персонажів («Онегін і Ленський»).

✓ Інтегровані уроки:

– урок літературно-музична композиція («Лірика Г. Гейне в музиці»);

– урок-виставка (мистецтва античності, Відродження);

– урок-презентація історико-культурної епохи (культура Давньої Греції, романтизму);

– урок краси (осінь у різних видах мистецтва);

– урок-концерт (вірші про кохання);

– урок-інтеграція різних шкільних предметів (англійська мова та зарубіжна література – сонети В. Шекспіра, Дж. Байрона; географія, біологія та зарубіжна література – твори Ж. Верна, Д. Дефо);

Уроки-діалоги:

– урок-діалог з образом (Маленького Принца, Гамлета);

– урок порівняльного аналізу (казки народів світу);

– урок-рецензія (після перегляду екранізації або вистави за класичним твором);

– урок творчого читання (Г.Х. Андерсен «Снігова королева», поезія Мацуо Басьо).

Уроки-диспути:

– проблемний урок («Влада грошей у творах світової літератури»; «Про «нашого» та «їхнього» Гоголя»);

– урок-змагання («Хто краще знає роман О. Пушкіна «Євгеній Онегін»).

Театралізовані уроки:

– урок-перевтілення (у героїв Елади, персонажів казок Г.Х. Андерсена);

– урок-інсценізація («Байки народів світу»);

– урок – імітаційно-ролеве моделювання (В. Скотт «Айвенго»);

– урок-суд (над Гамлетом, героями Н. Гоголя «Мертві душі», над збірником Ш. Бодлера «Квіти зла»);

– урок-спектакль (М. Метерлінк «Синяя птиця», М. Гоголь «Вечори на хуторі поблизу Диканьки»);

– прес-конференція («Перекладачі зарубіжної літератури»);

– урок-репортаж (репортаж з місцями подій за розповіддю Гуллівера).

Нестандартні уроки

Нестандартні уроки-лекції:

– урок-презентація твору (В. Скотт «Айвенго», Н. Гоголь «Тарас Бульба»);

– урок-знайомство із жанром твору (сонет, рубаї, хайку);

– урок-лекція з опорними схемами (огляд античної літератури, світобудова за Данте);

- урок-відкриття (О. Грін «Пурпурові вітрила»);
- урок-погляд (А. Чехов «Хамелеон»);
- урок-анонс (огляд літератури для читання влітку).

Нестандартні уроки-беседи:

- урок-беседа («Проза і поезія»);
- урок-усний журнал («Різдвяні історії»);
- урок-засідання «круглого столу» («Народна мудрість у казках»);
- урок-роздум за твором (Дж. Лондон «Жага до життя»);
- урок відкритих думок («Похожі ли сучасні дівчата на Тетяну Ларіну?»);
- урок-спогад (систематизація вивченого матеріалу);
- урок-огляд знань (культура Возродження, Просвещения, модернізму);
- урок-взаємонавчання (аналіз поетичного тексту);
- урок-брифінг (коротка прес-конференція, присвячена одному питанню);
- урок-аргумент (у ході обговорення теми складаються монологічні висловлювання на запропоновані учителем тези (наприклад:
 1. Антична література – колицка європейських літератур.
 2. Випробування людини і його світу – одна з провідних тем античності)
- урок телеміст (за оповіданнями Е. Распе про барона Мюнхаузена).

Уроки-ігри:

- ток-шоу (ігри за аналогією з телевізійними: «Що, де, коли?», «Брейн-ринг»);
- інтелект-шоу (за творами Т. Янсон про Мумі-тролів, Дж. Роллінг «Гаррі Поттер і тайна кімната»);
- ролева гра («Світ Дж. Толкіна» – ельфи, хоббіти, гноми, маги та ін.);
- ділова гра (модельовання життєвих ситуацій з роману Ж. Верна «Пятнадцятирічний капітан» або Р. Стівенсона «Острів скарбів»: учасники вибирають себе одну з ролей (доктора, вченого, капітана, пірата, художника, спостерігача));
- інтерактивна гра («Літературний КВК»);
- урок-аукціон знань (теорія літератури).

Уроки почуттів:

- урок-інтрига (біографія В. Шекспира, містифікації в історії зарубіжної літератури);
- урок-пам'ять, урок-реквієм (тема війни у світовій літературі);
- урок-оберіг (головний акцент цього типу уроку – харчування внутрішнього світу учня; миру руйнування і зла протипоставляється життя, повна оптимізм і віра в людини);
- урок-рефлексія (Г. Маркес «Стариган з крилами»);
- урок-настрій (Е. Портер «Поллианна»).

Уроки-фантазії:

- урок-казка (Г.Х. Андерсен «Снежна королева», казки О. Вайльда);
- урок-сюрприз (запрошення на урок Н. Геймана);
- урок-подарок (від Оле Лукойе, Дон Кихота);
- урок-дзеркало (вечні образи світової літератури);

- урок-стріла (поцілити у мету, презентовану на початку уроку);
- урок-зустріч (построен по технології зустрічних зусиль «Байки після Езопа»);
- урок-знахідка (аналіз детективних історій К. Дойла, Е. По);
- урок – Інтернет-кафе («Сучасна література для дітей»);
- урок мудрості (священні книги людства).

Мультимедійні уроки, або уроки з використанням ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій):

- урок-презентація («Ілюстрації до книги Р. Кіплінга «Мауглі»);
- урок-розробка інтерактивного плакату або інфографіки («Посмішка» Р. Бредбері, «Обличчя війни»);
- урок захисту проєктів (індивідуальних мультимедійних проєктів або проєктів-звітів творчих груп);
- урок-коментар до аудіокнижки;
- урок-екранізацій творів («Казки Г.Х. Андерсена»);
- урок-створення скрапбука (скрапбукінг – це мистецтво оригінального, декоративного оформлення альбому-історії, щоденника, записника);
- урок-створення Wiki-газети (Wiki -газета – електронне друковане видання);
- урок web-квест (пошук за посиланнями на ресурси Інтернету відповіді на завдання).

Думка вчителя

«Зарубіжна література – предмет особливий, людинотворчий. Окрім того, що ставить завдання представити літературу як вид мистецтва, він покликаний творити цілісну особистість. Тому вчителю дуже важко обмежитися технологіями, якими б результативними вони, на думку спеціалістів, не були. Тут потрібно включати методику серця. Адже від цих уроків залежить, чи загориться вогник у дитячій душі, чи зможе цей маленький промінчик протистояти життєвим незгодам. З іншого боку, зарубіжна література відкриває дітям кольоровий світ не дає потонути в сірих буднях, формує цілісну особистість, здатну прислухатися до власної душі, власного серця, власних думок. Та це можливо лише за умови, що читач зрідниться з текстом, впустить його у свою душу. Тоді й виникає бажання висловлювати власні думки, відстоювати їх, відшукуючи потрібні аргументи, а не ховатися за маскою чужих висловлювань, які, на думку учнів, хоче почути вчитель».¹

Ольга Чоловська

(вчитель-методист зарубіжної літератури
Борщівської ЗОШ І-ІІІ ст.№2 Тернопільської обл.)

¹ Чоловська О. Урок мовою серця. *Світ філолога 2020*. URL: <https://svitfilologa.com.ua/urok-movou-sercyu.html>

Питання та завдання для самоконтролю

1. Прокоментуйте значення структурування уроку зарубіжної літератури з огляду на мету предмета, завдання.
2. Назвіть умови ефективності уроку, які залежать від структури уроку.
3. Назвіть відмінності різних структур уроків. Знайдіть підтвердження цьому в розробках учителів зарубіжної літератури.
4. Поясніть залежність структури уроку від різних родів і жанрів літератури.
5. Порівняйте типи структури уроку зарубіжної літератури, які виділяють Л. Мірошніченко, Є. Пасичник, Г. Токмань. Висловіть своє ставлення до запропонованих типологій.
6. Перерахуйте прийоми роботи з текстом у процесі сприйняття літератури.

Теми для дискусій

1. Що важливіше у навчанні літератури – емоційно-почуттєве чи логічне її осмислення?
2. У яких межах необхідно використовувати аналіз на уроках вивчення зарубіжної літератури у 5-9 класах?

Теми для студентських проектів та презентацій

1. Залежність структури уроку від літературної унікальності художнього твору (рід, жанр, композиція, сюжет та ін.).
2. Підготовка до сприйняття як знайомство з культурологічним контекстом художнього твору.

Література

1. Мацевко-Бекерська Л. В. Методика викладання світової літератури: навч.-метод. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 296 с.
2. Машбиц Е.И. Диалог в обучающей системе. К.: Вища школа. 1989. С.59.
3. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах: підручник. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 432 с.
4. Ніколенко О.М. Сучасний урок зарубіжної літератури: посібник. 5-11 класи. К.: Академія, 2003. 288 с.
5. Пасичник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К.: Ленвіт, 2000. 387 с.
6. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. К.: Міленіум, 2002. 320 с.
7. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі: Навч. посібник. К.: Кондор, 2007. 316 с.

Електронні джерела

1. «Тисяча журавлів»: сайт для вчителів зарубіжної літератури. URL: <https://www.xn--1000-83dma3a1c7b6a8s.xn--j1amh/>
2. «Світ філолога»»: навчально-методичний портал для вчителя зарубіжної літератури. URL: <https://svitfilologa.com.ua/>

ТЕМА 5

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Класифікації методів навчання за характером діяльності, джерелом знань, логікою навчання, змістом освіти.
2. Типологія методів контролю.
3. Технології у навчанні зарубіжної літератури.
4. Інтерактивні методи, їхня функція в сучасному викладанні літератури. Прийоми інтерактивної роботи в школі.

1. Класифікації методів навчання

1. За характером (ступенем самостійності й творчості) діяльності тих, кого навчають. І. Лернер і М. Скаткін (пояснювально-ілюстративні (інформаційно-рецептивні), репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові (еристичні), дослідницькі). Класифікація побудована на ідеї проблемності.

2. За джерелом знань (С. Петровський, Е. Галант): слово – словесні (розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, лекція, робота з підручником тощо), образ – наочні (методи ілюстрації за допомогою таблиць, плакатів, картин, карт, схем, муляжів; методи демонстрації за допомогою комп'ютерних програм, дослідів, фільмів тощо), досвід – практичні (вправи усні, письмові, графічні, тренувальні, відтворювальні, навчально-трудова тощо), лабораторні роботи, практичні роботи, дидактичні ігри.

3. За логікою навчання: індуктивний, дедуктивний, традуктивний, аналітичний, синтетичний, порівняння, узагальнення, конкретизації і виділення головного.

4. За способом керівництва навчальною діяльністю безпосередні або опосередковані (виокремлюють методи пояснення педагога й різноманітні методи організації самостійної роботи студентів).

5. За дидактичними цілями (Ю. Бабанський):

1) методи стимулювання й мотивації навчання, спрямовані на розвиток інтересу до навчання і розвиток відповідальності за навчання (навчальна дискусія, пізнавальні ігри, створення ситуації інтересу і новизни у процесі викладання, опора на життєвий досвід студента, стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні);

2) методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (пояснення, інструктаж, розповідь, бесіда, робота з підручником, ілюстрування, самостійне спостереження, вправи, лабораторні, практичні і дослідні роботи);

3) методи контролю і самоконтролю (усний, письмовий, тестовий, графічний, програмований, самоконтроль і самооцінка у навчанні).

6. М. Махмутов пропонує номенклатуру бінарних методів (поряд із п'ятьма методами викладання розглядає п'ять методів навчання). Методи викладання: 1) інформаційно-повідомляючий; 2) пояснювальний; 3) інструктивно-практичний; 4) пояснювально-спонукальний; 5) спонукальний. Методи навчання: 1) виконавчий; 2) репродуктивний (відтворюючий); 3) продуктивно-практичний; 4) частково-пошуковий; 5) пошуковий.

7. За характером взаємодії студентів і викладачів: пасивні, активні й інтерактивні.

8. Класифікація за способом діяльності педагога (І. Малафіїк):
методи організації та управління процесом засвоєння знань;
методи здійснення навчальної діяльності;
методи стимулювання навчальної діяльності;
методи контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; - методи мотивації.

9. А. Хуторської: 1) евристичні методи; 2) методи продуктивного навчання; 3) когнітивні методи (методи навчального пізнання); 3) креативні методи; 4) методи організації навчання.

2.Типологія методів контролю

1. М. Фіцула: усний контроль, письмовий, тестовий, графічний, програмований, практична перевірка, самоконтроль і самооцінювання.

2. С. Вітвицька: 1) усний контроль; усний самоконтроль; 2) письмовий контроль; письмовий самоконтроль; 3) лабораторний контроль; лабораторний самоконтроль.

3. А. Алексюк: 1) метод спостережень викладача за роботою студентів під час аудиторних та позааудиторних занять; 2) методи усної перевірки та контролю знань; 3) метод письмових робіт; 4) метод практичних робіт; 4) метод програмованого контролю.

4. М. Пак: усний, письмовий, практичний, комп'ютерний, інтегративний.

5. У підручнику за ред. В. Кременя: 1) спостереження за навчальною діяльністю студентів; 2) усне опитування; 3) письмовий контроль; 4) критеріально-орієнтоване тестування.

3.Технології у навчанні зарубіжної літератури.

Ключовим моментом у реалізації зазначених моделей є принципова зміна функцій учителя, який перестає бути транслятором знань, жорстким організатором змісту і спрямованості навчальної діяльності вихованців. Акценти в його роботі зміщуються у бік педагогічно доцільної побудови освітнього середовища, яке сприяє досягненню передбачуваних навчальних результатів, а сам педагог виконує роль консультанта, який надає всю необхідну допомогу учням на їх прохання у процесі здійснення самостійної пошукової навчальної діяльності.

Організація такого навчання передбачає системне застосування специфічних *технологій*, які реалізують зазначені підходи. Найбільш рекомендованими можуть бути такі:

– технологія кооперативного навчання як навчання об'єднаних спільною навчальною метою учнів у малих групах. За такої організації вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність малої групи. Кооперативне навчання орієнтує учнів на взаємодію та співпрацю зі своїми ровесниками, уможлиблює реалізацію природного прагнення кожної людини до спілкування, сприяє розвитку умінь працювати в команді, будуючи процес виконання колективного завдання ефективним шляхом;

– ігрова технологія, що втілена в різноманітних дидактичних іграх: рольових, завданням яких є програвання типових життєвих ситуацій; ділових, що моделюють поведінку людей за певних заданих обставин, на певному робочому місці; імітаційних, які передбачають освоєння певних процедур, формування уявлень про цілісну сферу діяльності;

– проектна технологія, що передбачає самостійну (індивідуальну, групову) діяльність учнів, яка полягає у добровільному виборі, дослідницькому, творчому вивченні або розв'язанні значущої в теоретичному, практичному, пізнавальному плані проблеми на основі самостійного визначення завдань, етапів дослідження, їх реалізації і оформлення результатів;

– технологія розвитку критичного мислення учнів на основі застосування сукупності спеціальних форм, прийомів і методів навчання під час опрацювання інформації з різних джерел, зокрема підручника, художнього твору, засобів масової інформації, Інтернету. Накопичуючи дані, аналізуючи тексти, зіставляючи альтернативні погляди і використовуючи можливості колективного обговорення, учні шукають і знаходять відповіді на питання, що їх хвилюють, розвиваючи ті уміння і навички мислення, що дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути;

– технологія навчання на основі дебатів і дискусій, що будується як цілеспрямований і впорядкований обмін ідеями, судженнями, думками в групі задля пошуку не стільки єдиної істини, як множинних істин, що постають як обґрунтовані погляди і позиції;

– технологія ситуаційного навчання, застосування якої передбачає осмислення учнями реальної життєвої ситуації, що відображає не тільки певну практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, умінь, навичок учнів, необхідних для її розв'язання. Основним завданням є не лише передача знань, а й розвиток здатності учнів ефективно діяти і приймати рішення в реальних життєвих ситуаціях¹.

¹ Кремень, В.Г. (ред.). (2010). Біла книга національної освіти України. Київ: АПН України. URL: <http://www.ukraine3000.org.ua/img/forall/APN.pdf>

4.Інтерактивні методи, їхня функція в сучасному викладанні літератури Прийоми інтерактивної роботи в школі

Інтерактивність – це форма навчання, занурене у спілкування, що зберігає мету та основний зміст предмета, проте видозмінює форми й прийоми ведення занять. Інтерактивність вирішує водночас три основні функції:

- пізнавальну;
- комунікативно-розвивальну;
- соціально-орієнтовну.

Активізація навчального процесу та пізнавальної діяльності здійснюється через досвід та співпрацю, врахування відмінностей стилів пізнання, пошукові та дослідницькі методи, ігрові методи. Обираючи форму роботи викладач зазвичай керується професійними та особистісними принципами. Інтерактивність дозволяє задіяти всю аудиторію, враховує особистісні якості викладача. Технологія інтерактивного навчання – це система способів організації взаємодії педагога й студентів, учнів у формі навчальних ігор, що гарантує педагогічно ефективне пізнавальне спілкування, результатом якого створюються умови для переживання учнями ситуацію успіху в навчальній діяльності та взаємозбагачення їхньої мотиваційної, інтелектуальної та емоційної сфер. Інтерактивність навчання структурується по-різному, як і будь який методичний концепт.

Етапи інтерактивних форм навчання:

- Об'єднання в групи
- Організація навчальної діяльності в групі
- Підбиття підсумків
- Презентація групових рішень
- Рефлексія

3. Організація групової діяльності

Компоненти діяльності	Функції групи, що прискорюють успішну діяльність	
	<i>Рішення завдань</i>	<i>Підтримка</i>
Роли членів групи	<i>Ініціатор, розробник, координатор, контролер, оцінювач, інтерпретатор, секретар, гонець, доповідач, хранитель часу и др.</i>	<i>Надхненник, гармонізатор, організатор спілкування, доброзичливий слухач</i>
Зміст діяльності	<i>Внесення, прийняття пропозицій, інформації, думок, їхня обробка.</i>	<i>Підтримка пропозицій, заохочення до висловлювання, прийняття чужих ідей.</i>
Результат	<i>Мобілізація усіх членів на пошук й досягнення мети</i>	<i>Укріплення взаємодії членів групи та їхньої згуртованості, що полегшує досягнення групової мети.</i>

4. Організація міжгрупового спілкування

Форми міжгрупового спілкування	Варіанти презентації групових рішень
Спільно – індивідуальна	Кожна група презентує результат своєї діяльності; рішення обговорюються, з них обирається краще («ярмарок»)
Спільно – послідовна	Продукт діяльності кожної групи стає певною сходинкою до рішення спільної проблеми («сходи», «естафета»)
Спільна – взаємодія	З пропозицій обираються певні аспекти групових рішень, на основі яких потім виробляється спільний для колективу підсумок ("мозаїчна картинка")

Розрізняють:

Інтерактивні підходи – це система вправ та завдань, спрямованих на вивчення нового. Виділяють:

- **Діалогічно-комунікативні форми роботи** (дискусії, дебати, мозковий штурм, метод-прес)
- **алгоритмічні** (гранування, кластери, асоціативні кущі, ментальні карти, веббінг, кубик Блума, фішбоун,).
- **творчо-ігрові** (сенкан, діаманта).
- **з використанням інформаційно-комп'ютерних і суспільних ресурсів** (презентації, інфографіка, постери, запрошення спеціалістів, екскурсії, проекти),

Діалогічно-комунікативні форми роботи

Дискусії є однією з найдавніших форм організації навчальної діяльності, яка дозволяє порушити гострі морально-етичні проблеми, закладені у художньому творі, повязати їх з актуальними проблемами сучасності. Цей вид роботи вчить колективному обміну думками, аргументації своєї позиції, публічним виступам. Послідовність проведення дискусії:

- визначається тема дискусії чи створюється проблемна ситуація.
- кожна з груп готує аргументи на захист своєї позиції.
- глядачі виставляють оцінку кожному з аргументів, пояснюючи його важливість.
- визначається переможець по сум балів.

Метод мозкового штурму (мозкової штурм, мозкова атака, англ. *brainstorming*) – метод експертного оцінювання, оперативний метод рішення проблем на основі стимулювання творчої активності, коли учасникам обговорення пропонується вилучувати якомога більше варіантів рішення, зокрема й фантастичних, абсурдних, з яких потім обирають найбільш вдалі. Одним з продовжень методу мозкового штурму є **метод синектики** (англ. *Synectics*) – методика психологічної активізації творчості. Дозволяється критика, що дозволяє розвивати та видозмінювати висловлені ідеї. У методі

застосовуються чотири види аналогії – *пряма, символічна, фантастична, особистісна*.

Метод «прес» використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання і учням потрібно зайняти й аргументувати певну позицію з проблеми, що обговорюється. Метою застосування цього методу є надання учням можливості навчитися формулювати й висловлювати свою думку з дискусійного питання аргументовано в чіткій та стислій формі.

<i>ПОЗИЦІЯ</i>	<i>Я вважаю, що...</i>
<i>ОБҐРУНТУВАННЯ</i>	<i>Тому що...</i>
<i>ПРИКЛАД</i>	<i>Наприклад...</i>
<i>ВИСНОВКИ</i>	<i>Отже, це свідчить про те, що...</i>

Сторітелінг – (англ. Storytelling) майстерність розповіді, прояв комунікативної компетентності, ефективний спосіб набуття інформації, її творчого сприйняття, оброблення і самовираження. Успішний сторітелінг забезпечують:

- відбір контенту інформації для розповідання;
- фокусування на ключових моментах;
- вдале структурування матеріалу;
- виявлення власного ставлення;
- пошук адекватних словесних засобів для відтворення інформації;
- виявлення творчих здібностей; позитивний вплив на аудиторію, діалог зі слухачами.

Спіч у малюнках – метод символічного бачення, який полягає у відшуканні або побудові учнем зв'язків між об'єктом та його символом. Після з'ясування характеру відносин символу та його об'єкта (наприклад, світло – символ добра, спіраль – символ нескінченності, голуб – символ миру тощо) учитель пропонує учням спостерігати за якимось об'єктом, щоб побачити та зобразити його символ у графічній, знаковій, словесній або іншій формі. Важливе значення має пояснення та тлумачення дітьми створених ними символів.

Алгоритмічні

Веббінг перекладається як «павутиння слів». Це метод побудови логічних структурованих зв'язків між явищами і подіями. Ґрунтується він на асоціативних і логічних елементах розумової діяльності. починається з ключового слова, навколо якого «нарошуються» інші терміни, що пов'язані з ним асоціативно або логічно.

Метод гілок і кордонів (англ. *branch and bound*) – загальний алгоритмічний метод для знаходження оптимальних рішень різних завдань.

Метод «фішбоун», «риб'ячий хребет» (англ. *fishbone*) спрямований на розвиток критичного мислення. Суть – встановлення причинно-наслідкових зв'язків між чинниками художнього твору (проблемами і героями, образами і

конфліктами, образами і мотивами, символами і ідеями). Метод дозволяє розвивати навички роботи з інформацією, уміння порушувати і вирішувати проблеми. У світі дана діаграма відома під ім'ям Ісікави (японського професора, який винайшов метод структурного аналізу причинно-наслідкових зв'язків. Схеми «фішбоун» дають можливість:

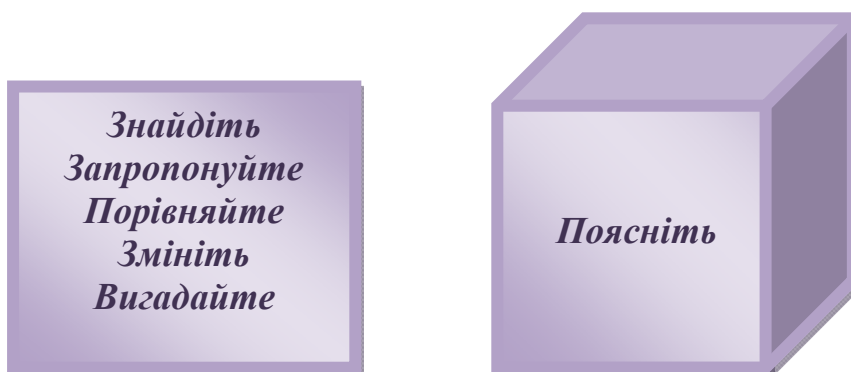
- організувати роботу учасників у парах або групах;
- розвивати критичне мислення;
- візуалізувати взаємозв'язки між причинами і наслідками;
- ранжувати фактори за ступенем їхньої значущості.

Голова позначає проблему, запитання або тему, які потребують аналізу. Верхні лінії – фіксують основні поняття схеми; нижні – факти, які підтверджують наявність сформульованих проблем, суть записаних зверху причин, понять. Хвіст – відповідь на запитання, висновки, узагальнення.

За твором Дж. Олдріджа «Останній дюйм»

	батько / син	пілот / підводник	повітря / вода	Самостійність Упевненість Підтримка Довіра Любов
	люди	дії	обставини	
	ШЛЯХ ДО СЕРЦЯ ХЛОПЧИКА			
	відчужені	майстер справи	стихії	
	самотні	надірвався	екстремальні	

Кубик Блума. Бенджамін Блум – американський педагог, автор технології алгоритмізації роботи учителя. Кожна грань кубика містить слово, що спонукає до певної дії аналізу твору, окремого персонажа, образу та ін.

Метод РОФТ (Роль, Отримувач, Формат, Тема) – один із методів розвитку критичного мислення, у якому поєднується рольова гра, творча й аналітична діяльність. Учитель розподіляє ролі (персонажі твору, автор, розповідач, читач), пропонує обрати отримувача і форму послання. Заключний етап – визначення теми звернення, його головної думка.

За твором Г. Велса «Чарівна крамниця»

Роль	Отримувач	Формат	Тема
Крамар чарівної крамниці	Батько Джима	Лист, запечатаний сургучем	Не всі рахунки можна оплатити грошима. Увесь світ – це чарівна крамниця
Джим	Джессі	Чарівна пляшка	Джим ще не вміє писати, але послання запрошує: «Дивуйся разом зі мною!»

Творчо-ігрові методи

Сенкан – віршована форма з чотирьох рядків, кожен з яких регламентується частиною мови та значенням.

Діаманта – віршована форма з семи рядків, перша і остання з яких, - поняття з протилежним значенням. Цей вид вірша складається за наступною схемою

1-ий рядок	тема	1 іменник
2 -ий рядок	означення	2 прикметника
3-ій рядок	дія	3 дієслова
4-ий рядок	асоціації	4 іменника
5-ий рядок	дія	3 дієслова
6-ий рядок	означення	2 прикметника
7-ий рядок	протилежне темі значення	1 іменник

або

1-ий рядок	перший герой твору	1 іменник
2 -ий рядок	опис першого героя	2 прикметника
3-ій рядок	дії першого героя	3 дієслова
4-ий рядок	фраза, що єднає двох героїв твору, встановлює їх стосунки	речення
5-ий рядок	дії другого героя	3 дієслова
6-ий рядок	опис другого героя	2 прикметника
7-ий рядок	другий герой твору (антипод першому героєві або його метаморфоза	1 іменник

Пікт
 Маленький, безпорадний
 Пожертвував, зберіг, не покоровся
 Пікт переміг короля силою духу
 Загарбав, убив, знищив
 Жорстокий, безжальний
 Король
 (Р. Стівенсон «Вересовий мед»)

Комунікативна гра «Шість капелюхів»
 Едвард де Боно (Велика Британія, психолог)
 «Який капелюх ми одягнемо на себе, таку й думку зродимо».

	<i>Червоний капелюх виражає почуття та емоції;</i>
	<i>Білий – вказує на факти і цифри;</i>
	<i>Чорний – виявляє недоліки у роботі, помилки;</i>
	<i>Жовтий – відзначає позитивні моменти роботи, успіхи, досягнення;</i>
	<i>Зелений капелюх допомагає шукати відповіді на питання, підказує, де можливо застосувати матеріал, колір нових ідей і творчості;</i>
	<i>Синій капелюх передбачає організацію і загальний висновок.</i>

Методи з використанням інформаційно-комп'ютерних і суспільних ресурсів

Мультимедійні презентації – спосіб демонстрації інформації перед аудиторією з допомогою картинок-слайдів на певну тему з коментарями, схемами, таблицями тощо.

П'ять правил для створення презентації

Обирайте дизайн слайдів відповідно до теми презентації.

Обмежуйте тривалість презентації 15-20 слайдами.

Не розміщуйте багато тексту на слайді.

Не захоплюйтеся анімацією, зоровими ефектами.

Дозуйте інформацію й картинку на слайдах.

П'ять правил для демонстрації презентації

Напишіть текст виступу з позначенням місця для кожного слайду.

Не читайте свій виступ, вивчіть його напам'ять.

Не читайте текст з екрану.

Дивіться на клас під час усної розповіді та коментування презентації.

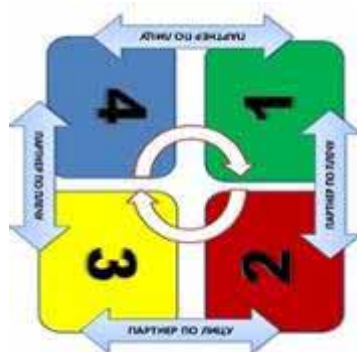
Підтримуйте контакт зі слухачами.

Буктрейлер (англ. Booktrailer) – невеличкий рекламний фільм про літературний твір, створений за допомогою аудіо- і відеозасобів. Завдяки благородним завданням популярність буйктрейлерів у світі стрімко зростає. Існують різноманітні презентації, конкурси, фестивалі буктрейлерів, на яких визначилися основні ознаки жанру:

- оригінальність і емоційність сюжету, мета якого полягає у залученні до читання;
- для буктрейлера використовуються ілюстрації, анімація, фрагменти з фільмів, цитати з твору;
- звуковий ряд фільму – ретельно підібрана музика, голос за кадром;
- середній інтервал ролика – 2-3 хвилини;

Плікес (англ. *Plickers*) – використання мобільного додатку, картки з QR-кодами (англ. *quick response* – быстрый отклик), кожен бік якої відповідає літерам А, Б, В, С, Д. Відповідь картками фіксується на відеокамеру з підрахунком правильних і неправильних відповідей. Питання і списки учнів вносяться до бази задалегідь.

Модель фрейер (англ. *Freyer Model*) – навчальна структура сингапурської методики, яка допомагає глибоко зрозуміти й усвідомити поняття та концепції. Учасники, які розподіляються за принципом «партнер за обличчям» та «партнер за плечем», розглядають поняття або явище з усіх боків, фіксуючи його обов'язкові та необов'язкові характеристики, приклади та антиприклад (те, що не може бути прикладом).

Кроссенс – (англ. Crossense) сучасна гра, прийом візуалізації навчального матеріалу, створений на підставі «перетину значень». Зазвичай кроссенс має вигляд таблиці із дев'яти (або більше) малюнків, учасникам гри потрібно знайти й пояснити асоціативний зв'язок між сусідніми малюнками.

Інфографіка – (англ. Infographic) графічний спосіб подачі та осмислення інформації. Це графічне, візуальне подання інформації, даних або знань, призначених для швидкого та чіткого відображення комплексної інформації. Вона може покращити сприйняття інформації, використовуючи графічні матеріали для того, щоб підвищити можливості краще бачити і запам'ятовувати інформацію, ознаки, тенденції. Процес створення інфографіки можна розглядати як візуалізацію даних, створення інформаційних схем та моделей подання інформації. Інфографіку можна створити вручну за допомогою простих повсякденних інструментів, таких, як

олівці, маркери і лінійки. Проте сьогодні вони частіше створюються за допомогою комп'ютерних програм.

Сервіс №1 – easely. Цей сервіс покликаний спростити створення інфографіки, використовуючи вже готові шаблони. Він працює за принципом «перетягни та кинь»: ви перетягаєте на робоче поле блоки інформації, курсором надаючи їм необхідну форму і величину. Єдине «але» – інформація не буде відображатися у вигляді графіків і діаграм, користувачеві необхідно буде вводити заздалегідь структуровані дані. Крім того, можна додавати власні зображення, фото, піктограми тощо. Кожен шаблон сайту – не більше, ніж відправна точка у проекті. Всі елементи майбутньої інфографіки (тло, графік, блок інформації) взаємозамінні. Такий проект можна зберегти у зручному форматі JPEG і PDF. Реєстрація на сервісі необов'язкова.

Сервіс №2 – infogr.am. Цей сервіс – один з найбільш доброзичливих по відношенню до користувача. Для того щоб створити інфографіку на цьому сервісі, необхідно або пройти швидко процедуру реєстрації, або увійти за допомогою профілю в Твіттері або Facebook. Далі необхідно вибрати один з шести шаблонів, запропонованих сервісом. У процесі створення інфографіки до вже готового шаблону можна додати потрібні фото, відео, графіки і діаграми. Редагувати дані необхідно буде в таблиці, яка структурою нагадує Excel-документ.

Сервіс №3 – Piktochart.com – онлайн-сервіс для створення інфографіки, звітів, схематичних доповідей.

Дудл – (англ. Doodle) тематичний малюнок, своєрідна листівка з нагоди знаменних подій, яку вивішують на головній сторінці інформаційної мережі (наприклад, у Google). Дудли можна створювати й з приводу літературних подій.

Постер – (англ. Poster) яскравий, художньо оформлений плакат (чи афіша), який містить у собі візуальну ідею або образ. Постери можна малювати, а можна створювати з допомогою цифрових технологій і розміщувати в соцмережах.

Скрапбукінг – (англ. Scrapbooking) виготовлення і оформлення спеціальним чином декорованого фотоальбому. Кожен аркуш такого альбому представляє закінчену думку, виражену фотоколажем. Матеріали для оформлення скрапбукінгу: світлини, вирізки з газет і журналів, малюнки, записи, етикетки тощо.

Майндмеппінг (mindmapping, ментальні карти) – це зручна і ефективна техніка візуалізації мислення і альтернативного запису. Використання ментальних карт для вільного асоціативного пошуку нових рішень конкретного завдання. Майндмеппінг – тренд, що з'явився на стику психології та інформатики. Перекладається як «ментальна схема» або «карта розуму». Майндмеппінг – це принципово інший спосіб аналітичного подання інформації, заснований на графічному відображенні асоціативних (а не обов'язково логічних) зв'язків. Теорія інтелект-карт народилася на початку 70-х років ХХ століття завдяки відомому англійському психологу *Тоні Б'юзену*.

Інтелект-карти можна порівняти з картами міста. Основна ідея (питання, проблема) інтелект-карти нагадують центр міста; головні широкі вулиці, що йдуть від центра міста, – це основні думки; вузькі вулиці, чи відгалуження – другорядні думки і т.д.; малюнками можна позначити важливі місця на карті міста та найцікавіші ідеї в розумовій карті.

Карта пам'яті реалізується у вигляді діаграми, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, зв'язані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї. У основі цієї техніки лежить принцип «радіантного мислення», що відноситься до асоціативних розумових процесів, відправною крапкою або точкою дотику яких є центральний об'єкт. (*Радіант - точка небесної сфери, з якої як би виходять видимі шляхи тіл з однаково направленими швидкостями, наприклад, метеоритів одного потоку*). Це показує нескінченну різноманітність можливих асоціацій і отже, невичерпність можливостей мозку. Подібний спосіб запису дозволяє карті пам'яті необмежено рости і доповнюватися. Карти пам'яті використовуються для створення, візуалізації, структуризації і класифікації ідей, а також як засіб для навчання, організації, вирішення завдань, ухвалення рішень, при написанні статей.

В українських перекладах термін може звучати по-різному — «карти розуму», «карти пам'яті», «інтелект-карти», «майнд-мепі».

Карта розуму має чотири базові відмінні риси:

Об'єкт уваги (вивчення) сфокусований в централь-ному образі	Основні теми і ідеї, пов'язані з об'єктом уваги, розходяться від центрального образу у вигляді ідей	Гілки, що приймають форму плавних ліній, пояснюються і позначаються ключовими образами і словами. Ідеї наступного порядку (рівня) також зображаються у вигляді гілок, що відходять від центральних гілок і так далі	Гілки формують зв'язану вузлову структуру (систему).
---	---	---	--

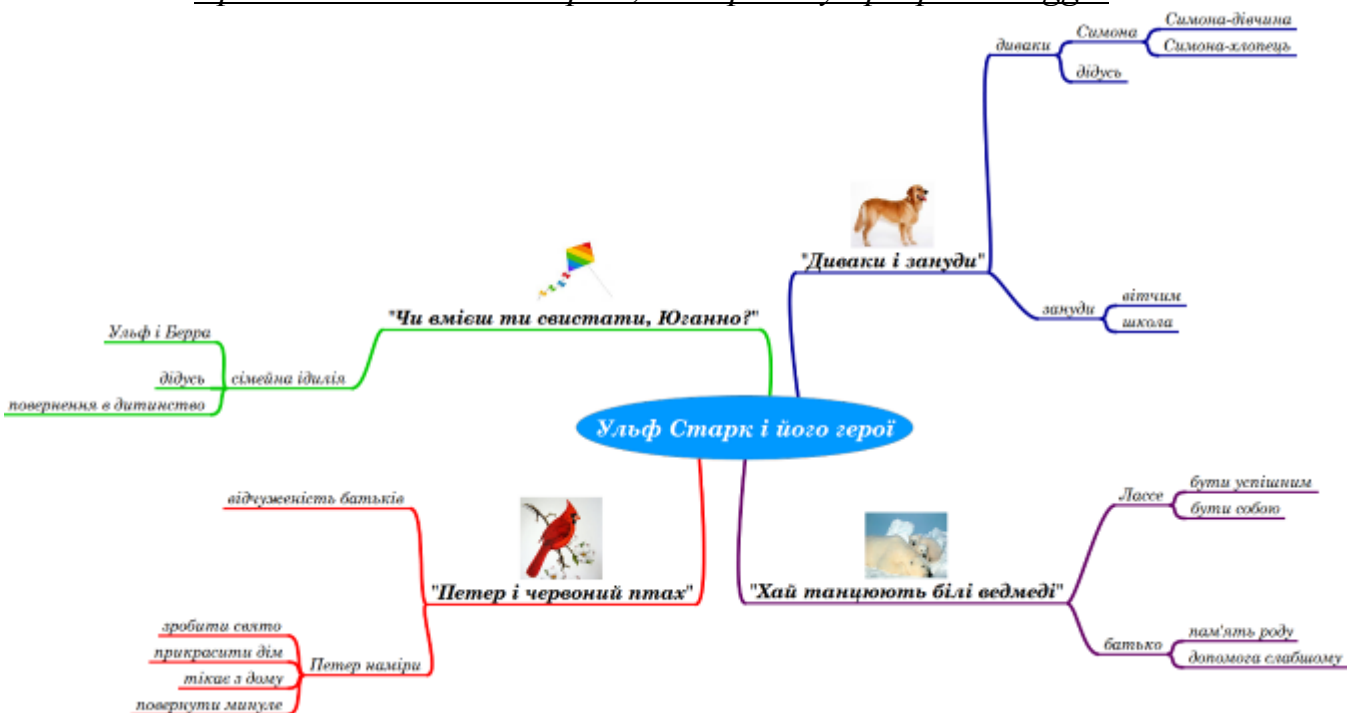
Серед доступних в мережі Інтернет веб-сервісів для створення інтелект-карт найзручнішими у використанні є:

Coogle www.coggle.it – це онлайн додаток для створення ментальних карт у якому передбачено безкоштовний тарифний план. Переваги сервісу:

- ✓ Нічого не потрібно скачувати, встановлювати, сервіс працює у браузері.
- ✓ У цій програмі доволі легко з першого разу можна розробляти зручні та красиві ментальні карти.
- ✓ Програма підтримує використання зображень, індивідуальні колірні схеми й можливість перегляду історії документа.
- ✓ Зберігання історії змін дозволяє повернутися до попередніх версій створеної інтелект-карти.
- ✓ Ментальні карти створені в програмі Coggle, можуть експортуватися в форматі PNG або PDF.

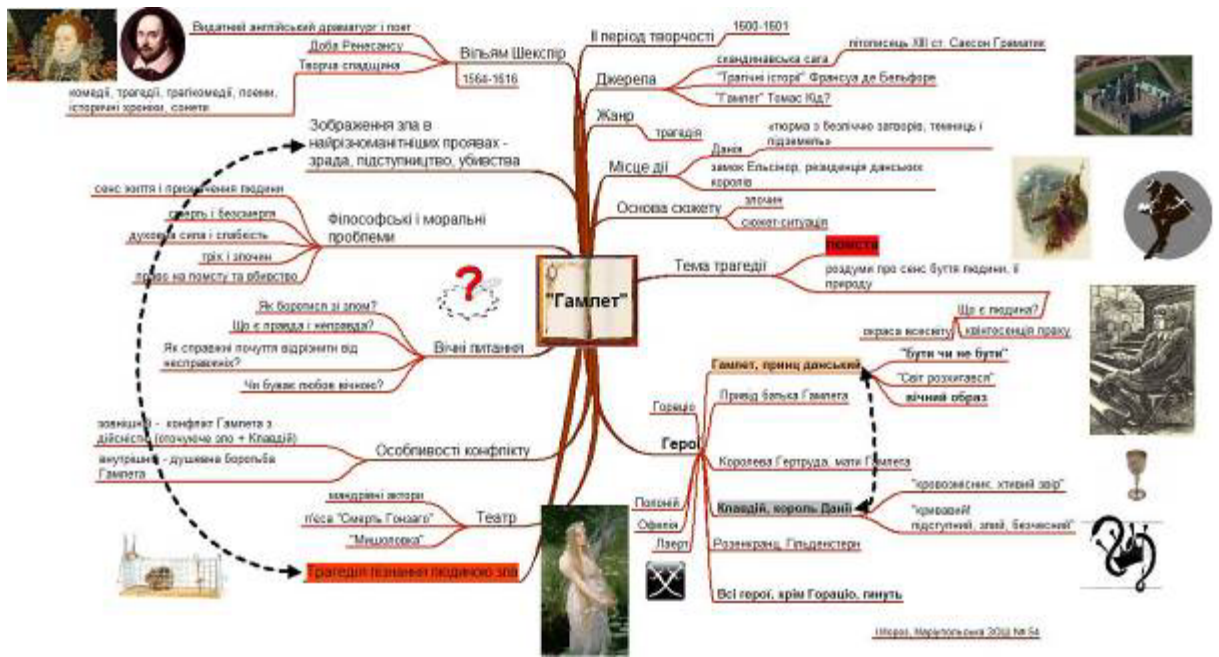
Інтерфейс програми доволі простий, підказки поруч, тому в управлінні розібратися не дуже складно. Але у той же час даний сервіс існує онлайн.

Приклад ментальної карти, створеної у програмі Coggle

Майндмепінг «Пошуки сімейного щастя» за творами У. Старка

Приклад ментальної карти, створеної у програмі Coggle

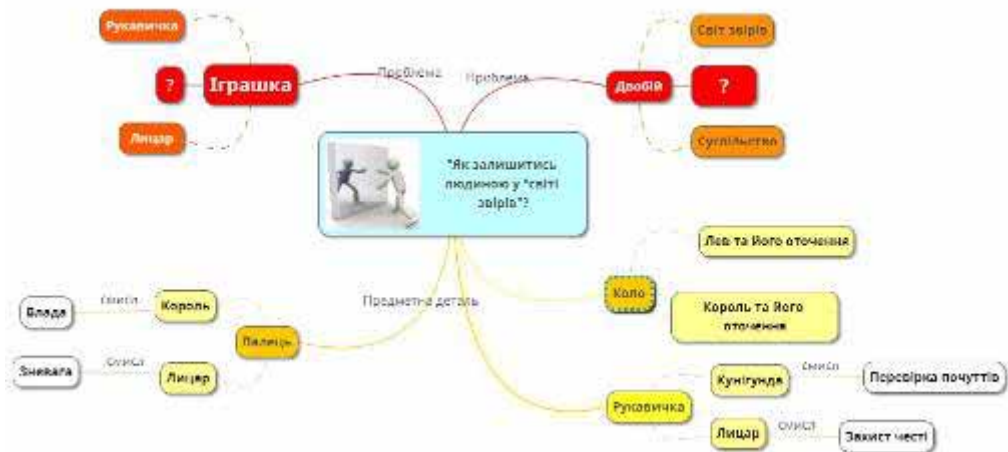

Майндмеппінг «Вічні питання Гамлета» за драмою В. Шекспіра (учитель Ірина Мороз)

Xmind: www.xmind.net – чи не найпопулярніша програма для складання ментальних карт, працює на платформах Windows / Mac / Linux. У програмі є кілька версій: безкоштовна з урізаними можливостями і платна з розширеним функціоналом. Перевагами сервісу Xmind є:

- ✓ Стильний дизайн, яскраве оформлення — фон на всю карту або окремі блоки, великий вибір стилів, ліній, кольорів, піктограм та форм;
- ✓ Велика кількість шаблонів;
- ✓ Підтримка і сумісність з пакетом Microsoft Office та інші корисні речі;
- ✓ Просте меню для створення малюнків-карт;
- ✓ Вистачає можливостей безкоштовної версії.

Приклад ментальної карти, створеної в програмі Xmind

Майндмеппінг за балладою Ф. Шиллера «Рукавичка» (учитель Криворученко Світлана)

MindMeister: www.mindmeister.com – програма варта уваги, для тих у кого невеликий досвід дизайнера. Сервіс володіє досить широким функціоналом: різні стилі та кольори блоків, зміна кольору тексту і його накреслення. Додаток має зручний інтерфейс і весь необхідний набір функцій, що дозволяє зрозуміти всю простоту і зручність технології інтелект карт.

Приклад ментальної карти, створеної в програмі MindMeister

Майндмеппінг за твором Д. Дефо «Пригоди Робінзона Крузо»
(учитель Оранська Ірини)

BubblUs: www.bubbl.us – відносно безкоштовний веб-додаток для складання інтелект карт в режимі онлайн. Додаток дозволяє скласти прості ментальні карти і експортувати їх в форматі зображень. Функціонал програми не складний. Змінюється загальна колірна схема, шрифт, колір тексту або форма вузлів, але не має можливості додати зображення. Діловий стиль карти

Приклад ментальної карти, створеної в програмі BubblUs

Майндмеппінг за твором за літературними казками «Образ мачухи»
(студентка Штепа Неля)

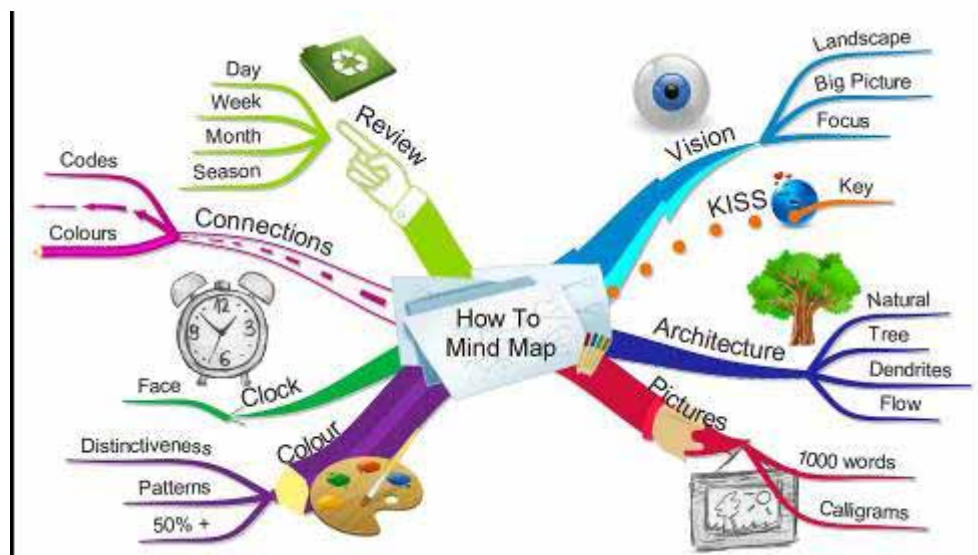
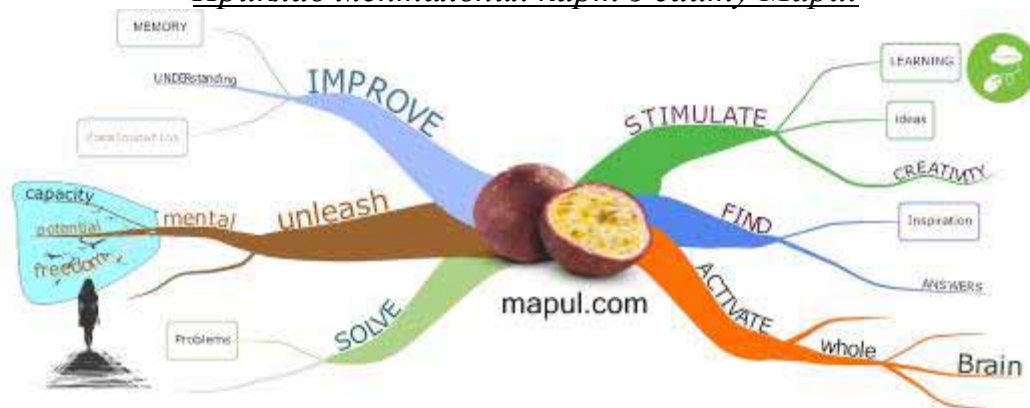
- Popplet:** <http://popplet.com/> – простий у використанні і потужний по функціоналу сервіс. Переваги ресурсу: спільне редагування карти групою;
- ✓ Можливість додавати текст, картинки, відео з YouTube;
 - ✓ Зміна кольорів кожної хмари і фону карти в цілому.

Приклад ментальної карти з сайту BubblUs

- Mapul** <http://www.mapul.com/> – ментальні карти імітуються під рукописні. Мають яскравий привабливий вигляд.

Приклад ментальних карт з сайту Mapul

Питання та завдання для самоконтролю

1. Аргументуйте важливість знання та володіння різними методами навчання зарубіжної літератури з огляду на мету предмета та завдання.
2. Назвіть умови ефективності уроку, які залежать від обраних методів навчання.
3. Прокоментуйте використання інфографіки та ментальних карт за критеріями:
 - доступність;
 - яскравість;
 - концептуальність;
 - образність;
 - символічність;
 - інформативність;
 - зразок для подальшої творчості.
4. Поясніть залежність методів навчання від родів і жанрів творів зарубіжної літератури.
7. Перерахуйте прийоми інтерактивної роботи з текстом на уроках зарубіжної літератури в 5-9 класах.

Теми для дискусій

1. Чи можливо сьогодні вивчати літературу, користуючись традиційними методами навчання??
2. Книжка чи комп'ютер? Поміркуйте над цією проблемою.

Теми для студентських проектів та презентацій

1. Залежність структури уроку від літературної унікальності художнього твору (рід, жанр, композиція, сюжет та ін.).
2. Підготовка до сприйняття як знайомство з культурологічним контекстом художнього твору.

Література

1. Кремень, В.Г. (ред.). (2010). Біла книга національної освіти України. Київ: АПН України. URL: <http://www.ukraine3000.org.ua/img/forall/APN.pdf>
2. Ніколенко О. М. Когнітивне картування як технологія літературних компетентностей у сучасну добу. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2018. № 2. С. 2-7.
3. Глущенко Л.Є. Щоб навчання було цікавим: З практики його організації за інтерактивними технологіями. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2005. № 9. С. 16-22.
4. Кліменко Ж. Літературна інфографіка як засіб розвитку читацької компетентності учнів. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2020. № 1-2. С. 2-9.
5. Позднякова Т. Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології: [науково-методичний посібник]. Рівне: РОІППО, 2018. 50 с.
6. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник; [за ред. О. І. Пометун]. К.: АСК, 2004 192 с.
7. Шуляр В.І. Методика літератури: Інтерактивне навчання. Тлумачення понять. *Зарубіжна література в школах України*. 2005. № 8. С. 56-58.
8. Бим-Бад Б. М. История и теория педагогики. М.: Издательство Юрайт, 2016. 247 с.

ЛЕКЦІЯ № 6

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Етапи текстуального вивчення художнього твору.
2. Методи та шляхи аналізу епічного твору.
3. Послідовний шлях аналізу художнього твору.
4. Пообразний аналіз.
5. Проблемний шлях аналізу літературного твору.

1. Етапи текстуального вивчення художнього твору.

Перший етап вивчення літературного твору в школі – **підготовка до сприйняття**. Його мета – зацікавити учнів, пробудити в них бажання прочитати певний твір.

Для цього використовуються такі методичні прийоми та форми роботи:

- слово (або лекція) вчителя;
- бесіда з фронтальним опитуванням;
- самостійне читання (вдома чи в класі) запропонованої вчителем додаткової літератури;
- спільна робота учнів та вчителя з картинами, ілюстраціями до творів кінофільмами, п'єсами за мотивами художніх творів;
- словникова робота;
- прослуховування музичних творів;
- перегляд слайдів, діафільмів, уривків з кіно-, теле- та відеофільмів, які не ілюструють твір, а містять цікавий для учнів додатковий матеріал;
- екскурсії до музеїв, пам'ятників, пам'ятних місць тощо;
- використання Інтернету.

Другий етап вивчення художнього твору в школі – **читання тексту**. Реалізується цей етап методом творчого читання та притаманними йому прийомами.

У 5-6 класах мета творчого читання – навчити учнів правильно, вдумливо, виразно читати й розуміти прочитане. У 7-8 класах під час читання художнього твору в класі вчитель враховує попередню підготовку учнів. Якщо вони вже добре оволоділи прийомами творчого читання, вчитель удосконалює здобуті вміння і вводить нові прийоми: читання під музику, читання напам'ять за дійовими особами, індивідуальне чи самостійне читання (вдома і в класі) тощо.

Слід зазначити, що розподіл прийомів творчого читання за класами умовний. Учитель може використати будь-який з прийомів у різних класах, якщо це буде ефективно й відповідатиме рівню підготовки дітей.

У старших класах учні переважно опрацьовують твори вдома. А в класі звучать лише деякі окремі уривки.

Головна мета вчителя на цьому етапі – керувати процесом читання (якщо воно відбувається в класі), спостерігати й контролювати його (якщо учні читають вдома).

Наступний етап роботи з текстом у 5-8 класах – словникова робота, у 9-11 кл. підготовка до аналізу твору. До аналізу художнього твору можна приступати лише тоді, коли учні не тільки прочитали текст, а й глибоко усвідомили зміст прочитаного. З'ясувати це можна за допомогою різноманітних видів бесіди та словникової роботи.

Види літературної бесіди розрізняються залежно від того, як розподіляється робота між учителем та учнями, яка її мета й завдання. Найдоцільнішими є так звана вільна бесіда та бесіда за задалегідь підготовленими запитаннями. Ці запитання мають бути простими, чіткими, конкретними й передбачати розгорнуту відповідь; викладатися в логічній послідовності (тобто спиратися на попередню відповідь і готувати до наступної). Важливо пам'ятати, що головне не кількість запитань, а їхня глибина, структурованість. Завершити бесіду у середніх класах можна складанням простого плану тексту: учні добирають заголовки до окремих логічно завершених частин художнього твору.

В середніх класах **словникова робота** спрямована на поглиблення навичок вдумливого виразного читання та розуміння прочитаного, у старших класах – це перший етап самостійного дослідження художнього тексту.

Готуючись до цієї роботи, вчитель попередньо визначає, які слова або словосполучення потребують пояснення, виписує їх, перевіряє за словниками їхні значення. Щоб робота велась ефективніше, слід застосовувати різноманітні прийоми словникової роботи. Незрозумілі слова і словосполучення пояснюють самі учні. Цей прийом найдоцільніше використати першим, бо він активізує клас, виявляє рівень його знань.

Розвиток читацьких інтересів засобами **аналізу художнього твору**. На розв'язання проблеми роботи з текстом були спрямовані зусилля багатьох учених упродовж усього існування шкільної освіти.

Проблема вивчення тексту розглядалася і розглядається в різних аспектах:

- принципи вивчення тексту (Г.О.Гуковський, Ю.М.Лотман, О.І.Білецький);
- осмислення тексту як суб'єктивного відображення вміщених у в ньому проблемних ситуацій (Л. П. Доблаєв.);
- поглиблене вивчення тексту (М.О.Рибникова, Н.Д.Молдавська, В.В.Голубков);
- самостійна робота над текстом художніх творів (М.Г.Качурін, В.Д.Кучинський);
- художній текст як об'єкт лінгвістичних досліджень (Л.Г.Гетман, Л.О.Новиков);
- методика читання художнього тексту (Є.В.Квятковський, Б.О.Корман, М.І.Кудряшов, Б.А.Буяльський).

2. Методи та шляхи аналізу епічного твору.

У 5-7 класах формуються навички аналізу художнього твору. Спираючись на календарно-тематичний план, учитель складає відповідну систему запитань, спрямованих на перевірку розуміння учнями як змісту, так і форми твору. Таким чином, упродовж навчання в 5, 6 та 7 класах вони поступово засвоюють елементи розгляду художнього твору, і лише тоді вчитель зможе взятися до його шкільного аналізу, врахувавши такі три аспекти:

- 1) специфіку сприйняття матеріалу учнями (емоційний аспект);
- 2) міру науковості (пізнавальний аспект);
- 3) виховне значення літератури (педагогічний аспект).

На відміну від академічного, шкільний аналіз художнього твору має ще й виховне та розвивальне значення. Він навчає розуміти і відчувати прекрасне, пробуджує дух творчості, розкриває особистість автора, виховує вдумливого читача. Це сплав науки й мистецтва. Ось чому вчитель має поєднувати глибокі знання літературознавства з методичною підготовкою.

Шкільний аналіз художнього твору базується на літературознавчій концепції, але не копіює її.

Культурологічний аналіз. Культурологічна лінія Державного стандарту базової і повної середньої освіти має такий зміст: «Художня література в контексті національної та світової культури, її взаємопов'язаність з релігією, філософією, естетикою, літературною критикою, різними видами мистецтв». Відображення характеру народу в національній літературі та культурі. Традиції і новаторство в літературі та культурі. Діалог культур, його вплив на літературний процес. Зв'язок літературних напрямів і течій з естетичним пошуком митців інших видів мистецтв». Культурологічний аналіз передбачає дослідження художньої літератури в контексті національної та світової культур.

Лінгвістичний аналіз. Спираючись на це визначення, М. Шанський сформулював мету і розкрив значення лінгвістичного аналізу. Метою лінгвістичного аналізу є виявлення та пояснення використаних у художньому тексті мовних фактів у їхньому значенні та вживанні, причому лише настільки, наскільки вони пов'язані з розумінням літературного твору як такого. Предметом лінгвістичного аналізу є мовний матеріал тексту.

Стилістичний аналіз. Літературознавчий словник-довідник визначає стиль як сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напряму та індивідуальну манеру письменника. Стилістичний аналіз — це виявлення прийомів індивідуально-авторського використання мовних засобів, дослідження особливостей творчості письменника, якими його твори відрізняються від творів інших митців.

Філологічний аналіз. Спираючись на наукові пояснення, зрозуміло, що філологічний аналіз передбачає тлумачення тексту художнього твору з використанням прийомів дослідження мови, почерку, манери письменника.

Контекстуальний аналіз. Контекстуальний аналіз художнього твору передбачає наявність певного контексту, в якому твір вивчається та аналізується. Розрізняють такі контексти: 1) певної історико-літературної доби (визначенням у ній місця твору); 2) творчості окремого письменника (з

визначенням у ній місця твору); 3) певної історичної доби (досліджується повнота відображення доби в літературному творі). Контекстуальний аналіз завжди передбачає найпильнішу, найбільшу увагу до тексту як форми вираження авторського суб'єктивного трактування об'єктивного світу.

Інтертекстуальний аналіз. Інтер, чи міжтекстуальність трактується (за визначенням О. Чиркова) як властивість одного художнього твору асоціюватися з іншим твором чи кількома творами. О. Чирков узагальнює і пояснює три (за Т. Корабльовою) основні типи інтертекстуальних відносин, а саме: цитати – безпосередні, відверті, текстуальні зв'язки з відомими творами, ремінісценції – опосередковані зв'язки, які сприймаються через контекст, та алюзії – натяки на асоціації та паралелі з іншим художнім текстом. Виявлення таких цитат, ремінісценцій та алюзій в канонічному тексті, що піддається аналізу, і є завданням інтертекстуального аналізу художнього твору.

Компаративний (порівняльний) аналіз. Досліджуються явища мистецтва слова через порівняння їх з іншими такими явищами переважно в різних національних письменствах.

Психологічний аналіз. Теоретичною основою цього аналізу є вчення В.Вундта про творчий процес, в якому головна роль відводиться психічному стану митця; З. Фрейда про несвідоме, яке він вперше спробував дослідити і пояснити; О. Потєбні, який вважав, що художня творчість є відображенням внутрішнього світу письменника. Він ввів у літературознавство поняття «внутрішня форма» слова та образу, ствердив думку про єдність форми та образу і його значення, висунув теорію послідовного розвитку: слово – міф – образ (поетичний), подав своє розуміння їхніх відмінностей та ін.

Твір – це результат якогось процесу у внутрішньому світі митця, це механізм, що незримо присутній в уявній частині. Твір, який ми вивчаємо, видима частина айсберга, а основна його маса лишається в глибині авторської психіки. Ґрунтовне прочитання твору виводить на необхідність виявити пружини творчого процесу, зрозуміти намір автора, серйозну особисту основу його творчості.

Міфологічний аналіз. Майже всі літературознавці так чи інакше звертаються до міфології, оскільки художня література рясно насичена міфами, міфічними сюжетами, міфологемами (наявність у літературному творі міфологічного загальновідомого сюжету або мотиву, які структурують його) і міфосвітами. Що стосується фольклору, то він ґрунтується на міфологічній основі, бо має в собі міфологічну константу. Тому головне завдання міфологічного аналізу – дослідити безпосередній взаємовплив літератури та міфів.

Структуралістський аналіз – дослівно перекладається як побудова цілого з частин. Досліджуються структурно-семантична єдність художнього цілого і понятійна система, що відбиває складну внутрішню організацію літературного твору та його контекстуальні зв'язки.

Герменевтичний аналіз – теорія інтерпретації тексту, учення про розуміння смислу. Методика герменевтичного аналізу (за М. Нефьодовим)

охоплює відновлення і підготовку тексту, вирішення проблеми його істинності, часу написання, авторства, участі інших авторів, переробок, а також складання коментарів (лінгвістичних, літературних, історичних). Детальні примітки можуть повідомити про джерела сюжету, образи-характери, літературні запозичення.

Інтерпретація – тлумачення літературного твору, своєрідне розуміння та розкриття його змісту і форми. Інтерпретація – це переоформлення художнього змісту твору через його виклад мовою інших видів мистецтва або мовою науки. Таким чином, художній літературний твір може інтерпретуватися художніми мовами малярства, графіки, театру, кіно, музики тощо, а також понятійно-логічною мовою науки – в літературній критиці та літературознавстві.

Інтерпретація – це форма засвоєння переосмислення та збагачення традиції художнього досвіду людської цивілізації, це вияв глибинного і невичерпного змісту класичних творів, їх вічного буття.

Вчити учнів аналізувати художній твір – означає виокремлювати його складові, досліджувати їх, робити аргументовані висновки; синтезувати окремі частини, щоб побачити твір у цілому: відчувати його естетичну цінність, усвідомити зміст, дати самостійну, критичну, обґрунтовану оцінку.

Шлях аналізу «Услід за автором»

Використовуючи аналіз «Услід за автором», учитель на етапі підготовки до уроку прочитає текст, ділить його на логічно завершені змістові частини та складає до кожної з них систему запитань, спрямовану на аналіз твору в єдності форми та змісту. Якщо твір невеликий за обсягом, кожна частина зачитується у класі, після чого проводиться аналіз методом евристичної бесіди. Якщо твір великий за обсягом, то на уроці аналізуються частини, які містять ключові епізоди, інші прочитуються вдома, а в класі аналізуються через систему запитань, підготовлених учителем.

Отже, тема, ідейно-художня цінність, образи та інші компоненти, що становлять цілісність естетичної структури твору, осмислюються учнями з огляду на розвиток сюжету, що, безперечно, потребує уважного, вдумливого читання, глибокого розуміння прочитаного, а це, у свою чергу, сприяє формуванню навичок відчуття стилю автора, його мови, поезики художнього твору в цілому. Переваги такого шляху аналізу (за В.Маранцманом) полягають у природності порядку розбору, який повторює на складнішій основі процес читання, стеження за розвитком думки автора, а також емоційність, що виникає під час співпереживання у класі та розгляд твору у взаємодії форми і змісту.

Пообразний шлях аналізу.

Як свідчить досвід, у шкільній практиці частіше використовується пообразний шлях аналізу літературного твору. Це зрозуміло, бо в центрі кожного художнього твору є образ або образи людей, тварин, речей чи інших істот, створених фантазією автора.

Саме цей шлях аналізу сприяє утвердженню погляду на літературу як людинознавство, що ставить перед читачами важливі для кожної особистості питання морального характеру, естетичного та соціального спрямування: Хто я? Яке моє місце в цьому світі? Що таке добро, а що таке зло? Як пізнати себе, навколишній світ? Тобто – це ті проблеми, над якими завжди замислюється молоде покоління. Сучасні школярі-старшокласники – не виняток у цьому загальнолюдському процесі пошуків себе.

Однак можна погодитися і з наріканнями, викликаними традиційним пообразним аналізом, оскільки він здебільшого зводився до поділу на позитивних та негативних героїв, і навіть цей поділ був чітко визначений у підручниках та методичних посібниках.

Проблемно-тематичний шлях аналізу.

Пошуки ефективних видів роботи, які активізували б творчість учня, здійснювали відомі педагоги (Я. А. Коменський, Й.-Г. Песталоцці, А. Дістервег, К. Ушинський, О. Матюшкін та багато інших), психологи (С. Рубінштейн, О. Леонтєв, Д. Богоявленський, Н. Менчинська), дидактики (Ю. Бабанський, М.Скаткін та ін.). До таких пошуків вдавалися й методисти, розробляючи ідеї, пов'язані з проблемним навчанням (В. Стоюнін, В. Острогорський, В.Водовозов, Т. Бугайко, В. Маранцман, А. Ситченко та ін.).

Готуючись до реалізації проблемно-тематичного шляху аналізу, необхідно з'ясувати лексичне значення слів та словосполучень: проблема, проблемне запитання, проблемне завдання, проблемна ситуація. Без усвідомлення цього не буде зрозумілим ланцюжок методичної роботи вчителя:

- від визначення проблем до проблемних запитань;
- від проблемних запитань до проблемної ситуації;
- від проблемної ситуації до проблемних завдань;
- від проблемних завдань до пошукової роботи, спрямованої на виявлення напрямів розв'язання визначених проблем.

Дослідницький метод застосовується, щоб навчити учнів науково розглядати художній твір, аналізувати, ретельно студіювати.

Сама ідея дослідження як методу навчання налічує дві з половиною тисячі років і належить відомому давньогрецькому філософу Сократу. Свій метод він назвав майєвтикою (що грецькою означає повивальне мистецтво). Дослідницький метод взаємодіє з евристичним, але під час його застосування домінує самостійна робота учнів порівняно з іншими видами діяльності. Цей метод, як і всі інші, вважається навчальним. Від учнів не чекають наукових відкриттів, хоча окремі випадки можуть траплятися у світовій практиці. В середніх класах учитель застосовує лише окремі елементи цього методу, що допомагають виконати пропедевтичну роботу. Всебічне застосування дослідницького методу передбачається у старших класах, коли для стимулювання навчальної діяльності залучаються всі його прийоми. Критичне опанування художніх творів, наукових або науково-популярних книжок та статей у процесі роботи над певною темою набуває характеру дослідження.

Прийоми шкільного аналізу художнього твору

Визначаючи своєрідність шкільного аналізу літературного твору, важливо врахувати три його **аспекти**:

- емоційний (аналіз має викликати в учнів безпосередній інтерес до твору, емоційне враження, сприяти створенню атмосфери зацікавленості тощо);
- пізнавальний (з допомогою аналізу твору вчитель знайомить учнів з особливостями життя, культури, літератури того чи іншого народу, творчою манерою митця, художньою своєрідністю тексту та інше);
- виховний (будь-який аналіз має сприяти формуванню моральних якостей учнів, їх естетичного смаку, розвитку творчих здібностей, забезпечувати особистісне зорієнтоване навчання).

Шкільний аналіз будується на літературознавчих і специфічних прийомах роботи з художнім текстом. Прийоми аналізу – це засоби осмислення художнього твору. Арсенал шкільних прийомів роботи з літературним твором досить різноманітний:

- постановка запитань для тексту;
- уміння виділяти головне і другорядне;
- складання плану, конспекту, тез;
- уміння підбирати цитати;
- різні види коментарів;
- переказ тексту;
- зіставлення різних редакцій твору;
- порівняння головних героїв з прототипами;
- усне словесне малювання;
- інсценування;
- виразне читання;
- складання кіносценаріїв;
- зіставлення текстів з творами інших видів мистецтва.

Правильна організація методичної роботи в процесі аналізу художнього твору на уроці сприяє ознайомленню учнів із фундаментальними цінностями світової художньої культури, розширенню їхніх філологічних знань та художньо-культурної ерудиції, оволодінню методикою аналізу художнього твору на високому літературознавчому рівні в широкому культурологічному контексті, розвитку читацької компетентності та світоглядних орієнтацій.

Завершальний етап роботи з художнім текстом – ***творчі роботи учнів*** (усні та письмові).

Мета цього етапу: навчити учнів узагальнювати й використовувати здобуті на попередніх етапах роботи знання – самостійно давати оцінку окремим частинам і всьому твору в цілому; мати власне судження про вчинки дійових осіб; спираючись на зміст і форму художнього твору, розвивати навички усного та писемного мовлення.

Види творчих робіт зумовлені віковими можливостями учнів.

Так, учнів 5-8 класів, у яких викладається пропедевтичний курс світової літератури, необхідно навчати:

- 1) будувати простий і складний плани твору, що розглядається; простий план характеристики образу літературного героя (усно й письмово); стисло й докладно переказувати текст (усно);
- 2) будувати складний план характеристики образу літературного героя; готувати вибірковий переказ із елементами опису, твір-роздум про героя (усно та письмово);
- 3) стисло переказувати великий епічний твір, скласти план порівняльної характеристики образів.

Діти будь-якого віку люблять спілкуватися, дізнаватися про щось нове й цікаве, грати, фантазувати, творити, висловлювати свої думки, а тому вчитель намагається так проводити уроки літератури, щоб задовольнити потреби школярів, вчити й виховувати їх засобами мистецтва слова. Готуючись до уроку, слід замислитись не лише над темами, прийомами та видами робіт, а й визначити потенційні можливості для творчого розвитку своїх учнів стосовно твору, який вивчається. «Скринька самоцвітів», «Таємниці з глибини віків», «Подорож до чарівного світу» – вже самі теми уроків приваблюють і зацікавлюють (це перші теми за програмою 5 класу – «Усна народна творчість», «Казки народів світу»). Кожен урок має свій секрет, загадку: разом з різними видами читання й обговорення творів використовуються кросворди, ребуси, малюнки. Обов'язковими є також творчі письмові завдання. Вчитель використовує словесний опис, пропонує скласти відгуки, оповідання, в яких зашифровано приказки або прислів'я, назви казки, міфу, оповідання, віршу, повісті, роману (з урахуванням усіх жанрових особливостей). Учні пропонують на розсуд однокласників власні твори, переклади з інших мов, поетичні рядки, науково-дослідницькі роботи.

Аналіз (від грецьк. *Analysis* – розклад, розщеплення) літературного твору – це роз'єднання художнього цілого на окремі елементи для розуміння унікальності авторської моделі світу, зокрема принципів її побудови. Як писав О. Пушкін у трагедії «Моцарт і Сальєрі»: «поверить алгеброю гармонію...». Спрямування шкільного аналізу художнього твору:

- доведення специфіки художнього світу як особливої, «другої» реальності;
- осягнення літературного тексту в єдності всіх взаємопов'язаних елементів;
- знаходження у кожному елементі художнього тексту життєвих реальностей та авторської гри з ними.

Етапу аналізу художнього твору передуює підготовка до сприйняття, коли необхідно емоційно, інформаційно та психологічно підготувати учнів до процесу осмислення художнього цілого. На підготовчому етапі відбувається активна взаємодія почуттів читача з різними контекстами твору, що його оточують. Літературознавці виділяють біографічний, літературний, культурологічний, психологічний, історико-соціальний контексти. У залежності від того, на якому з них концентрує увагу вчитель, підготовка до

сприйняття набуває біографічного, літературного, культурологічного, історичного спрямування.

Шлях сучасного літературознавства – від ототожнення історико-соціального контексту із твором до розумного введення в аналіз художнього твору. М.Бахтін писав про літературний твір: «Перед нами дві події – подія, про яку розповідається у творі, і подія самої розповіді». Перша подія тісно пов'язана із усіма розглянутими контекстами, вона народжена життям митця, літературним і культурним оточенням, психологічним кліматом часу, історичними та соціальними причинами. Але друга подія – центр, ядро художнього твору, яка лише опосередковано пов'язана із зовнішніми шарами контекстів. Це – художній текст, побудований за власними законами моделювання другої реальності.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти програма зі зарубіжної літератури для 5-9 класів забезпечує розвиток **ключових компетентностей** (*уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської, загальнокультурної*), а також спрямована на формування **літературної компетентності**, яка передбачає:

- розуміння учнями літератури як невід'ємної частини національної і зарубіжної художньої культури;
- усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу і місця в системі інших видів мистецтва;
- знання літературних творів, обов'язкових для вивчення, ключових етапів і явищ літературного процесу, основних світоглядних позицій видатних письменників, усвідомлення їхнього внеску в скарбницю зарубіжної культури;
- оволодіння основними літературознавчими поняттями й застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації творів;
- формування якостей творчого читача та розвиток читацького досвіду;
- уміння і навички створення усних і письмових робіт різних жанрів;
- уміння орієнтуватися у світі художньої літератури і культури (класичної і сучасної), оцінювати художню вартість творів, порівнювати їх (у різних перекладах; в оригіналах і перекладах, переспівах; втілення в інших видах мистецтва тощо).

Складовими літературної компетентності є *емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, компаративна компетенції* особистості, які мають бути сформовані поступово в процесі вивчення зарубіжної літератури. Формування **літературної компетентності** та її складників тісно пов'язано із формуванням **комунікативної компетентності**, розвитком умінь і навичок володіння учнями українською мовою, а також іноземними мовами, видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення. Викладання зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах України здійснюється **українською мовою**. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчаються **в українських перекладах**. Для зіставлення можливе

залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні. За наявності необхідних умов (*достатнє володіння учнями мовою оригіналу, якою написаний художній твір; якісна підготовка вчителя, у тому числі можливість дослідження образної системи, засобів виразності, стилістичних особливостей твору мовою оригіналу*) бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовою оригіналу, наприклад, творів О. Пушкіна, А. Чехова – російською, О. Генрі, Дж. Лондона – англійською, Й.В. Гете, Ф. Шиллера – німецькою і т. д. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями україномовних шкіл іноземними мовами.

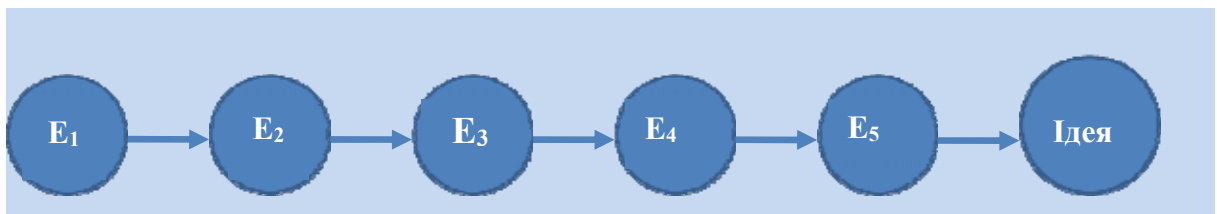
Компетентнісний підхід реалізовано у «*Державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів*», які сформульовано комплексно – до кожного розділу програми з метою системного формування компетенцій і компетентностей учнів, актуалізації вивченого і постійного закріплення, поглиблення, розвитку набутих знань, умінь, навичок, підготовки до контрольного оцінювання.

Шлях аналізу – це спосіб осягнення художньої цілісності твору через окремі компоненти: сюжетно-композиційний, образний або проблемно-тематичний. Усі ці компоненти розкривають ідейно-художній задум, головні естетичні, моральні, філософські авторські думки за допомогою різних засобів (прийомів). Кожний шлях аналізу має свої переваги та недоліки, тому що зосереджується на певних частинах цілого. Учитель, вдало змінюючи шляхи-ракурси аналізу, зможе дати учням уявлення про складну побудову художнього твору, його багаторівневу структуру, різні складники якої розкривають головні авторські ідеї.

Послідовний шлях аналізу або «услід за автором» передбачає дослідження сюжетно-композиційних елементів художнього твору та визначення їхньої ролі в розкритті авторського задуму. Аналізуючи художній твір послідовно, услід за авторським викладом подій, учитель зосереджується на подієвій основі твору. Характери, образи, проблеми, конфлікти розглядаються у зв'язку з розвитком сюжетної дії, з авторським композиційним задумом. Головним елементом послідовного аналізу є епізод (відносно самостійний, завершений у часі та просторі елемент сюжету, окрема ланка в загальній системі причинно-наслідкових зв'язків, які визначають єдність сюжетної дії, фабули чи композиції твору). В епізоді, як у краплині води, відбивається складність цілого твору. Томас Манн вважав, що художній твір прагне до того, щоб у будь-який момент якнайповніше відкритися перед читачем. Тому можна погодитися із думкою, що «епізод – це своєрідна мікромодель художнього твору, якому властива вся структурно-композиційна побудова». Відбір ключових епізодів повинен здійснюватися з урахуванням їхньої:

- композиційної значущості;
- емоційної

концентрації головних проблем твору.

Де **Е** – епізод

Приклад конспекту уроку з послідовним аналізом твору

Тема уроку: Чарівний і повчальний світ казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»

Мета: вчити учнів сприймати й аналізувати художній текст, бути уважним до побудови твору, розвитку характеру персонажів, значущості окремих епізодів, деталей, художнього слова; виявити рівень і поглибити сприйняття учнями цінностей літературної казки – любов і увагу до рідних, бажання розділити з ними складні й радісні моменти життя.

Обладнання: мультимедійний проектор, фрагменти фільму Т. Бертон; індивідуальні завдання для підготовки літературного проекту.

Тип уроку: урок-аналіз читацького сприйняття художнього твору.

Хід уроку

Підготовка до сприйняття

Анкета на виявлення читацького сприйняття твору:

1. Кому ви співчували у процесі читання. Яка подія з твору сподобалася вам найбільше, яка змусила похвилюватися? (*Читацькі емоції*).
1. Кому з героїв симпатизує, на ваш погляд, автор? Поясніть, чому ви так вирішили. (*Авторські емоції*).
2. Яким ви уявили Вілі Вонка, Чарлі, його дідуся, інших дітей? (*Відтворююча уява*).
3. Якою ви уявили шоколадну фабрику, читаючи повість? (*Творча уява*).
2. Поміркуйте, чому автор поміщає у казці пісні маленьких чоловічків умпа-лумпи? (*Осмилення художньої форми твору*).
3. Сформулюйте ті питання, на які ви б хотіли отримати відповідь після прочитання твору. (*Розуміння ідеї твору*)

(Вчитель може запропонувати учням дати відповідь не усі питання, а деякі з них, інші обговорити в процесі уроку. Головне – торкнутися різних аспектів художнього сприйняття – читацьких і авторських емоцій, осмилення форми і змісту твору. У заключній бесіді необхідно повернутися до тих питань, які поставили учні. Якщо питання залишилися – чудово, це означає, що знайомство з автором продовжиться у майбутньому).

Робота з текстом твору

Бесіда за змістом казки

- Назвіть головних героїв казки Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика».
- Розкажіть, як жили родина Бакетів? Які стосунки панували в родині?
- Кому дісталися Золоті квитки містера Вонки? Розкажіть про дітей-переможців, їх захоплення й улюблені заняття.
- У які моменти читання ви очікували, що Чарлі знайде щасливий білет?
- Поясніть, чому із Чарлі на фабрику пішов саме дідусь Джо?
- Розкажіть про випадки, які сталися з дітьми на фабриці (Августус Глуп, Верука Солт, Віолета Борегард, Майк Тіві).
- Поясніть, чому це сталося саме з ними. Як змінилися ці діти протягом розвитку сюжету твору?

– Які події можна назвати експозицією твору? Зав'язкою? Розвитком дії? Кульмінацією? Розв'язкою?

Завдання на осмислення побудови твору

Записати елементи сюжету, дати їм назви.

Результатом роботи може бути такий запис:

1. Експозиція – Життя і мрії родини Бакетів.
2. Зав'язка – Щасливий квиток Чарлі.
3. Розвиток дії – Пригоди у чарівному світі шоколаду.
4. Кульмінація – Чарлі залишився один з п'ятьох.
5. Розв'язка – Віллі Вонка забирає усіх!

Робота над характеристикою персонажів і героїв казки

– Опишіть портрет містера Віллі Вонки. Що найбільше вразило вас в описі господаря шоколадної фабрики?

– Назвіть цехи фабрики, куди потрапили діти.

– Які винаходи демонстрував дітям Віллі Вонка?

– Чим сподобався Чарлі господареві шоколадної фабрики? За що і яку винагороду він отримав від містера Вонки?

Робота з підручником

Персонаж – будь-яка дійова особа літературного твору. Персонажами можуть бути люди, тварини, олюднені образи речей, явища природи тощо. За своїм призначенням у сюжеті персонажі бувають головні (які впливають на розвиток сюжету, виконують провідну роль у розвитку подій) і другорядні (які не впливають на розвиток подій, але необхідні для розуміння головних персонажів, середовища тощо).

Герой – головний персонаж, який відіграє активну роль у розвитку сюжету, наділений яскравим характером, виразними індивідуальними рисами, змальований багатогранно у його вчинках, зв'язках із середовищем, з іншими персонажами. Героїв у творі може бути не один, а декілька. Поняття «герой» і «персонаж» інколи можуть використовуватися як синоніми, але повної тотожності між ними немає (поняття «персонаж» ширше за поняття «герой»).

– На вашу думку, Віллі Вонка – це персонаж чи герой твору?

– Назвіть персонажів і героїв казки.

– Які герої зображені з авторською симпатією?

– Портрети, вчинки, мова яких персонажів вам запам'яталися?

– Які якості, риси характеру, вчинки Чарлі Бакета вам сподобалися?

– Чому Віллі Вонка виділив з усіх дітей Чарлі?

– Як, на вашу думку, автор ставиться до персонажів свого твору? Чи допомагає він нам, читачам, з самого початку зрозуміти, хто є справжнім героєм твору?

Слово вчителя

За пошуками Золотих квитків читачі стежать очима Чарлі, його батьків, дідусів і бабусь. Щодня вони читали у газетах про щасливчиків і давали їм оцінки, в основному негативні, розуміючи, що їх Чарлі більше заслуговує на подарунок долі, ніж четверо розбещених і капризних дітлахів. Головна чеснота Чарлі – його добре серце. Бідність родини не позначилася на ніжних стосунках хлопчика з рідними. Кожного вечора хлопчик приходив у гості до стареньких – дідуся Джо і бабусі Джозефіни, дідуся Джорджа і бабуні Джорджини, і ділиться з ними своїми мріями, слухає розповіді про минуле життя. Ці найщасливіші моменти для хлопчика і його рідних. Випробування бідністю і голодом

родина з гідністю витримала і, опинившись серед солодкого світу, Чарлі з дідусем Джо не втрачають сердечності й порядності. Хлопчик, захоплений красою цукеркових див, не випускає руки дідуся, переживає за тих дітей, що попадають у пастки. Спостережливий Віллі Вонка виділив Чарлі серед дітей. Саме на його запитання він відповідав із самого початку, тільки йому запропонував випити рідкого шоколаду з річки. Віллі Вонка уважно стежив за гостями, адже головна мета подорожі – знайти серед дітей «чемного, розумного і доброго». Таким виявився головний герой повісті – Чарлі Бакет. Саме він у кінці повісті отримує казкове царство шоколаду – фабрику Віллі Вонка.

– Що ви можете сказати про інших дітей, що теж отримали можливість відвідати шоколадну країну Віллі Вонка?

– Пригадайте, у яких народних і літературних казках герої нагороджувалися, а ті, хто не проходив випробування, несли покарання.

– Які виноградороди отримала героїні й герої казок братів Грїмм «Пані Метелиця», Г.-Х. Андерсена «Дикий лебеді», О. Уайльда «Хлопчик-зірка»?

– Як були покарані злі, ледачі, брехливі персонажі цих та інших казок?

Творче завдання

Уявіть, що господарями шоколадної фабрики стали інші діти:

Августус Глуп – жадібний і ненажерливий хлопчик;

Верука Солт – капризна дівчинка з багатой родини;

Віолета Бореґард – дівчинка, що постійно жує жуйку;

Майк Тіві – хлопчик, що безперервно дивиться телевизор.

– Поміркуйте і розкажіть, щоб відбулося із фабрикою з такими господарями.

Аналіз повчальних пісень умпа-лумпів

– Розкажіть, хто такі умпа-лумпи і як вони потрапили до Вонки?

– Поясніть, коли саме співають маленькі працівники. Чи пов'язані їх пісні із подіями, що відбуваються на фабриці?

– Чи можна назвати пісень умпа-лумпів повчальними? Чому?

– Визначте тему та ідею кожної з пісень умпа-лумпів. Як ви гадаєте, з якою метою письменник вмістив ці віршовані тексти в прозовий твір?

Маленькі чоловічки умпа-лумпи не тільки працювали на фабриці Віллі Вонка і виробляли найкращі у світі солодощі, вони ще співали повчальних пісень. У найгостріші моменти сюжету, коли гості Віллі Вонка попадали у неприємності через свої недоліки або погані звички, умпа-лумпи заводили розумні пісні. У піснях засуджуються захоплення дітей їжею, жуйками, телевізійними розвагами, розповідається про небезпеки і називаються причини дитячих проблем. Маленькі співаки люблять гіперболи, які іноді стають картинками жахів: дівчинка-крокодил, помадка з ненажери. Але ці страшилки теж потрібні для виховання – діти повинні знати, до чого призводять захоплення солодощами і моніторами. Хор умпа-лумпів звертається до батьків, веде з ними діалоги і пропонують вихід – правильне виховання дітей. Ліками від усіх дитячих хвороб вони вважають книги, які розвивають уяву та мислення, змінюють на краще характер і душу дитини. Так, після катастрофічного зменшення Майка Тіві чоловічки співають пісню про телевизори і книги, протиставляючи їх як отруту і ліки.

Виразне читання пісні або перегляд фрагменту фільму (пісня умпа-лумпів)

<p>— Повторюємо день і ніч найважливішу в світі річ: НЕ ТРЕБА дітям дозволяти до телевизора сідати. Цю штуку хай би взагалі не знали дітлахи малі.</p>	<p>своїх дітей? Чим забавляти?...» У відповідь питаєм вас: «А що робили діти в час, коли потвор цих не було? Що втіху й радість їм несло?» Забули вже? Вам нагадати?</p>
--	--

<p>По всіх світах, з самого рана вони сидять біля екрана і не відходять до півночі, аж їм на лоба лізуть очі. (Ми якось у одній з кімнаток знайшли таких очей з десятком.) Сидять незмигнуто і статично, неначе в трансі гіпнотичнім, сидять, неначе наркомани, і всотують теледурмани. Вони стають, звичайно, милі — такі чемненькі, неспесиві, не б'ються і не бешкетують, вас не чіпають, не дратують, так все снодійно і похвально... І це, по-вашому, нормально? Чи знають татусі і мами, що робить телик з дітлахами? У ГОЛОВІ СТАЄ В НИХ ПУСТО! ГНИЄ УЯВА, МОВ КАПУСТА! УСІ ЗНИКАЮТЬ ПОЧУТТЯ Й ТАКЕ ТУПЕ СТАЄ ДИТЯ, ЩО НЕ СПРИЙМАЄ ЧАРІВНІ КАЗКИ, ФАНТАЗІЇ Й ПІСНІ! А МОЗОК, ЯК ШВЕЙЦАРСЬКИЙ СИР, У МОЗКУ ТІМ — МІЛЬЙОНИ ДІР... ПОРОЖНІ ОЧІ, ЗГАСЛИЙ ЗІР! «Гаразд, — ви скажете, — ми згодні екран розбити хоч сьогодні, та як ми будем розважати</p>	<p>Ми ладні по складах сказати: ВО-НИ... ЧИ-ТА-ЛИ... КНИ-ЖЕЧ-КИ! Байки ЧИТАЛИ, казочки, Історії ЧИТАЛИ різні, ЧИТАЛИ зранку і допізна! В дитячій скрізь книжки стояли, і на підлозі теж лежали! І на столі, і біля ліжка дітей чекала гарна книжка! Казки чарівні, фантастичні, дракони в них, кити незвичні, пірати, острови скарбів, принцеси з чарівних країв, розбійники і кораблі, слони, цигани, королі. І людожери на вогні готують щось у казані. (Як пахне! Що це — з кмином юшка? Та ні, це хлопчик-нечемнушка!) Аж перехоплювало дух від тих книжок... Ось Вінні-Пух, он Білосніжка йде до лісу... Ось Гулівер веде Алісу у Дивосвіт, і прямо тут до них підходить ліліпут. Ген королева виглядає, чи знайде Герда свого Кая... Таке, готуючись до сну, читали діти в давнину!.. <i>(Переклад Віктора Морозова за редакцією Олекси Негребецького й Івана Малковича)</i></p>
--	--

Порівняння художнього твору з кіноверсією (Роальд Дал і Тім Бертон)

Подією у сучасному кіномистецтві став однойменний з повістю Роальда Дала фільм видатного кіноказкаря – Тіма Бертон. Режисер створив на екрані справжнє шоколадне чудо. Кінострічка вражає фантастичними декораціями та майстерністю акторів. На декорації фільму пішло 900 тисяч літрів рідкого шоколаду, з якого створювалися ріки й водоспади. Деревя були зроблені зі справжніх льодяників, справжніми були і гігантські м'ятні цукерки, а для лущіння горіхів було видресировано 40 живих білок.

Господаря шоколадної фабрики Віллі Вонку зіграв відомий актор Джоні Депп, а за усіх маленьких умпа-лупів працював лише один актор, рухи якого були багаторазово скопійовані й здавалися цілою армією шоколадного короля. Ви можете подивитися цей фільм дома разом із батьками (<http://gidonline.ru/2011/04/charli-i-shokoladnaya-fabrika/>) і відзначити зміни, які додав автор у розвиток сюжету. Поміркуйте, з якою метою він це зробив?

Фрагменти з фільму

1. Підсумок уроку

- **Відповідаємо на тести зі сторінки сайту Роальда Дала:**

<p>How many people are in the Bucket family?</p> <p>а) 3; б) 4; в) 6; г) 7.</p>	<p>Where do the Buckets live?</p> <p>а) Chicago; б) London; в) America; г) Don't know</p>
---	---

Підсумкова бесіда

- Розкажіть, що найбільше вам сподобалося у повісті-казці Роальда Дала.
- Які сучасні дитячі недоліки і вади засуджує автор?
- Які людські якості перемагають у цьому творі?

Підготовка до літературного проекту:

Створюємо «ШОКОЛАДНУ ГАЗЕТУ». Для цього:

1. Поділіться на групи ілюстраторів, дописувачів, оформлювачів.
2. Оберіть головного редактора;
3. Обговоріть вигляд і зміст майбутньої Шоколадної газети;
4. Виконуйте редакторські завдання: пишіть замітки про враження від казки Роальда Дала, малюйте героїв і окремі епізоди.
5. Включіть до газети розповідь і фотографії шоколадної фабрики, яка розташована найближче до вашої школи. Або вмістіть у газету історію найвідоміших в Україні фабрик – «Корона», «Світоч».
6. Представте газету на уроці і на батьківських зборах.

2. Домашнє завдання

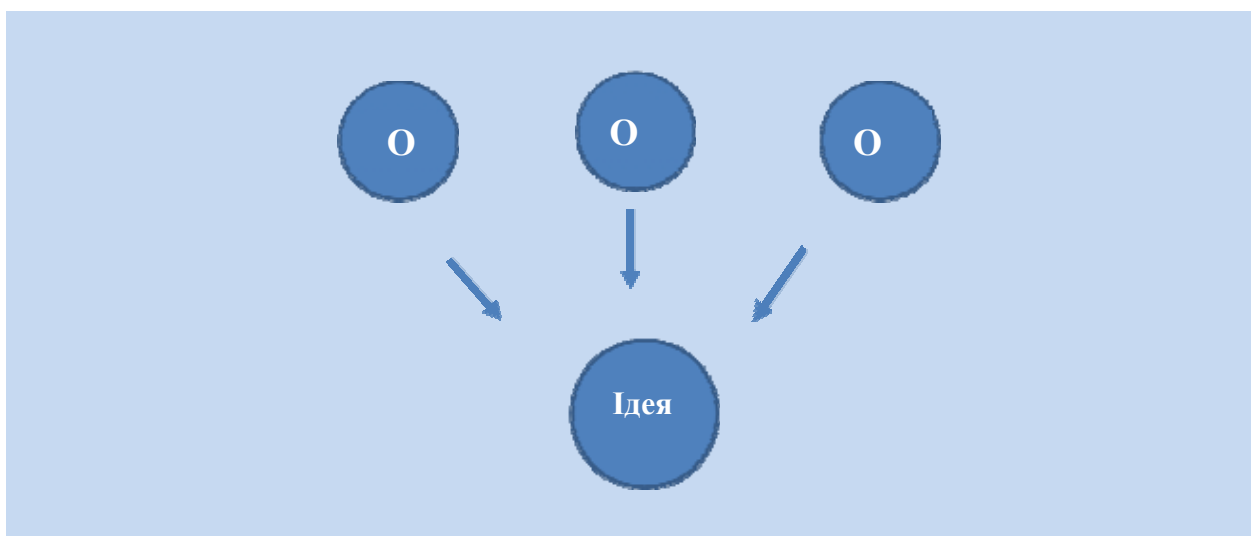
Підготуватися до тестування за казкою Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»;

Пообразний шлях аналізу передбачає увагу до окремих образів, не пов'язаних між собою прямими сюжетно-композиційними зв'язками. Ідейно-художній зміст твору розкривається за допомогою образної системи. Образність реалізується в усіх елементах художнього тексту, складає її

основу та кінцевий результат. До “клітинок” образності відносять тропи, стилістичні фігури, до більше значущих смислових одиниць - образи-персонажі, оповідачі, розповідачі, образи-пейзажі, образи-інтер’єри, образи автора та читача. Окремими прийомами аналізу засобів зображення літературних характерів можуть бути:

- читання опису та вчинків героїв із визначенням точки зору автора;
- відшарування пластів мови, що не належить героям;
- спостереження над образом оповідача, ліричного героя, автора-розповідача.

Пообразний шлях аналізу має індуктивне спрямування – від конкретних образів до загальної ідеї твору:

Де **О** – образ.

Приклад конспекту уроку з по образним шляхом аналізом твору

Тема уроку: Цікаві пригоди хлопчика Чарлі та його друзів на казковій шоколадній фабриці містера Вонки

Мета: вчити учнів виразному читанню, навичкам аналізу художнього твору, розвивати увагу до побудови твору, розвитку характеру персонажів, значущості окремих епізодів, деталей, художнього слова; вчити розрізняти поняття «персонаж» і «герой»; викликати в учнів засудження надмірним захопленням комп’ютерними розвагами, жуйками, солодощами.

Обладнання: фрагменти фільму режисера Т. Бертон (США, 2005 р.); опорна схема «Шоколадний батончик «Високочудесний зефірмелад Роальда Дала»; опорна сигнальна схема.

Тип уроку: урок поглиблення читацького сприйняття художнього твору.

Епіграф до уроку:

*«Бо що посіяв – те й пожнеш,
і від розплати не втечеш.»*

З пісні умпа-лумпів

Хід уроку

I. Підготовка до сприйняття

Бесіда за змістом казки

- Назвіть головних персонажів казки Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика».
- Кому дісталися Золоті квитки містера Вонки? Розкажіть про дітей-переможців, їх захоплення й улюблені заняття.
- Розкажіть про випадки, які сталися з дітьми на фабриці (Августус Глуп, Верука Солт, Віолета Борегард, Майк Тіві).
- Поясніть, чому це сталося саме з ними. Як змінилися ці діти протягом розвитку сюжету твору?

Письменник розповідає нам про різні небезпеки дитячого світу. Юні читачі про них добре знають, адже про надмірне захоплення комп'ютерними розвагами, жуйками, солодощами постійно застерігають батьки і вчителі. А у творі Роальда Дала попереджають і дають мудрі поради маленькі чоловічки з племені умпа-лумпа. Сучасні діти, котрим пощастило потрапити за браму шоколадної фабрики Віллі Вонки, вийшли з неї зовсім іншими.

II. Оголошення теми, завдань уроку і коментування епіграфу

III. Формування компетентностей

Словниково-дослідницька робота «Казковий сюжет»

– Які події можна назвати експозицією твору? Зав'язкою? Розвитком дії? Кульмінацією? Розв'язкою?

– Записати елементи сюжету, дати їм назви.

Результатом роботи може бути схема:

Шоколадний батончик «Високочудесний зефірмелад Роальда Дала»

Експозиція	Зав'язка	Розвиток дії	Кульмінація	Розв'язка
Життя і мрії родини Бакетів	Щасливий квиток Чарлі	Пригоди у чарівному світі шоколаду	Чарлі залишився один з п'ятьох	Віллі Вонка забирає усіх!

Читання і обговорення твору «Чарівний господар фабрики»

(розділ 5 «Золоті квитки»,
розділ 14 «Містер Віллі Вонка»,
розділ 15 «Шоколадний цех»)

- Прочитайте оголошення про Золоті квитки. З якою метою їх випустив Віллі Вонка?
- Прочитайте портрет містера Віллі Вонки. Що найбільше вразило вас в описі господаря шоколадної фабрики?

<...>За відчиненими фабричними воротами стояв сам містер Вонка.

І що то був за дивовижний чоловік!

На голові він мав чорний циліндр.

Одягнений був у фрак з розкішного темно-фіолетового оксамиту.

Штани мав темно-зелені.

Рукавички – перламутрово-сірі.

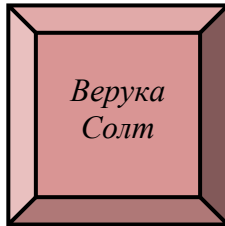
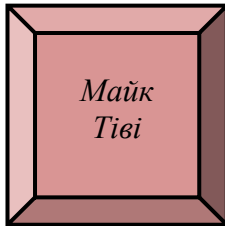
А в руці тримав елегантну тростину з золотою бамбулькою.

З його підборіддя стирчала акуратна чорна цапина борідка. А очі – очі він мав невимовно ясні. Здавалося, що вони весь час іскряться й мерехтять. Власне кажучи, все його лице освітлював радісний усміх.

Ох, а яким він здався розумним! Яким кмітливим, проникливим і енергійним! Він без утину посмикував головою, схилив її і так і сяк, ніби вбирив усе довкола своїми ясними мерехтливими очима. Його рухи були швидкі, як у білки, спритної й хитрючої старої білки з парку.»

- Назвіть кольори, за допомогою якого автор описує вбрання містера Вонки.
- Знайдіть порівняння, які використав автор.
- Як ставиться автор до господаря шоколадної фабрики? Чому ви так вирішили?
- Назвіть цехи фабрики, куди потрапили діти.
- Прочитайте, які винаходи демонстрував дітям Віллі Вонка.

Складання опорної сигнальної схем (групова робота)

Група №1	Група №2	Група №3	Група №4
			
Читання розділу 17 «Августус Глуп вилітає в трубу»	Читання розділу 21 «Чао, Віолето»	Читання розділу 24 «Верука в горіховому цеху»	Читання розділу 27 «Майка Тіві передають по телебаченню»
жадібний і ненажерливий	капризна дівчинка з багатої родини	гордовита, постійно жує жуйку	зневажливий, безперервно дивиться телевізор

- Пригадайте, у яких народних і літературних казках герої нагороджувалися, а ті, хто не проходив випробування, несли покарання.
- Які винагороди отримала героїні й герої казок братів Грімм «Пані Метелиця», Г.-Х. Андерсена «Дикі лебеді», О. Уайльда «Хлопчик-зірка»?
- Як були покарані злі, ледачі, брехливі персонажі цих та інших казок?

Коментар вчителя

Дія казки розгортається у формі своєрідного змагання. Спочатку всі шукають Золоті квитки, які дають шанс потрапити на загадкову шоколадну фабрику Віллі Вонки. Згодом екскурсія солодкою країною теж містить для кожного учасника різні небезпеки й спокуси. На перший погляд, Чарлі важко змагатися із багатими й упевненими у собі суперниками, бо страшна бідність, у якій жили Бакети, зробила його дещо сором'язливим і незграбним. Але Чарлі мав головну перевагу, про яку і сам не здогадувався – потужну родинну любов і підтримку. Містер Вонка, розумний і спостережливий, одразу це побачив. А під кінець щасливого дня вже був переконаний, що Чарлі не схожий на більшість сучасних дітей. Він, цей хлопчик із бідної сім'ї, зовсім інший.

Узагальнення і систематизація навчального матеріалу

Мистецький коментар

Подією у сучасному кіномистецтві став однойменний з повістю Роальда Дала фільм видатного кінокажаря – Тіма Бертонa. Режисер створив на екрані справжнє шоколадне чудо. Кінострічка вражає фантастичними декораціями та майстерністю акторів. На декорації фільму пішло 900 тисяч літрів рідкого шоколаду, з якого створювалися ріки й водоспади. Деревa були зроблені зі справжніх льодяників, справжніми були і гігантські м'ятні цукерки, а для лущіння горіхів було видресировано 40 живих білок. Господаря шоколадної фабрики Віллі Вонку зіграв відомий актор Джоні Депп, а за усіх маленьких умпа-лупів працював лише один актор, рухи якого були багаторазово скопійовані й здавалися цілою армією шоколадного короля. Ви можете подивитися цей фільм дома разом із батьками і відзначити зміни, які додав автор у розвиток сюжету.

– *Поміркуйте, з якою метою режисер уніс зміни до сюжету твору?*

Підсумкова бесіда

– *Розкажіть, що найбільше вам сподобалося у повісті-казці Роальда Дала.*

– *Які сучасні дитячі недоліки і вади засуджує автор?*

– *Які людські якості перемагають у цьому творі?*

Симпатії автора завжди на боці тих героїв, котрі втілюють моральні цінності – повагу до старших, чуйність, благородство, милосердя і відданість своїй меті. Такими є Чарлі із казки «Чарлі і шоколадна фабрика» Джеймс – із твору «Джеймс і гігантський персик», Матильда – з однойменної книги «Матильда».

1. Домашнє завдання

Підготувати розповідь: «Герої і персонажі казки Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика».

Індивідуальне завдання:

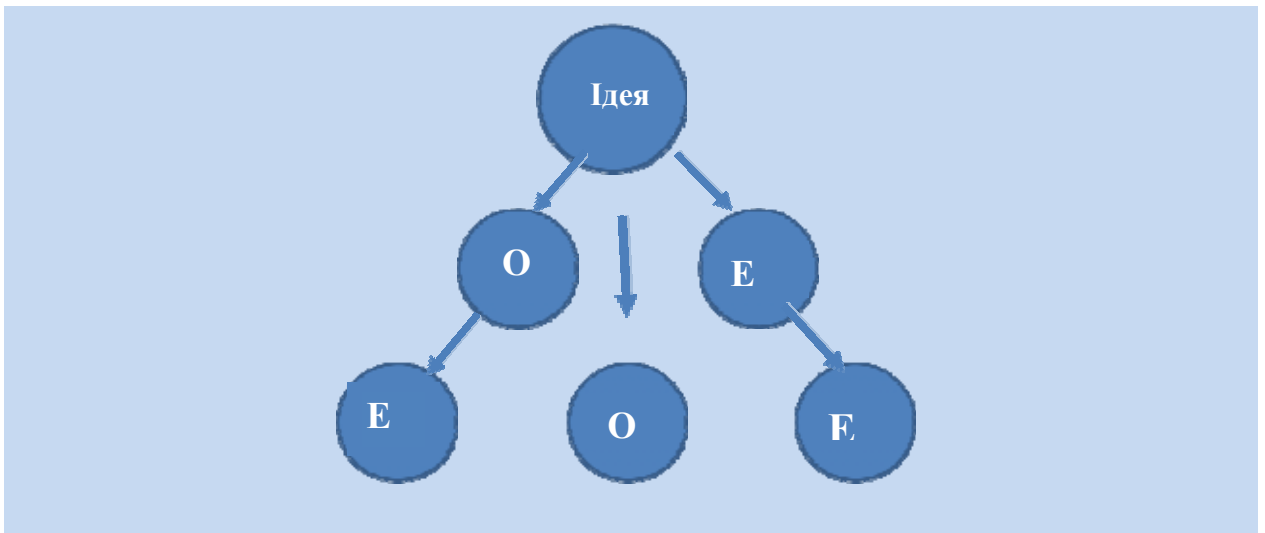
Підготувати повідомлення про День Роальда Дала (13 вересня).

Проблемний шлях аналізу епічного твору починається з формування проблемних питань і створення проблемної ситуації. Проблемна ситуація - це психічний стан учня, який усвідомив, чого не вистачає для розв'язання проблемного завдання. Створення проблемної ситуації вимагає від учителя парадоксальності мислення, вміння зіставити естетичний та морально-етичний досвід учнів із художнім світом твору, характерами героїв, авторським світобаченням.

Джерелами проблемної ситуації можуть бути всі структурні елементи твору в процесі розкриття їхньої ідейно-художньої значущості. А.В.Фурман класифікував джерела проблемності таким чином:

- суб'єктивно-особистісна невизначеність;
- інтелектуальне утруднення;
- змістова суперечність.

На відміну від попередніх шляхів, проблемний – це дедуктивний шлях аналізу, оскільки основна ідея твору в закодованому вигляді передуює процесу її доведення. Для з'ясування заявленої в проблемі ідеї твору аналізується як образно-виражальна система твору, так і сюжетно-композиційні елементи, зафіксовані в епізодах.

Приклад конспекту уроку з по образним шляхом аналізом твору

«А ось і Чарлі»

Тема: Доброта і щирість головного героя

Мета: вчити учнів сприймати й осмислювати художній твір, звертати увагу на описи, авторські зауваження, коментарі, точку зору; вчити характеризувати героїв твору, стежити за розвитком характеру персонажів; поглибити сприйняття учнями цінностей літературної казки (любов до рідних, повага до старших, чуйність, благородство, милосердя і відданість своїй меті); виховувати моральні якості, життєвий оптимізм.

Обладнання: фрагменти фільму Т. Бертон; опорна схема-гроно «Високочудесний зефірмелад Чарлі»; індивідуальні завдання для підготовки літературного проекту.

Тип уроку: урок узагальнення знань і умінь

Епіграф до уроку:

«Я справді віддаю фабрику тобі. Ти згоден?»

Віллі Вонка

1. Актуалізація опорних знань

- *Повідомлення учня про святкування Дня Роальда Дала*
- *Виконання тестових завдань з сайту Роальда Дала*

<p>3. How many people are in the Bucket family? а) 3; б) 4; в) 6; г) 7.</p>	<p>4. Where do the Buckets live? а) Chicago; б) London; в) America; г) Don't know</p>
<p>3. Батько Чарлі працював: а) на шоколадній фабриці; б) вчителем; в) на фабриці зубної пасти; г) шофером.</p>	<p>4. Яку кнопку у ліфті натиснув Віллі Вонка: а) «Вгору і геть»; б) «Вниз»; в) «Вгору і вниз»; г) «Вгору».</p>

2.Формування нових знань, умінь, навичок

Творче читання (розділ 1 «А ось і Чарлі», розділ 11 «Чудо»)

Евристична бесіда

- Розкажіть, як жили родина Бакетів? Які стосунки панували в родині?
- Читаючи про родину Бакетів, їхню бідність та зусилля, яких вони докладали, щоб вижити, поміркуйте, що давало сили сім'ї, що з'єднувало її.
- Чи випадковою є кількість членів родини Бакетів?
- Що означав для Чарлі шоколад? Висловіть припущення щодо авторського написання цього слова великими літерами – ШОКОЛАД.

– Новину про те, що на фабрику Віллі Вонки зможуть потрапити щасливі власники п'яťох Золотих квитків, родина Бакетів дізналася з газети. Спробуйте уявити, що відчував Чарлі в момент читання оголошень.

(Цей казковий роман розпочинається зі знайомства з родиною Бакетів. Автор пропонує читачам увійти до маленької хатинки і побачити всіх її сімох мешканців. Хлопчик Чарлі відчував себе невід'ємною часткою єдиного цілого (сім'я – це 7 «я», магічне число, що часто зустрічається в народних казках), і саме це допомогло йому здобути головну винагороду в своєму житті. Бідність родини Бакетів не позначилася на ніжних стосунках хлопчика з рідними. Кожного вечора хлопчик приходив у гості до стареньких – дідуся Джо і бабусі Джозефіни, дідуся Джорджа і бабуні Джорджини, і ділиться з ними своїми мріями, слухає розповіді про минуле життя. Ці найщасливіші моменти для хлопчика і його рідних.)

- Коли ви читали про Золоті квитки, чи одразу ви здогадалися, що Чарлі обов'язково знайде один із них.

(Чарлі мріяв про шоколад, він заслуговував на подарунок більше за інших, врешті-решт він є головним героєм твору. Він знайшов квиток, але не в батончику, який отримав на день народження, і навіть не в купленому на таємний скарб дідуся Джо, а у придбаному на випадково знайдену доларову банкноту.)

- Порівняйте почуття Чарлі від його знахідки із ставленням інших дітей до Золотих квитків.

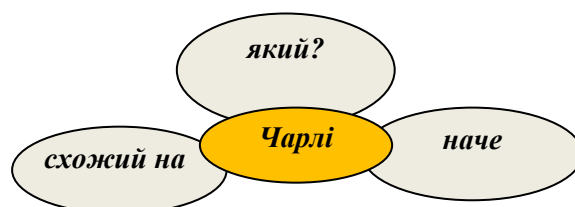
Реконструкція «Словесна розмальовка»

- Прочитайте один із самих напружених моментів твору – знаходження останнього Золотого квитка. Автор не описав Чарлі в момент щасливої знахідки. Це зробимо ми.

«Чарлі взяв, здер обгортку... і раптом... з-під обгортки... блиснуло золотим сяйвом. Серце в нього завмерло.

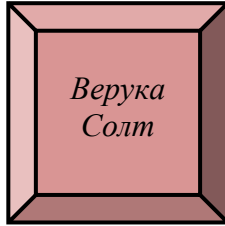
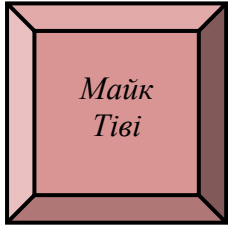
– Це ж Золотий квиток! – закричав продавець і підстрибнув на півметра вгору. – У тебе Золотий квиток! Ти знайшов останній Золотий квиток! Ти ба! Ідіть усі сюди! Йдіть дивіться! Цей малий знайшов останній Золотий квиток від Вонки! Ось він! У нього в руках! <...>

- Намалюйте словами портрет Чарлі, скориставшись схемою-підказкою:

Робота в групах «Подорож Чарлі шоколадним світом»

- Запишіть слова Чарлі чи його дії на ті небезпеки, що траплялися з його супутниками протягом подорожі:

<i>Група №1</i>	<i>Група №2</i>	<i>Група №3</i>	<i>Група №4</i>
			
<i>Читання розділу 17</i> «Августус Глуп вилітає в трубу»	<i>Читання розділу 21</i> «Чао, Віолето»	<i>Читання розділу 24</i> «Верука в горіховому цеху»	<i>Читання розділу 27</i> «Майка Тіві передають по телебаченню»
жадібній і ненажерливий	капризна дівчинка з багатої родини	гордовита, постійно жує жуйку	зневажливий, безперервно дивиться телевизор
- Дідуню, правда ж, умпа-лумпи жартують? - запитав Чарлі. - Авжеж, правда, - відповів дідунь Джо. - Просто жартують. Принаймні, я сподіваюся, що жартують. А ти як думаєш?	- Містере Вонко, - стурбовано поцікавився Чарлі Бакет, - а чи стане Віолета Боретарл хоч колись нормальною, чи так назавжди й залишиться чорницею?	- Ого! - вигукнув Чарлі, дивлячись разом з усіма в двері, - і що ж це тепер з ними буде? - Сподіваюся, що внизу їх зловлять, - припустив містер Вонка. - А що з великим вогненным сміттєспалювачем? - запитав Чарлі.	Чарлі подивився на них, і його охопило моторошне відчуття небезпеки. Було щось загрозливе в усій цій ситуації, і умпа- лумпи про це знали.

• **Узагальнення до таблиці**

Чарлі більше заслуговує на подарунок долі, ніж четверо розбещених і капризних дітлахів. Головна чеснота Чарлі – його добре серце.. Випробування бідністю і голодом родина з гідністю витримала і, опинившись серед солодкого світу, Чарлі з дідусем Джо не втрачають сердечності й порядності. Спостережливий Віллі Вонка виділив Чарлі серед дітей. Саме на його запитання він відповідав із самого початку, тільки йому запропонував випити рідкого шоколаду з річки. Віллі Вонка уважно стежив за гостями, адже головна мета подорожі – знайти серед дітей «чемного, розумного і доброго». Таким виявився головний герой повісті – Чарлі Бакет. Саме він у кінці повісті отримує казкове царство шоколаду – фабрику Віллі Вонка.

Хлопчик, захоплений красою цукеркових див, не випускає руки дідуся, переживає за тих дітей, що попадають у пастки.

Графічна вправа «Угору і геть!»

Останній розділ казки – це закінчення історії про Чарлі Бакета і шоколадну фабрику. Назва розділу підказує розв'язку. Але найцікавішим є не сама винагорода, а реакція хлопчика на звістку про подарунок.

– Як Чарлі сприйняв звістку про те, що він стане власником фабрики Віллі Вонки?

(Хлопчик у цю мить подумав про рідних:

– Боюся, мама з нами не піде, – сумно сказав Чарлі.)

– Підберіть до слів «угору» та «геть» ті поняття, з якими родина Чарлі Бакета увійде до нового життя, а які назавжди залишить у минулому:

Систематизація й узагальнення знань

Підсумкова бесіда

– Якщо сюжет твору побудований як змагання, спробуйте оцінити кожного учасника і його шанси на успіх. Пам'ятайте, що головний «суддя» – це господар шоколадної фабрики.

– Доведіть, що автор твору протягом розвитку дії уболівав за Чарлі Бакета.

– Розкажіть про цехи, в яких один за одним зникають володарі Золотих квитків. Поміркуйте, яким чином це пов'язано із захопленнями чи недоліками дітей.

– Поясніть незвичні способи винагороди й покарання в казковому романі «Чарлі і шоколадна фабрика» Роальда Дала. Який вони мають моральний зміст?

Складання схеми-гроно «Високочудесний зефірмелад Чарлі»

• Підсумкове слово вчителя

Твори Роальда Дала нерідко критикували за те, що у своїх книжках для дітей він інколи писав про жахливі й навіть жорстокі речі. Його герої страждають, а покарання бувають невинувато суворі. У казці «Чарлі і шоколадна фабрика» діти полишають шоколадну фабрику Віллі Вонки у спотвореному вигляді: товстун став надто худим, зменшеного телевізором Майка ніби розтягли, а Віолета так і не позбавилася фіолетового кольору.

Та все ж таки читачі люблять казки Роальда Дала за те, що він не прикрашає ані життя, ані характери. Письменник не уникає проблем, а, навпаки, підказує шляхи їх вирішення. У 1988 році твір «Матильда» був визнаний найкращою книжкою Великобританії для дітей.

Це історія про маленьку дівчинку, яка серед порожніх розваг своєї родини самостійно знайшла для себе єдине правильне заняття – читання.

• **Домашнє завдання**

Підготувати «ШОКОЛАДНУ ГАЗЕТУ»

Для цього:

1. Поділіться на групи ілюстраторів, дописувачів, оформлювачів.
2. Оберіть головного редактора;
3. Обговоріть вигляд і зміст майбутньої Шоколадної газети;
4. Виконуйте редакторські завдання: напишіть замітки про враження від казки Роальда Дала, малюйте героїв і окремі епізоди.
5. Включіть до газети розповідь і фотографії шоколадної фабрики, яка розташована найближче до вашої школи. Або вмістіть у газету історію найвідоміших в Україні фабрик – «Корона», «Світоч».
6. Представте газету на уроці і на батьківських зборах.

Питання та завдання для самоаналізу

1. Назвіть етапи текстуального вивчення художнього твору..
2. Поясніть відмінності шляхів аналізу твору. Назвіть недоліки та переваги кожного з них.
3. Наведіть приклади уроків з різними шляхами аналізу художнього твору в 5-9 класах.
4. Проаналізуйте методи, які використані на уроках аналізу повісті Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика».
5. Назвіть умови, за яких можлива «зустріч читача з автором» (М. Бахтін) на уроках зарубіжної літератури.

Теми для дискусій

1. Займи позицію: учитель спрямовує сприйняття літературного твору; учень спрямовує сприйняття літературного твору.
2. Доведіть чи спростуйте думку про доцільність шкільного аналізу художнього твору.

Теми для студентських проектів та презентацій

1. Методи і прийоми на етапі аналізу художнього твору.
2. Проблемний шлях аналізу сучасної дитячої літератури на уроках зарубіжної літератури.

Література

1. Ніколенко О.М. Сучасний урок зарубіжної літератури: посібник. К.: Академія, 2003. 288 с.
2. Книжка для вчителя. Уроки зі зарубіжної літератури. 5 клас / упорядкування Ніколенко О.М., Мацевко-Бекерська Л.В., Орлова О.В.. – К.: Грамота, 2013. – 262 с.
3. Книжка для вчителя. Уроки зі зарубіжної літератури. 6 клас / упорядкування Ніколенко О.М., Мацевко-Бекерська Л.В., Орлова О.В.. – К.: Грамота, 2014. – 265 с.
4. Книжка для вчителя. Уроки зі світової літератури. 7 клас. / упорядкування О.М. Ніколенко, О.В. Орлова, І.В. Фісак – К.: Грамота, 2015. – 248 с.
5. «Тисяча журавлів»: сайт для вчителів зарубіжної літератури //

<https://www.xn--1000-83dma3a1c7b6a8s.xn--j1amh/>

ЗМІСТ

1	ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	4
2	ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ШКІЛЬНОГО ПРЕДМЕТА.....	22
3	ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5-9 КЛАСАХ.....	41
4	ОРГАНІЗАЦІЯ УРОКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ..	52
5	МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..	66
6	АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	85